

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้ฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่น
จังหวัดเพชรบูรณ์

DEVELOPING MORALITY AND ETHICS OF YOUTH USING THE LOCAL
CULTURAL CAPITAL BASE IN PHETCHABUN PROVINCE

ดร.สุรกาญจน์ บุญกาวิิน

วิทยาลัยสงฆ์พ่อขุนผาเมือง เพชรบูรณ์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๖๗

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS๑๓๘/๒๕๖๗.....

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้ฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่น
จังหวัดเพชรบูรณ์

DEVELOPING MORALITY AND ETHICS OF YOUTH USING THE LOCAL
CULTURAL CAPITAL BASE IN PHETCHABUN PROVINCE

ดร.สุรกาญจน์ บุญกาวิิน

วิทยาลัยสงฆ์ฟอซุนผาเมือง เพชรบูรณ์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๖๗

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS๑๓๙/๒๕๖๗.....

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Developing morality and ethics of youth using the local cultural
capital base in Phetchabun Province

Dr. Surakarn Boonkawin

Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Pho Khun Pha Mueang Sangha College, Phetchabun

B.E. 2024

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS139/2567.....

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย : การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้ฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่น
จังหวัดเพชรบูรณ์

ผู้วิจัย : ดร.สุรกาญจน์ บุญกาวิณ

ส่วนงาน : วิทยาลัยสงฆ์พ้อขุนผาเมือง เพชรบูรณ์

ปีงบประมาณ : ๒๕๖๗

ทุนอุดหนุนการวิจัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ ๑) เพื่อศึกษาสภาพองค์ประกอบการเรียนรู้คุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้ฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ ๒) เพื่อศึกษากระบวนการจัดการเรียนรู้คุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนและฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ ๓) เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้ฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์

ผลการวิจัยพบว่า

๑. สภาพองค์ประกอบการเรียนรู้คุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้ฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า จังหวัดเพชรบูรณ์ มีประเพณีที่สำคัญ คือประเพณี ประเพณีตักบาตรข้าวสาร อาหารแห้ง ประเพณีลอยกระทง ประเพณีรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุในวันสงกรานต์ ทั้งนี้ภายในชุมชนยังมีที่ที่มีความรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่น ชาวบ้านในชุมชนและเยาวชนรู้จักสิทธิและหน้าที่ของตน ทุกคนมีสิทธิและหน้าที่แตกต่างกันออกไปตามบทบาทของแต่ละคน เยาวชนมีหน้าที่ในการช่วยเหลือตนเองช่วยเหลือพ่อแม่ในกิจการงานต่างๆ เพื่อตอบแทนพระคุณพ่อแม่ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนมีความรับผิดชอบต่อตนเอง และสามารถตัดสินใจได้ว่าสิ่งใดถูกหรือสิ่งใดผิด โดยการพิจารณาด้วยเหตุผลและสติปัญญา มีระเบียบวินัยในตนเอง เกิดได้จากการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่และการอบรมสั่งสอนของคุณครู รู้จักกาลเทศะเป็นผู้ที่มีบุคลิกภาพดี สิ่งต่างๆ เหล่านี้เป็นปัจจัยที่จะทำให้เยาวชนเป็นคนที่ดีของชุมชน เยาวชนมีระเบียบวินัยในตนเองเป็นผู้ที่มีความเชื่อมั่น ยอมรับสภาพความเป็นจริง

๒. กระบวนการจัดการเรียนรู้คุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนและฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า การได้รับความร่วมมือจากสถาบันครอบครัว ต้องเปิดโอกาสให้เขาได้มีประสบการณ์การเรียนรู้ด้วยตัวของเขาเอง ควรกระตุ้นให้เยาวชนใช้กระบวนการคิดทำความเข้าใจ เกิดความศรัทธา ใฝ่รู้ เรียนรู้ตลอดชีวิต อันเกิดจากการมีคุณธรรมจริยธรรม ด้วยการใช้ศิลปวัฒนธรรมเป็นตัวขับเคลื่อนเยาวชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน เพื่อให้เยาวชนเกิดการเรียนรู้จะต้องเปิดโอกาสให้เยาวชนมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับบุคคลอื่นหรือแหล่งข้อมูลอื่นๆ การสร้างการเรียนรู้จะเป็นกิจกรรมที่สนุกสนานนั้น มีกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ถกทอความคิด เพื่อพิชิตปัญหา เป็นสิ่งที่ผู้ใหญ่ทุกคนในสังคม ต้องช่วยกันหาแนวทาง วิธีการ กระบวนการที่เหมาะสมเพื่อให้เยาวชนเกิดเป็นความรู้สึกร่วมกันมีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้นๆ

๓. แนวทางการพัฒนาเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้ฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า กระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนจากฐานวัฒนธรรมท้องถิ่นกับการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมวัฒนธรรมท้องถิ่นของจังหวัดเพชรบูรณ์ มีความโดดเด่นของเอกลักษณ์

วัฒนธรรม ด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความหลากหลาย สามารถนำมาต่อยอดและบริหารจัดการเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้ผลิตภัณฑ์และบริการในท้องถิ่น ทั้งนี้จำเป็นต้องสร้างจิตสำนึกใหม่ของเยาวชนให้มุ่งผลประโยชน์ส่วนรวม และปรับวิถีคิด ทักษะคติในการดำเนินชีวิตใหม่ ขณะเดียวกันต้องประสานเชื่อมโยงบทบาทภาครัฐ ท้องถิ่นและชุมชนให้มีส่วนร่วมทำงานด้วยกันได้ เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดการพัฒนาและเพิ่มมูลค่าของทรัพยากรในท้องถิ่น

Research Tittle : Developing morality and ethics of youth using the local cultural capital base in Phetchabun Province

Researcher : Dr. Surakarn Boonkawin

Department : Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Pho Khun Pha Mueang Sangha College, Phetchabun

Academic Year : 2567/2024

Funds granted by : Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Abstract

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความอนุเคราะห์จากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยขอ
พระคุณสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ที่ได้อนุมัติทุนอุดหนุนการวิจัย และคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิทุก
ท่านที่ได้ให้ข้อเสนอแนะ และแนวทางแก้ไขให้งานวิจัยฉบับนี้ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่งทำให้งานวิจัยนี้
มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ผู้วิจัยขอขอบคุณผู้ร่วมวิจัยทุกท่านที่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำวิจัยในครั้งนี้
ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าผลการวิจัยนี้จะเป็นประโยชน์แก่บุคลากรทางการศึกษา และผู้สนใจทั่วไป
ตลอดจนจะเป็นประโยชน์ในการสร้างองค์ความรู้การศึกษาคณะสงฆ์ต่อไป

ดร.สุรกาญจน์ บุญกาวิณ

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ คำถามการวิจัย	๕
๑.๓ วัตถุประสงค์การวิจัย	๖
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๖
๑.๕ นิยามศัพท์ในการวิจัย	๗
๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๘
บทที่ ๒ แนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๙
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม	๙
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับทุนวัฒนธรรม	๒๐
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น	๒๓
๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้	๓๓
๒.๕ แนวคิดการมีส่วนร่วม	๔๑
๒.๖ แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างเครือข่าย	๕๕
๒.๖ แนวคิดเรื่องคุณธรรมจริยธรรม	๕๙
๒.๗ ความรู้เกี่ยวกับเยาวชน	๗๐
๒.๘ หลักธรรมในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชน	๗๕
๒.๙ บริบทพื้นที่วิจัย	๘๕
๒.๑๐ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘๘
๒.๑๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๙๒
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๙๓
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๙๓
๓.๒ พื้นที่ในการวิจัย	๙๕
๓.๓ กลุ่มเป้าหมาย/ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants)	๙๕
๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๙๖
๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๙๖
๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล	๙๗
๓.๗ การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย	๙๘
บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	๙๙

๔.๑ สภาพองค์ประกอบการเรียนรู้คุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้ทุนวัฒนธรรม ท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์	๙๙
๔.๒ กระบวนการจัดการเรียนรู้คุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนและทุนวัฒนธรรม ท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์	๑๐๓
๔.๓ แนวทางการพัฒนาเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้ทุนวัฒนธรรม ท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์	๑๐๘
๔.๔ องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย	๑๑๓
๔.๕ สรุป	๑๑๕
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๑๑๖
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๑๖
๕.๒ อภิปรายผล	๑๑๗
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๑๙
บรรณานุกรม	๑๒๑

สารบัญตาราง

ตารางที่

หน้า

ตารางที่ ๑ คำอธิบายตาราง...

๑

สารบัญภาพ

ภาพที่

หน้า

ภาพที่ ๑ คำอธิบายภาพ...

๑

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สภาพสังคมไทยในปัจจุบัน ได้รับอิทธิพลมาจากวัฒนธรรมจากต่างชาติทำให้เยาวชนกล้าคิดกล้าแสดงออกมากขึ้นทั้งในทางที่ดี และในทางที่ไม่ดี ไม่ค่อยเชื่อฟังคำสั่งสอนคำตักเตือนของผู้ใหญ่ คนไทยบางส่วนไม่สามารถเลือกปรับใช้กับการดำเนินชีวิตประจำวัน ส่งผลให้วัฒนธรรมและวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมที่เป็นรากเหง้าของคนไทยถูกกลืนโดยวิถีชีวิตแบบใหม่ ขาดความกตัญญูกตเวทียุติธรรมซึ่งเป็นผลทำให้เยาวชนไม่เห็นคุณค่าของผู้มีพระคุณ ทำตามใจตนเอง ทำให้ขาดความมีระเบียบวินัย มั่งง่าย ไม่ตรงต่อเวลา มีค่านิยมยึดตนเองเป็นหลักมากกว่าการคำนึงถึงสังคมส่วนรวม ขาดความสามัคคีไม่สามารถทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มได้ เป็นผลทำให้ขาดความรับผิดชอบในหน้าที่ของตนเอง สะท้อนถึงเยาวชนไทยยังขาดทักษะในการคัดกรองและเลือกรับวัฒนธรรมที่ดีจากต่างประเทศมาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน ทำให้ละทิ้งค่านิยมที่ดีงามอันเป็นเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมไทยและลดคุณค่าของความเป็นไทย จึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับวางรากฐานการปรับเปลี่ยนให้คนมีค่านิยมตามบรรทัดฐานที่ดีของสังคมไทย^๑ ทางรัฐบาลจึงเล็งเห็นความสำคัญของปัญหาเหล่านี้จึงได้มีแผนพัฒนาการเตรียมพร้อมด้านกำลังคนและการเสริมสร้างศักยภาพของประชากร ในทุกช่วงวัย มุ่งเน้นการยกระดับคุณภาพทุนมนุษย์ของประเทศ โดยพัฒนาคนให้เหมาะสมตามช่วงวัย เพื่อให้เติบโตอย่างมีคุณภาพ การหล่อหลอมให้คนไทยมีค่านิยมตามบรรทัดฐานที่ดีทางสังคม เป็นคนดี มีสุขภาวะที่ดี มีคุณธรรม จริยธรรม มีระเบียบวินัย และมีจิตสำนึกที่ดีต่อสังคมส่วนรวม^๒ วิถีชีวิตของคนไทยในอดีตวัดและชุมชนจะมีความสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้ง โดยวัดทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของชุมชน เริ่มตั้งแต่การให้การศึกษาเป็นสถานที่พบปะปรึกษาหารือเพื่อจัดกิจกรรมของชุมชน^๓ รวมถึงการเพาะบ่มขัดเกลานิสัยของคนในชุมชนให้มีคุณธรรมอันดีงามมีความรักใคร่สามัคคีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกันโดยมีพระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนาในการเผยแผ่คำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า “เป็นดังทิศ

^๑สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานกฤษฎามนตรี, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกฤษฎามนตรี, ๒๕๕๙) หน้า ๔๓.

^๒เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕.

^๓พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตโต), ศาสนาและเยาวชน, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๒), หน้า ๒๖.

เบื้องต้น”^๔ และเป็นผู้นำในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนในท้องถิ่น แต่จากการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมและสังคมไทยดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ทำให้วิถีชีวิตของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลงไป ความสัมพันธ์ระหว่างวัดและชุมชน ดังเช่นในอดีตก็มีระดับที่มีช่องว่างห่างกัน ทำให้คนส่วนใหญ่ไม่สามารถสืบทอดและปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีไทยแต่ดั้งเดิมได้ คนในชุมชนเริ่มละเลยศีลธรรมอยู่ในสภาพที่แล้งน้ำใจ และขาดความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกันมองไม่เห็นความสำคัญของวัดในทางพระพุทธศาสนา ทำให้เกิดความขาดแคลนการนับถือทางศาสนาและจริยธรรมและเป็นสาเหตุของปัญหาต่าง ๆ ในสังคมไทยดังเช่นที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน

จากปัญหาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมดังกล่าว ทำให้สังคมไทยเผชิญวิกฤตความเสื่อมถอยด้านคุณธรรม จริยธรรม มีการเปลี่ยนแปลงทาง วัฒนธรรมที่หลากหลาย และมีแนวโน้มเป็นสังคมปัจเจกมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วผ่านกระแสโลกาภิวัตน์และโลกไซเบอร์ ทำให้คนไทยมุ่งแสวงหาความสุขและสร้างอัตลักษณ์ส่วนตัวผ่าน เครือข่ายสังคมออนไลน์ เกิดเป็นวัฒนธรรมย่อยร่วมสมัยที่หลากหลายในรูปแบบการรวมกลุ่มของ บุคคลที่สนใจเรื่องเดียวกัน ขณะเดียวกันมีการคำนึงถึงประโยชน์ส่วนตนและพวกพ้องมากกว่าส่วนรวม ข้อมูลจากการจัดอันดับคะแนนดัชนีชี้วัดภาพลักษณ์คอร์รัปชันทั่วโลกบ่งชี้ถึงความไม่สมดุลของธรรมาภิบาลการปกครองและปัญหาคอร์รัปชันในประเทศ โดยในปี ๒๕๖๖ ประเทศไทยได้คะแนน ๓๘ คะแนนจากคะแนนเต็ม ๑๐๐ คะแนน อยู่ในอันดับที่ ๘๕ จากการจัดอันดับทั้งหมด ๑๗๕ ประเทศทั่วโลก และเป็นอันดับที่ ๑๒ จาก ๒๘ ประเทศในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก เมื่อพิจารณาเฉพาะกลุ่ม ประเทศอาเซียน มีเพียงประเทศสิงคโปร์และมาเลเซียเท่านั้นที่มีคะแนนเกิน ๕๐ คะแนน โดย ประเทศไทยอยู่ในอันดับที่ ๓ จาก ๙ ประเทศ ในกลุ่มอาเซียน “การจัดอันดับดัชนีภาพลักษณ์ คอร์รัปชันเป็นวิธีการที่ใช้กระตุ้นความสนใจของผู้คนทั่วโลกต่อปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันที่มีการทำ กันทุกปีอย่างต่อเนื่อง ซึ่งผลคะแนนปีนี้ประเทศไทยมีคะแนนดีขึ้นเล็กน้อย จาก ๓๕ คะแนนในปีที่แล้วมาเป็น ๓๘ คะแนน และขยับอันดับขึ้นมาจากอันดับที่ ๑๐๒ เป็นอันดับที่ ๘๕ ซึ่งการที่อันดับ ของประเทศไทยเลื่อนขึ้นเป็นเพราะหลายประเทศที่เคยมีคะแนนเท่ากันหรือมากกว่าเราในปีที่แล้ว ได้ คะแนนเท่าเดิมหรือบางประเทศกลับได้คะแนนลดลงหรือเพิ่มขึ้น แต่อย่างน้อยก็ประเทศไทย ซึ่งอาจ หมายถึงในช่วงปีที่ผ่านมา หลายภาคส่วนได้พยายามมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาและเห็นผลของการ แก้ปัญหาบางด้าน เช่น การปลูกฝังความดีให้เด็กๆ ในการเรียนการสอนหลักสูตร “โตไปไม่โกง” และ การดำเนิน “โรงเรียนคุณธรรม” รวมถึง การตื่นตัวของภาคธุรกิจในการต่อต้านการทุจริต อีกทั้งคนไทยจำนวนมากได้แสดงความรู้สึกไม่พอใจต่อการทุจริตคอร์รัปชัน และแสดงจุดยืนอย่างชัดเจนไม่ ยอมรับการทุจริตคอร์รัปชัน การที่คนในสังคมตื่นตัวต่อปัญหาร่วมกันเช่นนี้เป็นสัญญาณที่ดี ว่า ประเทศไทยได้นำพลังร่วมของคนในสังคมมาผลักดันการแก้ไขปัญหาทุจริตคอร์รัปชันให้เป็นวาระ แห่งชาติที่แท้จริง ทั้งนี้ รวมถึง การไม่ยอมรับการโกงทุกรูปแบบและไม่ให้คนโกงมีที่ยืนในสังคม และมี การกลั่นกรองและตรวจสอบผู้บริหาร

^๔ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๗๒/๒๐๖.

ประเทศให้ทำงานด้วยความรับผิดชอบและโปร่งใส นึกถึง ผลประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าผลประโยชน์ของตนเอง”^๕

ขณะที่ภาคส่วนต่างๆ ได้มีการส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มทำกิจกรรมต่างๆ แต่การมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมเพื่อประโยชน์ส่วนรวมยังอยู่ในระดับต่ำ โดยมีสัดส่วนมูลค่าเพิ่มขององค์กรไม่แสวงหากำไรและอาสาสมัครต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศเพียงร้อยละ ๑.๖ ในช่วงปี ๒๕๖๓-๒๕๖๖ เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศที่พัฒนาแล้วมีสัดส่วนอยู่ที่ร้อยละ ๔-๗ และเมื่อพิจารณาจากการสำรวจข้อมูลความจำเป็นพื้นฐานด้านคนในครัวเรือนมีส่วนร่วมทำกิจกรรมสาธารณะของหมู่บ้าน ชุมชน พบว่า เพิ่มขึ้นจาก ๗.๗ ล้านครัวเรือนในปี ๒๕๕๑ เป็น ๘.๒ ล้านครัวเรือนในปี ๒๕๖๖ คิดเป็นร้อยละ ๙๖.๐ และ ๙๘.๔ ของครัวเรือนทั้งหมดตามลำดับ ๔๑ ในขณะที่ความสัมพันธ์แบบเครือข่ายที่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือเกื้อกูลกันเริ่มหมดไป จากโครงสร้างครอบครัวที่เปลี่ยนแปลงไปสู่ครัวเรือนที่อยู่คนเดียว ครัวเรือนที่อยู่ด้วยกันแบบไม่ใช่ญาติ และครัวเรือนที่มีอายุรุ่นเดียวกัน สองรุ่น และรุ่นกระโดด (ตายาย-หลาน) หรือครัวเรือนที่เป็นเพศเดียวกันพฤติกรรมการอยู่ร่วมกันของสมาชิกในครอบครัวเป็นแบบต่างคนต่างอยู่ สัมพันธภาพระหว่างสมาชิกในครอบครัวมีความเปราะบางจนนำไปสู่ปัญหาทางสังคมเพิ่มขึ้น เช่น อัตราการหย่าร้างเพิ่มขึ้นจาก ๔.๕ คู่ต่อพันครัวเรือนในปี ๒๕๖๕ เป็น ๕.๕ คู่ต่อพันครัวเรือนในปี ๒๕๖๖ ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวและความรุนแรงทางเพศต่อเด็กและสตรีเพิ่มขึ้น^๖

การปลูกฝังและเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ตามวิถีวัฒนธรรมของเยาวชนซึ่งเป็นอนาคตของชาติ ถือเป็นเรื่องทีละเอียดอ่อนและซับซ้อน เพราะเป็นเรื่องที่สัมพันธ์กับทัศนคติ ความรู้สึกนึกคิด ความต้องการ ความชอบ ความเข้าใจ และการเห็นคุณค่าซึ่งเกิดขึ้นภายในจิตใจของแต่ละบุคคล และกลายเป็นค่านิยมอันนำไปสู่การเกิดเจตคติและการแสดงออกในทางการปฏิบัติ ฉะนั้นการปลูกฝัง และเสริมสร้างค่านิยมจึงจำเป็นต้องมุ่งพัฒนาทางด้านจิตใจเป็นสำคัญ โดยการส่งเสริมสถาบันทางสังคมขั้นพื้นฐานให้ทำหน้าที่ ได้อย่างเข้มแข็ง ดังเช่น สถาบันครอบครัว ซึ่งเป็นสถาบันที่เล็กที่สุดในสังคม แต่มีความสำคัญมากในการอบรมสั่งสอนและปลูกฝังค่านิยมที่ดีให้เด็กและเยาวชน โดยการสร้างความเข้าใจถึงแก่นแท้ของวัฒนธรรมและค่านิยมที่ดีเพื่อให้สามารถปรับตัวและมีพฤติกรรมสอดคล้องกับความต้องการของสังคม และพ่อแม่หรือผู้อบรมเลี้ยงดูจะต้องเป็นแบบอย่างที่ดีด้วย ส่วนสถาบันการศึกษานั้นเป็นแหล่งการศึกษาที่ให้การอบรมสั่งสอนให้ความรู้ ให้คิดเป็น ทำเป็น จึงจำเป็นต้องอย่างยิ่งที่หลักสูตรการจัดกระบวนการเรียนการสอนต้องเน้นเนื้อหาด้านคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม วัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทยมากขึ้น เพื่อเป็นการปลูกฝังทัศนคติและจิตสำนึกที่ดีในการอยู่ร่วมกันในสังคม นอกจากนี้ควรส่งเสริมการพัฒนาในระดับชุมชน เพราะชุมชนมีบทบาทสำคัญในการ

^๕ มูลนิธิองค์กรเพื่อความโปร่งใสในประเทศไทย. ดัชนีชี้วัดภาพลักษณ์คอร์รัปชัน ประจำปี พ.ศ. ๒๕๖๖ (Corruption Perceptions Index ๒๐๒๓), อ้างใน วิเคราะห์ข้อมูลโดยมูลนิธิองค์กรเพื่อความโปร่งใสในประเทศไทย, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล : [http://www.transparency-thailand.org/thai/index.php/๒๐๑๔-๑๑-๒๔-๐๓-๐๙-๔๕/๓๔๖-๒๕๕๗](http://www.transparency-thailand.org/thai/index.php/๒๐๑๔-๑๑-๒๔-๐๓-๐๗-๒๘/๒๐๑๔-๑๑-๒๔-๐๓-๐๙-๔๕/๓๔๖-๒๕๕๗) [๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๗]

^๖ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบเอ็ด พ.ศ. ๒๕๖๖-๒๕๗๐.** (กรุงเทพมหานคร : สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๖๕), หน้า ๔๐-๔๑

ควบคุมดูแลสมาชิกของชุมชนให้ประพฤติตนอยู่ในกฎระเบียบ โดยการส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือระหว่างองค์กรชุมชน ซึ่งหากชุมชนมีความเข้มแข็งก็จะสามารถแก้ไขปัญหาสังคมได้เช่นกัน ดังนั้นสถาบันทางสังคมจึงมีความสำคัญในการปลูกฝังให้ทุกคนเริ่มใช้วิจรรย์ญาณตั้งแต่ระดับครอบครัว บ้าน วัด โรงเรียน ส่วนราชการและชุมชน โดยต้องร่วมกันรณรงค์อบรมสั่งสอนทางจิตใจ และปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี จึงเป็นการเสริมสร้างค่านิยมที่พึงประสงค์ให้เกิดขึ้นอย่างมั่นคงกับประชากรทั้งประเทศ จะเห็นได้จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙ ที่เน้นนโยบายในการเร่งรัดและฟื้นฟูสถาบันครอบครัวและสถาบันการศึกษาให้มีบทบาทในการสร้างค่านิยม จริยธรรม ความมีระเบียบ และการรักษาหน้าที่ของเด็กและเยาวชนของชาติ เพื่อเร่งสร้างประชากรให้ มีคุณภาพด้วยความร่วมมือจากทุกฝ่ายแทนที่จะเป็นหน้าที่ของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง นอกจากนี้แผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับปัจจุบัน ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙) ได้กำหนดแนวทางการ สร้างภูมิคุ้มกันของประเทศในด้านค่านิยมและวัฒนธรรมที่ดีงาม โดยการเสริมสร้างความเข้มแข็งและ พัฒนabatบาทของสถาบันทางสังคมให้เป็นสถาบันหลักในการพัฒนาความรู้ ปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่ดีงามให้เอื้อต่อการพัฒนาคน สร้างค่านิยมให้คนไทย ภูมิใจในวัฒนธรรมไทยและ ยอมรับความแตกต่างของความหลากหลายทางวัฒนธรรมเพื่อลดปัญหาความขัดแย้งทางความคิด

จากข้อมูลดังกล่าวได้สะท้อนถึงมิติที่หลากหลายและสอดคล้องในการพัฒนาประเทศ เพื่อให้บรรลุวิสัยทัศน์ประเทศไทย ปี พ.ศ.๒๕๗๐ “สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน” นั้น จะต้องลดเงื่อนไขและความเสี่ยงของสังคมที่กำลังจะกลายเป็นความขัดแย้งทางสังคมในปัจจุบัน ทางรัฐบาลจึงได้ เสนอแนวทาง “การสร้างสัญญาประชาคมใหม่” ร่วมกันขึ้นในสังคมไทย เพื่อลดทอนความขัดแย้ง และ นำสังคมไทยสู่ความสงบสุข โดยคำว่า “สัญญาประชาคม” นั้น หมายถึง “ค่านิยมที่ประชาชนตกลงร่วมกันด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน และใช้เป็นแนวปฏิบัติร่วมกันในสังคมอย่างมี พลวัตตามการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจและสังคม โดยเน้นการดำรงชีวิตตาม วัฒนธรรมอันดีของ ไทยตามภูมิภาคต่างๆ ยึดถือหลักคุณธรรมและความเป็นธรรม มีความซื่อสัตย์ สุจริต รักษาสิทธิของ ตนเองโดยไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น ปฏิบัติหน้าที่พลเมืองให้ครบถ้วนและมีจิต สำนึก ยึดหลักแก้ไข ความขัดแย้งในสังคมด้วยสันติวิธี เพื่อให้ประชาชนสามารถอยู่ร่วมกันอย่าง สงบสุข ปลอดภัยและมี ความมั่นคงในชีวิตและทรัพย์สิน”^๗

จากที่มาของปัญหาดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่าการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของ เยาวชนซึ่งจะเป็นชุมพลังในการพัฒนาประเทศในอนาคต ผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคมอย่าง เอื้อเพื่อ อาศัยวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นตัวขับเคลื่อนกิจกรรมที่เกิดขึ้นจากทุกภาคส่วนในท้องถิ่น เพื่อ เสริมสร้างความเข้มแข็งทางคุณธรรมและจริยธรรม ที่มีคุณลักษณะเน้นส่งเสริมการเรียนรู้ของสังคม ให้เกิดการสร้างภูมิคุ้มกันที่มีวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นเกาะกำบังและลดปัญหาสังคมได้อย่างยั่งยืน เพื่อให้ความชัดเจนยิ่งขึ้น การศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้ฐาน

^๗ สำนักงานคณะกรรมการ พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล : <http://www.nesdb.go.th/Default.aspx?tabid=๓๗๓> [๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๗]

ทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์” นี้ จึงเป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นการค้นหารูปแบบการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมเจาะจงไปที่เยาวชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ จากกระบวนการขัดเกลาทางสังคมโดยใช้วัฒนธรรมเป็นฐาน และกิจกรรมทางสังคมเป็นกรณีศึกษา เพื่อนำผลลัพธ์ที่ได้จากการศึกษาไปขยายผลปรับใช้ในการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมจากฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในพื้นที่อื่น ซึ่งเป็นวิถีทางหนึ่งซึ่งจะช่วยทำให้ ประเทศมีการพัฒนาอย่างสมดุลต่อไป

๑.๒ คำถามในการวิจัย

๑.๒.๑ องค์ประกอบการเรียนรู้คุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้ฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ประกอบด้วยอะไร

๑.๒.๒ การเรียนรู้คุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนและฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์มีกระบวนการจัดการอย่างไร

๑.๒.๓ แนวทางการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้ฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ควรมีอย่างไร

๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๓.๑ เพื่อศึกษาสภาพองค์ประกอบการเรียนรู้คุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้ฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์

๑.๓.๒ เพื่อศึกษากระบวนการจัดการเรียนรู้คุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนและฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์

๑.๓.๓ เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้ฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

๑.๔.๑ ด้านเนื้อหา

งานวิจัยนี้ ผู้วิจัยมุ่งเน้นการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี หลักการ กระบวนการขัด เกลาทางสังคมและแนวปฏิบัติในการคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชน จากกลไกวัฒนธรรม ท้องถิ่นเป็นตัวขับเคลื่อนกิจกรรมที่เกิดขึ้นจากทุกภาคส่วนในท้องถิ่น เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งทาง คุณธรรมและจริยธรรม ที่มีคุณลักษณะเน้นส่งเสริมการเรียนรู้ของสังคม ในมิติของการพัฒนา ทรัพยากรมนุษย์ การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม รวมทั้งศึกษาปัญหา อุปสรรค และแนวทางการ สร้างภูมิคุ้มกันที่มีวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นเกาะกำบังและลดปัญหาสังคมได้อย่างยั่งยืน

๑.๔.๒ ด้านเอกสาร

๑. ชั้นปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.

๒. ชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ ตำรา หนังสือ เอกสาร วิชาการ และงานวิจัยที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับแนวทางการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้ฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์

๑.๔.๓ ประชากรผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants)

เนื่องจาก การศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิเคราะห์ทั้งในวิจัยเชิงเอกสาร (Document Research) วิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ดังนั้น จึงกำหนดขอบเขตด้าน พื้นที่ ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในลักษณะของชุมชนและองค์กรที่เป็นสมาชิกภาพทั้งที่เป็นองค์กร และมีส่วนร่วมในกระบวนการการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนโดยใช้ฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่น ประกอบด้วย

๑. พื้นที่สำหรับการวิจัยในครั้งนี้ คือ อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

๒. ประชากร ที่นำมาเป็นหน่วยการวิเคราะห์ในการวิจัย ประกอบด้วย นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น บุคลากรทางการศึกษา ผู้ปกครองนักเรียน พระสงฆ์ นักวิชาการและส่วนงานราชการทุกภาคส่วน จำนวน รวม ๔๐ รูป/คน ประกอบด้วย

๑. พระสงฆ์ จำนวน ๕ รูป
๒. ผู้นำชุมชน จำนวน ๕ คน
๓. นักวิชาการด้านวัฒนธรรม จำนวน ๕ คน
๔. ครูจำนวน ๕ คน
๕. ผู้ปกครอง จำนวน ๑๐ คน
๖. เยาวชน จำนวน ๑๐ คน

โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก แบบมีโครงสร้าง (Structured In-Depth-Interview) เลือกแบบเจาะจงจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้ฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์

๑.๔.๔ ด้านพื้นที่

ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ในการศึกษา ได้แก่ อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

กระบวนการ หมายถึง ปรากฏการณ์ธรรมชาติที่ค่อยๆ เปลี่ยนแปลงอย่างมีระเบียบไปสู่ผลอย่างหนึ่ง เช่น กระบวนการเจริญเติบโตของเด็ก กรรมวิธีหรือลำดับการกระทำซึ่งดำเนินต่อเนื่องกันไปจนสำเร็จลง ณ ระดับหนึ่ง

การเรียนรู้ หมายถึง การได้รับความรู้ พฤติกรรม ทักษะ คุณค่า หรือความพึงใจ ที่เป็นสิ่งแปลกใหม่หรือปรับปรุงสิ่งที่มีอยู่ และอาจเกี่ยวข้องกับการสังเคราะห์สารสนเทศชนิดต่างๆ ผู้ประมวลทักษะของการเรียนรู้เป็นได้ทั้งมนุษย์ สัตว์ และเครื่องจักรบางชนิด ความก้าวหน้าในการเรียนรู้เมื่อเทียบกับเวลาที่มีแนวโน้มเป็นเส้นโค้งแห่งการเรียนรู้

คุณธรรม หมายถึง หลักของความดีความงาม ความถูกต้อง ซึ่งจะแสดงออกมาโดยการกระทำ ทางกาย วาจาและจิตใจของแต่ละบุคคล ซึ่งเป็นหลักประจำใจในการประพฤติปฏิบัติจนเกิด

เป็นนิสัยเป็นสิ่งที่มีความประโยชน์ต่อตนเองผู้อื่น และสังคมให้เกิดความรักสามัคคี ความอบอุ่นมั่นคงในชีวิต

จริยธรรม หมายถึง การปฏิบัติตนตามคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่มีความถูกต้องดีงามในการดำรงชีวิตในสังคม

ทุนวัฒนธรรมท้องถิ่น หมายถึง วิถีชีวิตของคนในแต่ละชุมชน เป็นมรดกสืบทอดกันมา และทุกคนในท้องถิ่นย่อมมีความภาคภูมิใจในการเป็นเจ้าของร่วมกัน ก่อให้เกิดความรักความหวงแหน โดยมีศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นเป็นตัวบ่งชี้ความสำคัญของคนในสังคมซึ่งสืบทอดกันมาช้านาน

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๖.๑ ได้ทราบถึงองค์ประกอบการเรียนรู้คุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้ฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์

๑.๖.๒ ได้ทราบถึงกระบวนการจัดการเรียนรู้คุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนและฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์

๑.๖.๓ ได้ทราบถึงแนวทางการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้ฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้ฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์” ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

- ๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม
- ๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับทุนวัฒนธรรม
- ๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น
- ๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้
- ๒.๕ แนวคิดการมีส่วนร่วม
- ๒.๖ แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างเครือข่าย
- ๒.๗ แนวคิดเรื่องคุณธรรมจริยธรรม
- ๒.๘ ความรู้เกี่ยวกับเยาวชน
- ๒.๙ หลักธรรมในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชน
- ๒.๑๐ บริบทพื้นที่วิจัย
- ๒.๑๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๑๒ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม

๒.๑.๑ ความหมายของวัฒนธรรม

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้ให้ความหมายว่า วัฒนธรรมเป็นวิถีการดำเนินชีวิตของสังคม เป็นแบบแผนการประพฤติและการแสดงออก ซึ่งความรู้สึกรู้สึกนึกคิดในสถานการณ์ต่างๆ ที่สมาชิกในสังคมเดียวกันสามารถเข้าใจ และซาบซึ้งร่วมกัน วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ที่เกิดจากระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับธรรมชาติ วัฒนธรรมมีทั้งสาระและรูปแบบที่เป็นระบบความคิด วิธีการ โครงสร้างทางสังคม สถาบัน ตลอดจนแบบแผนและทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้น^๑

สุชีพ ปุญญานุภาพ เห็นว่า วัฒนธรรม เป็นคำไทยที่นำมาจากภาษาบาลีและสันสกฤต แปลว่า ธรรมเป็นเหตุให้เจริญ หรือ ธรรมคือความเจริญ ถ้าจะให้เข้าใจกันง่ายๆ ก็คือ ความเจริญออก

^๑ คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, **คู่มือการบริหารและการจัดการโครงการทางวัฒนธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์, ๒๕๔๔), หน้า ๒.

งามที่มนุษย์ทำให้เกิดขึ้น ในด้านสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยา คำว่าวัฒนธรรม คือ วิถีชีวิต ซึ่งสังคมมนุษย์ทำให้เกิดขึ้น เพื่อสนองความต้องการอันเป็นมูลฐานที่มีต่อความดำรงอยู่รอด ความถาวรแห่งเชื้อสายและการจัดระเบียบแห่งการประสบเหตุการณ์ของสังคมวัฒนธรรม คือ ประมวลแห่งงานทางวัตถุ แบบ หรือกระสวนแห่งองค์การทางสังคม แบบแผนความประพฤติที่ได้รับการอบรมมาแล้ว ความรู้ ความเชื่อถือและการดำเนินงานอื่นๆทั้งปวง ซึ่งได้มีการทำให้เจริญขึ้นในสังคมมนุษย์ ดังนั้นวัฒนธรรม จึงได้แก่ การจัดการกับเหตุแวดล้อมของมนุษย์^๒

สุวรรณ เพชรนิล ให้ทัศนะว่า วัฒนธรรม หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้น และปรากฏอยู่ในสังคมมนุษย์ รวมถึงภาษา เครื่องมือเครื่องใช้ ขนบธรรมเนียมประเพณีระเบียบแบบแผนการดำเนินชีวิตที่สังคมยอมรับ สถาบันต่างๆ มาตรฐานต่างๆ แนวความคิดและอุดมคติต่างๆ และอธิบายว่า วัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคมที่รับช่วงกันมาโดยลำดับ ถ้าไม่มีวัฒนธรรม คนเราเกิดมาได้เหมือนกัน แต่อาจเป็นแบบสัตว์อื่นๆเสียมากกว่า แทนที่จะเป็นมนุษย์อย่างที่เห็นอยู่ปัจจุบัน วัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคม ไม่ใช่มรดกวัตถุ เราไม่นำวัฒนธรรมติดตัวมาเกิด แต่เราเกิดขึ้นท่ามกลางวัฒนธรรม และต้องเรียนรู้วัฒนธรรม วัฒนธรรมเป็นกองทุนใหญ่ ที่บรรพบุรุษได้รักษาไว้ เพราะแน่นอนแล้วว่า เป็นวิถีที่ดำรงของชีวิต^๓

วิธาน สุชีวกุปต์ และสนธิ บางยี่ขัน กล่าวว่า วัฒนธรรมมีความหมายเป็น ๒ นัยคือ ความหมายทางนิตินัย ซึ่งหมายถึง ความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อยความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีของประชาชน และความหมายในทางพฤตินัยซึ่งจะเป็นไปตามที่กำหนดไว้เป็นลายลักษณ์อักษรหรือทางที่ประพฤติกัน^๔

สรุปได้ว่า วัฒนธรรม หมายถึง สิ่งอันแสดงถึงลักษณะของความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ ศีลธรรมอันดีงามของประชาชน และวิถีชีวิตของประชาชน รวมถึงภาษา ศิลปะ วรรณกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ระเบียบแบบแผนการดำเนินชีวิตที่สังคมยอมรับ เครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ตลอดทั้งแนวคิดและอุดมคติ

๒.๑.๒ องค์ประกอบของวัฒนธรรม

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กล่าวว่า วัฒนธรรม มีลักษณะเฉพาะที่แสดงถึงความเป็นชาติ อันเป็นรากฐานที่สำคัญยิ่งของความมั่นคงของชาติแม้ประเทศจะผ่านภาวะวิกฤติมาหลายครั้งหลายครา และต้องเผชิญกับการแพร่ขยายของวัฒนธรรมจากชาติอื่นๆ แต่ประเทศไทยก็ยังรักษาความเป็นไทยมาได้โดยตลอด ด้วยไทยมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมเป็นของตนเอง^๕

^๒ สุชีพ ปุญญานุภาพ, วัฒนธรรมวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๓.

^๓ สุวรรณ เพชรนิล, วัฒนธรรมและศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : กิ่งจันทร์การพิมพ์, ๒๕๓๒), หน้า ๔.

^๔ วิธาน สุชีวกุปต์และสนธิ บางยี่ขัน, ปรัชญาไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๓), หน้า ๒๖.

^๕ คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, คู่มือการบริหารและการจัดการโครงการทางวัฒนธรรม, หน้า ๒.

วิธาน สุชีวกุปต์ และสนธิ์ บางยี่ขันกล่าวถึงลักษณะของวัฒนธรรมไทยว่า เป็นแบบพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ และมีความเกี่ยวโยงกันกับแบบอื่นๆ ดังนี้^๖

๑. เป็นพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ เช่น การเรียนรู้ภาษา และแบบพฤติกรรมต่างๆ ที่สังคมยอมรับ

๒. แบบพฤติกรรมต่างๆที่เกี่ยวโยงกันและกัน กล่าวคือพฤติกรรมอย่างหนึ่งต้องสอดคล้องกับพฤติกรรมอื่นๆ เช่น การแสดงความเคารพผู้ใหญ่แบบไทย ย่อมสอดคล้องกับการยืน การนั่ง การเดิน การพูด

๓. มีผลที่ติดตามาคือ แสดงออกมาเป็นนิสัย ทักษะคิด และการผลิตวัตถุ เครื่องใช้ต่างๆ

๔. มีการถ่ายทอดกันได้ คือ การสอนให้ลูกหลานรับวัฒนธรรม (acculturation) และสืบทอดกัน เป็นมรดกทางวัฒนธรรม cultural heritage)

๕. มีการเปลี่ยนแปลงและผสมผสานกับวัฒนธรรมอื่นโดยกระบวนการต่างๆ เช่น Confusion การเผยแพร่วัฒนธรรมของชนกลุ่มหนึ่งให้แก่ชนอีกกลุ่มหนึ่ง assimilation ชนกลุ่มน้อยปรับตัววัฒนธรรมของตนให้เข้ากับวัฒนธรรมของชนกลุ่มใหญ่ accomodation ชนสองกลุ่มปรับตัววัฒนธรรมของตนให้เข้ากันและกัน

ในด้านองค์ประกอบของวัฒนธรรมนั้น สุชีพ ปุญญานุภาพ เห็นว่ามี ๔ ประเภท คือ^๗

๑. คติธรรม (Moral Culture) ได้แก่ วัฒนธรรมทางศีลธรรมและทางจิตใจ ซึ่งเป็นเรื่องของ “คติ” คือ ทางหรือหลักดำเนินชีวิต

๒. เนติธรรม (Legal Culture) ได้แก่ วัฒนธรรมทางกฎหมายหรือขนบธรรมเนียมประเพณี ที่มีความสำคัญเสมอด้วยกฎหมาย คือ บางอย่างแม้ไม่มีกฎหมายห้ามไว้ แต่ถ้าใครทำเข้าก็เป็นที่รังเกียจของสังคม เป็นที่น่าอับอายขายหน้า เพราะถือกันว่า เสียหาย

๓. วัตถุธรรม (Material Culture) ได้แก่วัฒนธรรมทางวัตถุ ไม่ใช่หมายถึงเฉพาะวัตถุศิลปกรรมเท่านั้น แม้บ้านเรือน เครื่องแต่งกาย เครื่องใช้ ถนนหนทาง และสิ่งประกอบความเป็นอยู่ทุกชนิด ก็จัดเข้าในวัตถุธรรมทั้งสิ้น

๔. สหธรรม (Social Culture) ได้แก่วัฒนธรรมทางสังคม คือวัฒนธรรมในการติดต่อเกี่ยวข้องกับกลุ่มชน เช่น มารยาทในโต๊ะอาหาร มารยาทในการโดยสารรถไฟ รถประจำทางมารยาทในการเข้าสังคม

เมื่อพิจารณาเนื้อหาของวัฒนธรรมตามองค์ประกอบทั้ง ๔ ประเภทนี้แล้ว จะเห็นว่ามุ่งหนักให้เป็นประโยชน์ในด้านการปฏิบัติและสร้างสรรค์ความเจริญของประเทศอย่างแท้จริง อย่างไรก็ตาม ด้าน วิธาน สุชีวกุปต์ และสนธิ์ บางยี่ขัน เห็นว่าองค์ประกอบของ วัฒนธรรม มี ๓ ประการคือ

๑. ความคิด (Ideas) หรือวัฒนธรรมทางความคิด (คติธรรม) ได้แก่ความเชื่อต่างๆ ซึ่งแสดงออกในทางศาสนา วรรณคดี สุภาษิต หรือคติชาวบ้าน เป็นต้น จะเห็นได้จากคนไทยนิยมนับถือศาสนาที่สอนเรื่อง

^๖ วิธาน สุชีวกุปต์และสนธิ์ บางยี่ขัน, **ปรัชญาไทย**, หน้า ๙๒.

^๗ สุชีพ ปุญญานุภาพ, **วัฒนธรรมวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๑๒-๑๑๓.

โลกนี้และโลกหน้า และมุ่งจุดหมายสูงสุดของศาสนานั้น โดยเฉพาะคนไทยที่นับถือพระพุทธศาสนา เมื่อทำบุญก็ตั้งปณิธานว่า “นิพพานปัจจุโย โหตุ ขอให้การทำบุญนี้เป็นปัจจัยแห่งพระนิพพาน” อาศัยศาสนาเป็นหลักดังกล่าวนี้ วรรณคดี สุภาษิต และคติชาวบ้านของไทย จึงมักจะอิงหลักธรรมอยู่เสมอ วรรณคดีมักจะสอดคล้องกับคำสอนเรื่องกฎแห่งกรรมในพุทธศาสนา คือ ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว หรือกรรมสนองกรรม ส่วนสุภาษิตและคติชาวบ้าน

๒. ปทัสถาน (Norms) วัฒนธรรมทางระเบียบประเพณี (เนติธรรมและสหธรรม) ซึ่งแสดงออกมาเป็นวิถีประชา (falkways) จารีต (mores) กฎหมาย ระเบียบข้อบังคับ กฎ กติกา ซึ่งก็อิงหลักศาสนา เช่น การลงโทษตามกฎหมายอาญาโบราณ มักจะอิงตำราที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเช่น การลงโทษของพระเจ้าแผ่นดินโบราณ การลงโทษในนรก เป็นต้น ต่อมาจึงมีการปรับปรุงให้สอดคล้องกับกฎหมายของอารยประเทศ ส่วนวิถีประชาและจารีตก็ดำเนินตามแนวศาสนาเป็นพื้นประเพณีของสังคมต่างๆ เช่น การทำขวัญเด็ก การบรรพชาอุปสมบท การแต่งงาน การปลูกบ้าน ทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ฯลฯ ล้วนแต่อิงพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น

๓. วัตถุ (Material) หรือ วัฒนธรรมทางวัตถุ (วัตถุธรรม) ซึ่งแสดงออกมาเป็น ผลิตรกรรม ประติษฐกรรม และสถาปัตยกรรม ประติษฐกรรมและสถาปัตยกรรมโบราณ ล้วนแต่เกี่ยวกับศาสนา เช่น การหล่อพระพุทธรูป การสร้างโบสถ์ วิหาร และเจดีย์ ต่อมาจึงได้ขยายวงกว้างออกไปถึงการสร้างปราสาทราชวัง การสร้างอนุสาวรีย์ การสร้างบ้านทรงไทย เป็นต้น ซึ่งต้องการให้เหมือนกับวิมานหรือปราสาทของเทวดาที่ปรากฏในคัมภีร์ศาสนา

สรุปได้ว่า วัฒนธรรม เพื่อตอบสนองความต้องการของสังคม เช่น การสร้างอาคารบ้านเรือน คอมพิวเตอร์ เป็นต้น หรือการแต่งเติมสิ่งที่เป็นธรรมชาติให้มีรูปร่างลักษณะใหม่มีลักษณะผสมกลมกลืนกับวัฒนธรรมต่างๆที่หลากหลาย แต่ลักษณะการผสมกลมกลืนของหลายวัฒนธรรมรวมกัน แต่ก็มีความคิดแบบชาตินิยมหรืออุดมคตินิยมแฝงอยู่ ซึ่งนับเป็นเอกลักษณ์ของไทยโดยเฉพาะ ทั้งนี้โดยมีเนื้อหาทางวัฒนธรรมใน ๔ องค์ประกอบ คือ คติธรรม เนติธรรม วัตถุธรรม และสหธรรม

๒.๑.๓ การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

สังคมและวัฒนธรรม (Society and Culture) เป็นของคู่กัน เกิดขึ้นและมีการวิวัฒนาการไปพร้อมๆ กัน สังคมไม่อาจจะดำรงอยู่ได้โดยปราศจากวัฒนธรรม(Culture) และทำนองเดียวกัน วัฒนธรรมก็ไม่อาจจะดำรงอยู่ได้โดยปราศจากสังคมด้วยเช่นเดียวกัน เพราะวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ทำให้สังคมมนุษย์แตกต่างไปจากสังคมหรือชีวิตของสัตว์ ทั้งนี้เพราะมนุษย์เป็นผู้สร้างวัฒนธรรม แต่สัตว์ไม่สามารถสร้างวัฒนธรรมได้^๘

แม้ว่าสังคม(Society) จะมีกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมไปสู่สมาชิกใหม่ที่เรียกว่า กระบวนการชดเชยทางสังคมก็ตาม แต่ในความเป็นจริงแล้ว ไม่มีสังคมใดเลยที่สมาชิกจะยึดถือแบบอย่างการดำเนินชีวิตตามวัฒนธรรมทุกอย่างได้ สังคมจะต้องมีการเปลี่ยนแปลง แม้ว่าอัตราการเปลี่ยนแปลงและทิศทางในการเปลี่ยนแปลงของแต่ละสังคมจะแตกต่างกันก็ตามตัวอย่างง่ายๆ เช่น

^๘ จานงค์ อติวัฒนสิทธิ์ และคณะ, สังคมวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๓.

เราไม่สามารถอ่านและตีความภาษาไทยในสมัยพ่อขุนรามคำแหงได้อย่างคล่องแคล่วได้ ภาษาของทุกชาติ จึงมีการเปลี่ยนแปลงไปที่ละเล็กละน้อยอย่างต่อเนื่องกัน ซึ่งแสดงให้เห็นชัดว่า การเปลี่ยนแปลงจะต้องเกิดขึ้นแก่ทุก ๆ สังคมเสมอ

ในสังคมมนุษย์ อาจจำแนกการเปลี่ยนแปลงออกเป็น ๒ ส่วน คือ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม แม้ว่าการเปลี่ยนแปลงทั้งสองส่วนนี้ จะมีความเกี่ยวข้องกันอย่างมาก แต่มีลักษณะที่แตกต่างกัน การเปลี่ยนแปลงทางสังคม มุ่งถึงการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างของสังคม และระบบความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคม เช่น การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอายุของประชากร ระดับการศึกษาของประชาชน และอัตราการเพิ่มของประชากร เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม มักเน้นการประดิษฐ์ของสังคม ทั้งที่เป็นการประดิษฐ์ทางวัตถุและไม่ใช่วัตถุ เช่น ภาษา ศิลปะ ศีลธรรม ดนตรี การเล่นอันเป็นประเพณีต่างๆ รวมถึงความรู้ ความเชื่อ ค่านิยม และบรรทัดฐานทางสังคม ดังนั้น จะเห็นได้ว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมนั้น จะมีความเกี่ยวข้องระหว่างกัน เช่น การประดิษฐ์ย้อมมีผลกระทบต่อระบบความสัมพันธ์ของสมาชิกในสังคม การผลิตนวัตกรรมทางการศึกษาทำให้สามารถใช้ระบบมหาวิทยาลัยเปิด (Open University) และมีผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับผู้สอนเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ในทางตรงข้ามการสร้างระบบสังคมใหม่ ย่อมทำให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องประดิษฐ์สิ่งใหม่ เพื่อสนองต่อระบบสังคมนั้น เช่น ในระบบเศรษฐกิจของสังคมเมือง ที่สตรีเลี้ยงครอบครัวร่วมกับสามีทำให้เกิดความจำเป็นในการประดิษฐ์เครื่องซักผ้า อาหารกระป๋อง เครื่องดูดฝุ่น เพื่อลดภาระของคู่สมรส เป็นต้น

แม้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมนั้น จะนำการเปลี่ยนแปลงมาสู่สังคม เช่นเดียวกับพฤติกรรมรวมหมู่ แต่การเปลี่ยนแปลงของทั้ง ๒ สิ่งนี้ก็ไม่ใช่เหมือนกัน การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นกระบวนการต่อเนื่องที่ไม่สิ้นสุด และมีผลต่อแบบแผนการดำเนินชีวิตของสมาชิกโดยส่วนรวม อย่างไรก็ตาม พฤติกรรมรวมหมู่อาจจะเป็นส่วนหนึ่ง ที่กระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม แต่มีการเปลี่ยนแปลงอีกมิใช่น้อยที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน โดยไม่จำเป็นจะต้องเกิดจากพฤติกรรมรวมหมู่มาเป็นตัวเร่ง เช่น การเปลี่ยนแปลงทางศิลปกรรม ความรู้ และการประดิษฐ์ เป็นต้น

๒.๑.๔ รูปแบบของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

เราอาจจำแนกการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมออกเป็น ๓ รูปแบบ ดังนี้^๙

๑. การเปลี่ยนแปลงโดยการปฏิวัติ (Revolution) ซึ่งหมายถึงความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสถาบันส่วนใหญ่ในสังคม รวมถึงการเปลี่ยนแปลงค่านิยมสำคัญของสังคมอย่างรุนแรงและรวดเร็ว เช่น การเปลี่ยนแปลงทางสังคมของไทยจากระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นการปกครองแบบประชาธิปไตย ในสังคมไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ ซึ่งเป็นผลก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมการศึกษา รวมถึงค่านิยมใน

^๙ เอกสารการสอนชุดวิชา การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม, มนุษย์กับสังคม, นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๓), หน้า ๑๗๒-๑๗๖.

การดำเนินชีวิตของคนไทยอย่างมาก และการเปลี่ยนแปลงการปกครองในสหภาพโซเวียต ก็เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของการเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรมโดยการปฏิวัติ

อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงโดยการปฏิวัติ ก็ไม่จำเป็นที่คนในสังคมจะต้องถูกกดขี่ข่มเหงจากชนชั้นผู้ปกครองเสมอไป เพราะว่ายังมีประเทศอีกมากที่มีการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบนี้ โดยปราศจากวิกฤตการณ์ของความโหดร้ายทารุณ การปฏิบัติมักเกิดขึ้นในกรณีที่สมาชิกเกิดความรู้สึกไม่พึงพอใจต่อสถานะในสังคมของตน เมื่อเปรียบเทียบกับความเป็นอยู่ในอดีต หรือเมื่อเปรียบเทียบกับสังคมอื่น ความรู้สึกเช่นนี้เรียกว่า Relative Deprivation อันเป็นความรู้สึกที่ต้องการจัดสถานะที่เป็นอยู่เมื่อเกิดความรู้สึกเปรียบเทียบกับสถานะของอดีต หรือของสังคมอื่นๆ อันก่อให้เกิดการลงมือกระทำ การเปลี่ยนแปลงอย่างจริงจัง

ดังนั้น เราจะเห็นเสมอว่า การเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ มักเกิดโดยชนชั้นระดับต่ำ เช่นจากกลุ่มชาวนา กรรมกร หรือสามัญชน ซึ่งถูกกลืนผลประโยชน์ หรือเป็นฝ่ายเสียเปรียบจากโครงสร้างเดิมของสังคม การเกิดวิกฤตการณ์ที่รุนแรงอันนำไปสู่การปฏิวัตินั้น จึงมิใช่มูลเหตุที่แท้จริง แต่สาเหตุที่สำคัญคือ ความรู้สึกไม่พอใจต่อโครงสร้างเหล่านั้น ที่ทำให้กลุ่มคนรู้สึกถูกเอารัดเอาเปรียบ หรือมีความไม่เท่าเทียมกันกับสมาชิกคนอื่นๆ ในสังคม เช่นการปฏิวัติในสังคมไทยที่เกิดขึ้น เมื่อวันที่ ๒๒ พ.ค. ๒๕๕๗ ของคณะ คสช. เป็นต้น

นักสังคมวิทยา (Socialist) ที่มีอิทธิพลต่อแนวความคิด ที่เกี่ยวกับรูปแบบการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมโดยการปฏิวัตินี้ ได้แก่ คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Max)^{๑๐} เขาได้เน้นความสำคัญของ Relative Deprivation อันเป็นสิ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม โดยชี้ให้เห็นว่า ในสังคมทุนนิยมนั้น กรรมกรจะมีความสุขกับชีวิตในเมืองตราบจนกลุ่มคนดังกล่าวเริ่มเปรียบเทียบกับตนเองกับชนชั้นอื่นของสังคม และเริ่มตระหนักว่า ตนเองเปรียบเสมือนวัตถุที่ถูกใช้ประโยชน์ซึ่งควรแสวงหาแนวทางที่ดีขึ้น โดยการเปลี่ยนระบบโครงสร้างของสังคม ซึ่งแสดงว่า กรรมกรได้เกิด Relative Deprivation นั้นเอง อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงโดยการปฏิวัตินี้ ยังจะต้องใช้ระยะเวลายาวนานในการปรับปรุงโครงสร้างใหม่ให้คงที่ เช่น การปรับปรุงกระบวนการผลิตทางสังคมต่อวัฒนธรรมใหม่ที่เปลี่ยนไปจากเดิม รวมถึงการเปลี่ยนแปลงค่านิยมดั้งเดิมของสมาชิกด้วย และรวมทั้งกระบวนการสื่อสารต่าง ๆ

๒. การเปลี่ยนแปลงโดยการปฏิรูป (Reform) หรือแบบค่อยเป็นค่อยไป (Trends) ซึ่งหมายถึงการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกที่ละเล็กละน้อยในระยะเวลาอันยาวนาน นักสังคมวิทยา (Socialist) ที่เน้นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในรูปแบบนี้ คือ เอมีล เดอร์ไคม์ (Emile Durkheim)^{๑๑} ซึ่งอธิบายการเปลี่ยนแปลงจากสังคมแบบ Mechanical Solidarity อันเป็นสังคมแบบเรียบง่าย มีวัฒนธรรมที่หล่อหลอมวิถีชีวิตและค่านิยมของสมาชิกใน

^{๑๐} ภาวิที ทองอุทัย และคณะ, ยุคทองของนักเศรษฐศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๗), หน้า ๑๐๙-๑๓๕.

^{๑๑} Durkheim, Emile, *On the Division of Labor in Society*, (New York : Macmillan Press, ๑๙๓๓), p.๘๖.

รูปแบบเดียวกันไปสู่สังคมแบบ Organic Solidarity ซึ่งเป็นสังคมที่สมาชิกมีความสัมพันธ์กัน โดยความจำเป็นทางหน้าที่หรือตำแหน่งทางสังคม การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว จะมีลักษณะแบบค่อยเป็นค่อยไปในระยะเวลาอันยาวนาน

๓. การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน การเปลี่ยนแปลงเช่นนี้เกิดขึ้นอย่างมากในสังคมมนุษย์ แต่สมาชิกของสังคมจะสังเกตได้ยาก การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันแม้จะดูเหมือนว่ามีอิทธิพลน้อย เนื่องจากเป็นไปโดยที่สมาชิกไม่รู้ตัว แต่ก็มีความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมมีใช้น้อยทีเดียวเช่น การศึกษาค้นคว้าหาความรู้ใหม่ ๆ การประดิษฐ์สิ่งใหม่การเปลี่ยนแปลงของเครื่องแต่งกาย ดนตรี ศิลปะ เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันนี้อาจเป็นมูลเหตุที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแบบปฏิวัติหรือแบบค่อยเป็นค่อยไปในระยะต่อมา เช่น การเรียกร้องสิทธิสตรีในยุโรปและสหรัฐอเมริการวมทั้งในแถบทวีปเอเชีย เกิดขึ้นเพื่อบทบาทของสตรีในชีวิตประจำวันเปลี่ยนแปลงไปโดยเกือบจะไม่รู้ตัว ทรานส์เจนเดอร์เริ่มถ่ายถอดปัญหาเกี่ยวกับภาวะครอบครัวยุคใหม่ซึ่งกันและกัน จึงทำให้เป็นแรงผลักดันแก่สตรี โดยการเรียกร้องให้เกิดความเท่าเทียมกันระหว่างชายกับหญิง แม้ว่าอันที่จริงแล้ว สตรีได้เปลี่ยนแปลงบทบาทการดำเนินชีวิตเช่นนี้ มาตั้งแต่เกิดปฏิวัติอุตสาหกรรมแล้วก็ตาม

๒.๑.๕ กระบวนการการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

Horton and Hunt^{๑๒} ได้พูดว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม จะเกิดและกระจายไปในระหว่างสมาชิก รวมถึงการกระจายไปสู่สังคมอื่น ๆ ด้วย กระบวนการดังต่อไปนี้

๑. การค้นพบ (Discovery) หมายถึง การที่สมาชิกรับรู้ร่วมกันในข้อเท็จจริง ระบบหมุนเวียนของโลก เป็นต้น การค้นพบ จึงเป็นการสะสมความรู้ของมวลมนุษยชาติ อย่างไรก็ตาม การค้นพบจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงได้ ก็ต่อเมื่อมนุษย์ได้นำสิ่งที่ค้นพบนั้นไปปฏิบัติจริง เช่น การค้นพบว่า ชายกับหญิงมีสติปัญญาไม่แตกต่างกัน ย่อมเป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกฎหมายโดยให้สิทธิเพิ่มขึ้น และทำให้สถาบันสังคมทั้งปวงปรับสภาพ และบทบาทสตรีให้เกิดความเสมอภาคกับชาย

๒. การประดิษฐ์คิดค้น (Invention) เป็นการประมวลสิ่งที่ค้นพบ และสิ่งที่สังคมเคยนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่างๆ มาสร้างเป็นสิ่งใหม่ เช่น การประดิษฐ์รถยนต์ ย่อมเกิดจากการนำความรู้ในเรื่องระบบการเผาไหม้ เป็นพลังงานขับเคลื่อน ระบบเกียร์ คลัช และสิ่งเกี่ยวข้องอื่นๆ ที่มีผู้ค้นพบไว้แล้วมาประมวลเป็นการสร้างรถยนต์ การประดิษฐ์ จึงเกิดจากการสะสมสิ่งที่ค้นพบในอดีตมาสร้างเป็นสิ่งใหม่ ดังนั้น การประดิษฐ์จึงมิได้เกิดจากผู้หนึ่งผู้ใดโดยเฉพาะ แต่เป็นผลจากการสะสมทางวัฒนธรรมของสังคม

การประดิษฐ์แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ สิ่งประดิษฐ์ที่เป็นวัตถุ (Material Invention) หมายถึงวัสดุที่จับต้องสัมผัสได้ ซึ่งเกิดจากสมาชิกในสังคมเป็นผู้สร้างและสมาชิกรับรู้ร่วมกัน กับ สิ่งประดิษฐ์ที่ไม่ใช่วัตถุ (Nonmaterial Inventions หรือ Social Inventions) ได้แก่ ระบบความคิด การสื่อความหมายด้วยสัญลักษณ์ เช่น ภาษา ตัวอย่างของการประดิษฐ์ที่ไม่ใช่วัตถุ ได้แก่ ระบบการ

^{๑๒} Horton, P.B. and Chester L. Hunt *Sociology*, (Mc. Graw-Hill Inc., ๑๙๗๒), p. ๔๘-๖๖.

ปกครอง ระบบเศรษฐกิจ ระบบการศึกษา ปรัชญาหรือความเชื่อและค่านิยมทางสังคม ในสมัยปัจจุบัน มีผู้นำคำว่า นวัตกรรม (Innovation) มาใช้ ซึ่งหมายถึงผลรวมของการค้นพบและการประดิษฐ์สิ่งใหม่ นั่นคือ เป็นการนำความรู้และสิ่งประดิษฐ์มาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่สังคม

๓. การแพร่กระจาย (Diffusion) เป็นกระบวนการสุดท้ายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งหมายถึงการกระจายวัฒนธรรมอันได้แก่ สิ่งที่ค้นพบและสิ่งประดิษฐ์จากคนกลุ่มหนึ่งไปสู่คนอีกกลุ่มหนึ่ง หรือจากสังคมหนึ่งไปสู่อีกสังคมหนึ่ง เช่น การแพร่กระจายสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ จากสังคมเมืองไปสู่สังคมชนบท การแพร่กระจายของพระพุทธศาสนาจากอินเดีย ไปสู่สุวรรณภูมิประเทศ เป็นต้น ลักษณะของการแพร่กระจาย มีดังนี้

ก. การแพร่กระจายเป็นกระบวนการสองทาง (Two-way Process) ระหว่างผู้แพร่กระจายและผู้รับ เช่น ชาวยุโรปที่จับจองอาณานิคมในทวีปอเมริกาจะเผยแพร่คริสต์ศาสนาอาวูช ปีนเข้าไปในกลุ่มชาวอินเดียนแดง และจะรับวัฒนธรรมการปลูกข้าวโพด ยาสูบ อ้อย มาใช้ในการเกษตรกรรมของตน การแพร่กระจายวัฒนธรรม จึงเป็นการหิวยิมวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน

ข. การแพร่กระจายเป็นกระบวนการเลือกสรร (Selective Process) การที่กลุ่มคนหรือสังคมจะรับวัฒนธรรมต่างถิ่นที่แพร่กระจายเข้ามานั้น จะเลือกรับเพียงบางส่วนเช่นคนไทยรับวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาจากประเทศอินเดีย แต่ก็มิได้รับวัฒนธรรมในการแต่งกายและอาหารตามแบบอย่างของชาวอินเดีย ทั้งนี้จำเป็นที่จะต้องเลือกสรรให้สอดคล้องกับพื้นฐานวัฒนธรรมของตนด้วย

ค. การแพร่กระจายนำไปสู่การดัดแปลงแก้ไขใหม่ (Modification) ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบทั้ง ๔ ประการ คือ รูปทรง ส่วนประกอบ การใช้ประโยชน์และหลักการของสิ่งเหล่านั้นเช่น ชาวยุโรปนำยาสูบจากชาวอินเดียนแดงไปเผยแพร่ในสังคมของตน แต่ได้ปรับปรุงกล้องยาสูบจากกระบอกไม้ เป็นกล้องยาสูบในรูปทรงที่เหมาะสมขึ้น นอกจากนี้ยังได้ปรับปรุงยาเส้นเป็นมวนบุหรีเป็นต้น ในสังคมไทยอาจรับเครื่องดนตรีมาจากชาติอื่น และนำมาปรับปรุงให้เหมาะสมกับเพลงไทย ในวงการแพทย์อาจนำพืชที่ชาวพื้นเมืองปลูกเพื่อบริโภคมาปรับเปลี่ยนเป็นยารักษาโรค

๔. การปรับตัว (Adjustment) คือเป็นการปรับตัวเพื่อความเป็นอยู่ในสังคมได้อย่างผาสุกและเหมาะสมในทุกสถานการณ์นั่นเองดังคำว่า เข้าเมืองตาหลิ่วต้องหลิ่วตาตามสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

นักสังคมวิทยา (Socialist)^{๑๓} ให้ความสนใจอย่างมากต่ออิทธิพลของการประดิษฐ์คิดค้นและการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมแต่สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมนั้นมีมากมาย แม้แต่สิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์และปัจจัยทางชีววิทยา ก็มีผลทำให้สังคมเปลี่ยนแปลงได้ อย่างไรก็ตาม มูลเหตุต่างๆ ที่ทำให้สังคมและวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงพอที่จะจำแนกได้ดังนี้

^{๑๓} บรรพต วีระสัย และคณะ, สังคมวิทยาและมานุษยวิทยาเบื้องต้น : การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม, หน้า ๓๒๗-๓๒๘.

๑. สภาพแวดล้อมทางกายภาพ ได้แก่ทรัพยากรธรรมชาติ สภาพดินฟ้าอากาศสถานที่ตั้งของสังคม สิ่งเหล่านี้จะสนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เช่น ถ้าทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ จะช่วยให้สังคมเปลี่ยนแปลงได้มากกว่า ในสังคมที่ขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติและถ้าในแหล่งใดเกิดความแห้งแล้งอดอยากยากจน หรือถ้าแหล่งใดเป็นแหล่งอุดมสมบูรณ์ก็อาจก่อให้เกิดการอพยพจากสังคมหนึ่งไปยังอีกสังคมหนึ่ง ทำให้ผู้คนอพยพไปจำเป็นต้องมีการปรับตัว เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับสังคมใหม่ได้ ในส่วนของสถานที่ตั้งของสังคม ก็จะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เช่นสังคมที่ตั้งอยู่บริเวณทางผ่าน บริเวณศูนย์กลางการค้า ย่อมมีโอกาสที่จะเปลี่ยนแปลงได้มาก

๒. การเปลี่ยนแปลงทางประชากร เช่น การกระจายตัวของประชากร และขนาดของประชากร ในกรณีประชากรเพิ่มมากขึ้น อาจมีผลต่อการต้องการทางอาหาร เครื่องอุปโภคบริโภค ทำให้เกิดความจำเป็นที่ต้องมีการผลิตเพิ่มขึ้น ต้องการสิ่งบริการต่างๆ เพิ่มมากขึ้นกิจกรรมอุตสาหกรรมก็อาจเกิดขึ้น ความสัมพันธ์ของผู้คนก็เปลี่ยนไป ในส่วนของการกระจายตัวนั้น ถ้ามีการเปลี่ยนแปลงในด้านารอพยพโยกย้าย จากชนบทไปสู่เมือง หรือจากเมืองสู่ชนบท ก็จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เช่น ผู้คนมีความเห็นแก่ตัวมากขึ้น การติดต่อสัมพันธ์กันมีลักษณะเป็นทางการมากขึ้น กลุ่มปฐมนิยมมีความสำคัญน้อยลง

๓. การอยู่โดดเดี่ยวและการติดต่อกัน สังคมที่มีการติดต่อกับสังคมอื่น จะมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา และเป็นไปได้เร็วกว่า การติดต่อสัมพันธ์กันอาจมีหลายรูปแบบ เช่นการเดินทางไปมาหาสู่กัน การสื่อสารการโฆษณาประชาสัมพันธ์ การบังคับทางการเมือง ฯลฯ ชื่อนำสังเกตอย่างหนึ่งที่เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมคือ ถ้าสังคมใดมีความเจริญก้าวหน้าในการสื่อสารคมนาคม สังคมนั้นมักจะเป็นศูนย์กลางของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมอย่างมาก

๔. ระบบชนชั้น สังคมที่มีการจำกัดชนชั้น จะไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลงและสังคมที่ยึดถือบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เป็นผู้นำและมีความสำคัญสูงสุด หรือสังคมยกย่องผู้อาวุโสก็จะไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลงเช่นกัน ในทางตรงกันข้าม ถ้าสังคมให้ความสำคัญในแต่ละบุคคล หรือยอมรับนับถือในความสามารถของแต่ละบุคคล ก็ย่อมก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ง่ายกว่า

๕. ทศนคติและค่านิยม ในสังคมที่ยึดมั่นในสิ่งเดิมๆ เช่น ยกย่องบุชาบรรพบุรุษชื่นชมในอดีตของตน และการเชื่อฟังผู้อาวุโส การเปลี่ยนแปลงจะเป็นไปอย่างช้าๆ เพราะเขาอาจมีความรู้สึกว่ แนวปฏิบัติเดิมเป็นบรรทัดฐานที่สำคัญที่ดีที่สุด ถูกต้องที่สุด และยึดถือเป็นคัมภีร์เป็นสรณะ

๖. ความเล็งเห็นความจำเป็น ถ้าคนในสังคมนั้น มองเห็นความจำเป็นที่จะต้องเปลี่ยนแปลง ก็จะนำไปสู่การจัดหาสิ่งของนั้น ๆ เช่น เมื่อการคมนาคมขนส่ง ไม่อาจบริการประชาชนได้อย่างดี ก็อาจเกิดระบบขนส่งมวลชนขึ้น หรือเมื่อมีการขยายเมืองทำให้ผู้คนเกิดความจำเป็นจะต้องมีการสาธารณสุข การสาธารณสุขูปโภค ฯลฯ หรือเมื่อมีโรงงานอุตสาหกรรมมากขึ้น อาจจะต้องมีการจัดโรงงาน กฎหมายโรงงาน และสิ่งอำนวยความสะดวกอื่นๆ ตามมา

๗. นโยบายรัฐและผู้นำสังคม ในสังคมใด ถ้าผู้นำมีนโยบายที่จะสนับสนุนให้มีการเปลี่ยนแปลง เพื่อทำให้ประเทศเจริญก้าวหน้า สังคมหรือประเทศนั้นก็เปลี่ยนไปอย่างรวดเร็วตามเป้าหมายและนโยบายนั้น นโยบายของผู้นำนั้นจึงมีส่วนสำคัญในการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ มาก

๘. ระดับความรู้และเทคโนโลยี ถ้าสังคมนั้นมีผู้มีความรู้ความสามารถ ก็สามารถที่จะประดิษฐ์คิดค้นสร้างสิ่งของเครื่องใช้ และแบบแผนในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งทำให้เกิดการ

เปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ดังเช่น เมื่อมนุษย์มีความรู้เกี่ยวกับอิเล็กทรอนิกส์ถึงระดับหนึ่ง ก็จะสามารถประดิษฐ์เครื่องมือสื่อสารหรือคอมพิวเตอร์ หรือเมื่อมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องการแต่งตัวของ สารถมมันตภาพรังสีถึงระดับหนึ่ง ก็สามารถสร้างระเบิดปรมาณูได้สำเร็จ

๙. ความล่าช้าทางวัฒนธรรม เมื่อวัฒนธรรมด้านใดด้านหนึ่งล่าช้ากว่าอีกด้านหนึ่งก็จะทำให้คนเราจำเป็นต้องปรับตัว เพื่อให้วัฒนธรรมทั้งสองประเภทใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิตได้อย่างเช่น ถ้ามีเครื่องจักรแต่ใช้ไม่เป็น ผู้คนก็ย่อมต้องชวนหาวิธีการที่จะเรียนรู้เพื่อใช้เครื่องจักรให้เกิดประโยชน์

๑๐. ปัจจัยทางเศรษฐกิจ เนื่องจากมนุษย์ มีความต้องการอาหาร และปัจจัยอื่นๆ ในการดำรงชีวิต และต้องการในสิ่งนั้นๆ อย่างไม่สิ้นสุด ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงเนื่องจากความต้องการทางเศรษฐกิจจึงเกิดขึ้น นอกจากนั้น ปัญหาการเพิ่มขึ้นหรือลดลงทางเศรษฐกิจนั้น ย่อมมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงด้วย

๑๑. ปัจจัยทางอุดมการณ์ เช่น เพื่อต้องการให้สังคมของตน เป็นสังคมอุตสาหกรรมหรือ สังคมทหาร ก็จะก่อให้เกิดการเตรียมปัจจัยพื้นฐาน เพื่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไปตามเป้าหมายตามอุดมการณ์ของสังคมนั้นด้วย

ปัจจุบันนี้สังคมมนุษย์ (Human Society) มีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนแปลงไปในด้านต่าง ๆ อย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านวัตถุนิยม (Materialism) ทั้งในด้านการประดิษฐ์คิดค้นทางเทคโนโลยี การเพิ่มปริมาณประชากร การขยายตัวทางวิทยาการ การขยายสังคมเมือง และปัญหาสังคมอื่น ๆ ที่เป็นผลต่อความขัดแย้งระหว่างสมาชิกสังคม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม จึงเป็นสิ่งที่ควรตระหนัก ควรศึกษา เป็นมโนทัศน์ และเป็นวิสัยทัศน์ (Vision) ที่สำคัญประการหนึ่งของสังคมวิทยา ที่ทุกส่วนงานจะต้องศึกษาและแก้ปัญหาของสังคมต่อไป อย่างไม่มีที่สิ้นสุด

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับทุนวัฒนธรรม

ทุนทางวัฒนธรรมเป็นแนวคิดที่พยายามอธิบายถึงการนำทรัพยากรที่สะสมอยู่ในความรู้ ความสามารถ หรือทรัพย์สินที่ปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มสังคมมีไว้ในครอบครองและสามารถนำไปใช้เป็นเครื่องมือสร้างผลตอบแทนทั้งทางเศรษฐกิจหรือการได้รับการยอมรับในสังคมอาจจะเข้าใจในมิติทาง เศรษฐศาสตร์ ว่าทุน คือปัจจัยในการผลิตสินค้าหรือบริการไม่ว่าจะเป็น วัตถุดิบ เงินทุน ที่ดิน แรงงาน เครื่องจักร ฯลฯ ถึงกระนั้นทุนอาจอยู่ในรูปแบบอื่นๆ จะนำเสนอความหมายและประเภทของทุนทาง วัฒนธรรม เพื่อเป็นพื้นฐานนำไปสู่การทำความเข้าใจแนวคิดเรื่องทุนทางวัฒนธรรมท้องถิ่นต่อไป

๒.๒.๑ ความหมายเกี่ยวกับทุนวัฒนธรรม

บูร์ดิเยอ ก็เป็นผู้หนึ่งที่ริเริ่มนำแนวคิดเรื่องทุนประยุกต์ใช้ศึกษาวัฒนธรรมโดยได้นิยาม ความหมายของทุนว่า สิ่งใดจะกลายเป็นทุนได้ก็ต่อเมื่อสิ่งนั้น ได้ทำหน้าที่ในฐานะความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางสังคม (Function as Social Relation of Power) จากนั้นเขาแบ่งประเภทของทุน ออกเป็น ๔ ประเภท ได้แก่ ๑) ทุนทางเศรษฐกิจ (Economic Capital) เป็นทุนที่เกิดจากการสะสม ความมั่งคั่งของรายได้และทรัพย์สินที่อยู่ในรูปของเงินทอง อาคารบ้านเรือน เครื่องเพชรนิลจินดา รถยนต์ หุ่น ฯลฯ ทุนประเภทนี้สามารถนำไปแลกเปลี่ยนเป็นทุนประเภทอื่นตามมูลค่าทางเศรษฐกิจ ได้ ๒) ทุนทางสังคม (Social Capital) เป็นรูปแบบของโครงสร้าง สถาบัน เครือข่ายและความสัมพันธ์

ซึ่งปัจเจกบุคคลสามารถใช้ในการดำรงรักษาและพัฒนาตนเองเพื่อเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มสังคม ตามที่ตนเองต้องการ ทูทางสังคมเป็นเสมือนทรัพยากรประเภทหนึ่งที่สามารถนำไปเอื้อ ประโยชน์ ทางสังคมให้แต่ละคนตามกลุ่มที่สังกัดตั้งแต่ในครอบครัว โรงเรียน หมู่บ้าน สถานที่ทำงาน กลุ่มธุรกิจ ฯลฯ ๓) ทูทางสัญลักษณ์ (Symbolic Capital) เป็นสถานภาพ ชื่อเสียง หรือการได้รับการยอมรับ จากบุคคลอื่นที่ทำให้เจ้าของทุนเกิดการได้เปรียบหรือได้รับผลประโยชน์ต่างๆ และ ๔) ทูทาง วัฒนธรรม (Cultural Capital)^{๑๔}

Richardson, J นิยามไว้ว่า เป็นทุนที่สะสมอยู่ในตัวตนของแต่ละบุคคล วัตถุสิ่งของ และ ที่อยู่ในรูปแบบของสถาบัน ซึ่งแต่ละบุคคลได้รับการหล่อหลอมและผลิตซ้ำ เพื่อสืบทอดผ่านทางระบบ การศึกษา ผลผลิตที่ได้จากการสะสมทุนทางวัฒนธรรมคือรสนิยม (Taste) ซึ่งจะสร้างความแตกต่าง และเป็นเครื่องมือที่ใช้ธำรงรักษาชนชั้นในสังคมให้ดำรงอยู่ต่อไปเป็นเจ้าของทุนทางวัฒนธรรมที่มั่งคั่ง ได้ แต่ทุนชนิดนี้สามารถนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการดำรงรักษาการมีอำนาจทางสังคมได้ ^{๑๕}

McRobbie ได้ให้ความหมายของทุนทางวัฒนธรรมว่า เป็นการกระจายรูปแบบของทุน ชนิดหนึ่ง ทุนวัฒนธรรมจะอยู่ในความสามารถพิเศษหรือทรัพย์สินส่วนบุคคล และไม่สามารถลดทอน ไปยังทุนทางเศรษฐกิจได้ แต่ละคนจะมีทุนทางวัฒนธรรมแตกต่างกัน ไม่ใช่ทุกคนที่จะสามารถ ^{๑๖}

ปีแอร์ บูร์ดิเยอร์ ได้ให้ความหมายของทุนทาง วัฒนธรรมไว้ว่า เป็นทุนที่สะสมอยู่ในตัวตน ของแต่ละบุคคล วัตถุสิ่งของ และที่อยู่ในรูปแบบสถาบัน ซึ่งแต่ละบุคคลได้รับการหล่อหลอมและผลิต ซ้ำ เพื่อสืบทอดผ่านทางระบบการศึกษา ผลผลิตที่ได้จาก การสะสมทุนทางวัฒนธรรม คือ รสนิยม ซึ่ง จะสร้างความแตกต่างและเป็นเครื่องมือที่ใช้ธำรงรักษาชน ชั้นในสังคมให้ดำรงอยู่ต่อไป ^{๑๗}

Storey นักวิชาการด้านวัฒนธรรมศึกษา เห็นว่า ทุนทางวัฒนธรรมเป็นการสะสม ของ ความรู้ ความคุ้นเคย และความรู้สึกของแต่ละบุคคลในเรื่องภูมิหลังครอบครัว การลงทุนทางด้าน การศึกษา และสถานภาพทางสังคม ซึ่งส่งผลต่อความสำเร็จในชีวิตที่แตกต่างกันทุนทางวัฒนธรรมที่ แต่ละบุคคลสะสมมาจะมีอิทธิพลต่อพื้นฐานการรับรู้วัฒนธรรมที่ครอบงำหรืออำนาจที่มีอิทธิพลใน สังคม ^{๑๘}

Throsby ได้ให้ไว้ สิ่งที่เป็นทุนทางวัฒนธรรม ได้แก่ ทรัพย์สินที่มีมูลค่าในทาง วัฒนธรรม (an asset embodying cultural value) ซึ่งทรัพย์สินที่กล่าวนี้อาจจับต้องได้หรือไม่ได้ สามารถจับ ต้องได้ ทุนวัฒนธรรมที่จับต้องได้อาจอยู่ในรูปแบบของสิ่งก่อสร้าง สถานที่ ประติมากรรม เป็นต้น

^{๑๔} กาญจนา แก้วเทพ และ สมสุข หินวิมาน, สายธารแห่งนักคิดทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองกับ สื่อสารศึกษา, หน้า ๗๑,

^{๑๕} Richardson, J., *Handbook of Theory of Research for the Sociology of Education*, (New York: Greenwood, ๑๙๘๖) p. ๒๑๔

^{๑๖} McRobbie, Angela., *The Uses of Cultural Studies: a Textbook*. (Thousand Oaks: SAGE, ๒๐๐๕) p ๑๓๗.

^{๑๗} Bourdieu, P., *The forms of capital*. In J. Richardson (Ed.). *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, (New York: Greenwood, ๑๙๘๖) P.๔๗

^{๑๘} Storey, D. J., *Understanding the Small business Sector*, (New York: Routledge, ๑๙๙๙) p. ๔๗-๕๕

ส่วนทุนทางวัฒนธรรมที่ไม่สามารถจับต้องได้ อาจอยู่ในรูปแบบของแนวคิด ความเชื่อ ประเพณี การปฏิบัติ เป็นต้น^{๑๙}

ริงสรร์ค ธนะพรพันธุ์ นิยามความหมายทุนทางวัฒนธรรม โดยเน้นความหมายในเชิงเศรษฐศาสตร์ไว้ว่า ทุนที่ใช้ในการผลิตสินค้าและบริการที่มีนัยทางวัฒนธรรม ที่เรียกว่าอุตสาหกรรมสินค้าวัฒนธรรมซึ่งผลิตสินค้าวัฒนธรรมและบริการที่มีวัฒนธรรมฝังตัวอยู่ในสินค้าและบริการนั้น^{๒๐}

สุนิสา ฉันทรัตนโยธิน กล่าวว่า ทุนที่ใช้ในการผลิตสินค้าและบริการที่มีนัยทาง วัฒนธรรม เรียกว่า ทุนวัฒนธรรม (Cultural Capital)^{๒๑}

ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์ กล่าวว่าทุนวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับคุณค่า ความรู้ภูมิปัญญา และงานสร้างสรรค์ที่เกิดจากการค้นพบโดยผู้ทรง ความรู้ในท้องถิ่น รวมทั้งค่านิยมและความเชื่อที่ผูกพันสังคมทำให้เกิดการจัดระเบียบของสังคมหรือ สร้างกฎกติกาที่เป็นคุณต่อสังคมโดยรวม รวมถึงกิจกรรมการถ่ายทอดความรู้จากคนรุ่นหนึ่งไปยังคน อีกรุ่นหนึ่ง ตัวอย่างของทุนทางวัฒนธรรมมีมากมาย เช่น ภาษา งานศิลปกรรมซึ่งเป็นความภาคภูมิใจ ของส่วนรวม ความรู้ที่สั่งสมมาในอดีต (ว่าด้วยเรื่องราวต่าง ๆ เช่น การถนอมอาหาร สมุนไพร สถาปัตยกรรม เทคโนโลยีชาวบ้าน ฯลฯ) กติกาของสังคมที่ช่วยทำให้สังคมอยู่ร่วมกันอยู่อย่างสงบสุข และเอื้ออาทรมากกว่าเอาเปรียบกัน ผลงานวรรณกรรม คำบอกเล่า ดนตรี วัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อ ฯลฯ^{๒๒}

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม ได้ให้ความหมายไว้ว่า ทุนทางวัฒนธรรม คือ มรดกภูมิ ปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ แบ่งตามรูปธรรมและนามธรรมออกได้เป็น ๒ ลักษณะ คือที่จับต้องได้ (Tangible) และที่จับต้องไม่ได้ (Intangible) ซึ่งกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรมได้กำหนดไว้มี ๖ สาขา ได้แก่ ๑) ภาษา และวรรณกรรมพื้นบ้าน ๒) ศิลปะการแสดง ๓) แนวทาง ปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม และงานเทศกาล ๔) งานช่างฝีมือดั้งเดิม ๕) ความรู้และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับ ธรรมชาติและจักรวาล และ ๖) กีฬาภูมิปัญญาไทย นอกเหนือจากมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่จับ ต้องไม่ได้แล้ว ประเทศไทยยังมีมรดกทางศิลปวัฒนธรรม ในรูปแบบของโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และงานศิลปกรรมต่าง ๆ ที่บรรพบุรุษได้สรรค์สร้างสั่งสมไว้สืบทอดมาเป็นมรดกวัฒนธรรม ให้แก่อนุชนคนรุ่นหลัง ซึ่งมรดกวัฒนธรรมหลายอย่างของไทยนั้นยังได้ถูกขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก และตัวแทนมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของมนุษยชาติจากยูเนสโก นับเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมที่ มีมูลค่ามหาศาลทุนทางวัฒนธรรมทำให้เกิดมูลค่าเพิ่มสูงขึ้น เนื่องจาก วัฒนธรรมเป็นต้นน้ำของห่วงโซ่ คุณค่า

^{๑๙} Throsby, D. *Economy and Culture*. (Cambridge The Press Syndicate of the University of Cambridge, ๒๐๐๑) p. ๔๖.

^{๒๐} ริงสรร์ค ธนะพรพันธุ์, ปาฐกถา “ทุนวัฒนธรรม” พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ: มูลนิธิไชยง ลัมทองกุล) หน้า ๑๗-๑๘.

^{๒๑} สุนิสา ฉันทรัตนโยธิน, "ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อชุมชน : กรณีศึกษาหมู่บ้านดอยปุย ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่." รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๖), หน้า ๖.

^{๒๒} ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์ และคณะ, การสำรวจสถานะองค์ความรู้และแนวทางการพัฒนาทุนวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. (พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๗), หน้า ๓๓๙-๓๗๓.

(Value Chain) ในอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ โดยเราสามารถนำทุนวัฒนธรรม เช่นเรื่องราว (Story) และเนื้อหา (Content) ของวัฒนธรรม มาสร้างความโดดเด่นให้กับผลิตภัณฑ์ของตน หรือใช้ ทุนทางวัฒนธรรมสร้างความแตกต่างหรือจุดขายให้กับสินค้า เกิดเป็นสินค้า วัฒนธรรมและทำให้เกิดมูลค่าเพิ่มขึ้นแก่สินค้าและบริการ^{๒๓}

จากการให้ความหมายของคำว่าทุนวัฒนธรรมของนักวิชาการดังกล่าวข้างต้น จึงสามารถสรุปความหมายของทุนทางวัฒนธรรมตามแนวคิดนักวิชาการข้างต้นได้ว่า ทุนวัฒนธรรมหมายถึงทรัพยากรที่สะสมอยู่ในระบบ ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม วัตถุสิ่งของ รวมไปถึงแนวทางการดำเนินชีวิตในกลุ่มสังคมที่แต่ละคนเข้าไปมีส่วนร่วมและช่วยกันผลิตคุณค่าหรือความหมายขึ้นมา แล้วเผยแพร่ให้เป็นที่รับรู้ในกลุ่ม จนเกิดเป็นข้อตกลงเพื่อการปฏิบัติที่เห็นพ้องต้องกัน ได้รับการยอมรับจากผู้คนส่วนใหญ่ และดำเนินการผลิตซ้ำ อย่างต่อเนื่องผ่านทางกระบวนการผลิตซ้ำ เพื่อดำรงรักษาทุนทางวัฒนธรรมให้คงอยู่ การสะสมความมั่งคั่งของทุนทางวัฒนธรรมยังแสดงถึงอำนาจของผู้ครอบครองทุนทางวัฒนธรรมซึ่งมีอิทธิพลต่อทัศนคติของปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มสังคมที่ได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลายด้วย

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

๒.๓.๑ ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

จากการศึกษาความหมายที่ผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการต่างๆ ซึ่งครอบคลุมคำว่าภูมิปัญญาภูมิปัญญาพื้นบ้าน ภูมิปัญญาชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย สามารถรวบรวมได้ดังนี้

ภูมิปัญญา ตรงกับตรงกับภาษาอังกฤษว่า (WISDOM) เป็นคำเรียกสำหรับความรู้ความสามารถและทักษะการดำรงชีวิตจากประสบการณ์ของมนุษย์ที่เข้าใจจริงและเคยผ่านกระบวนการความคิดสร้างสรรค์หรือการแก้ปัญหาเพื่อให้เกิดผลมาแล้วมีความสลับซับซ้อนหลายมิติที่เราจะต้องคำนึงถึงหรือนำมาใช้งานในระดับต่างๆภูมิปัญญาเป็นนามธรรมไม่มีตัวตนที่สามารถที่จะจับต้องได้เป็นความสำนึกความคิดความจำเป็นสิ่งที่อยู่ในตัวเราหรืออยู่ในทุกคนที่อยู่รอบๆตัวเรา สิ่งเหล่านี้ได้ถูกสร้างสมไว้มากมายและเป็นระยะยาวนานแต่สามารถมองเห็นได้จากการแสดงออกจากการปฏิบัติและผลผลิตที่เกิดขึ้นโดยมีคำที่ใช้เรียกว่าภูมิปัญญาอย่างแพร่หลาย เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาชาวบ้าน ภูมิปัญญาไทยหรือบางครั้งเรียกว่าผู้สืบทอดความรู้^{๒๔}

สินธุ์ สโรบล กล่าวไว้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นภูมิปัญญาของมนุษย์ชาติที่มีบริบทของภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์เป็นรากฐาน มีพัฒนาการที่เชื่อมโยงอย่างแนบแน่นกับวิถีวัฒนธรรมและทรัพยากรสิ่งแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์ มีลักษณะเป็นองค์รวมอย่างบูรณาการ คือ ภูมิปัญญาปัจจัยสี่อัน

^{๒๓} กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, วัฒนธรรมคุณค่าสู่มูลค่า, ออนไลน์ : ที่มา <http://www.culture.go.th/culture> [๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๗].

^{๒๔} กนกพร นิมพลี, “การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสานกรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนจังหวัดนครราชสีมา”, *ปรัชญาคุณปฏิบัติ*, (กรุงเทพมหานคร: บัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๕), หน้า ๘.

เป็นศาสตร์และศิลป์ที่มีรากของการปฏิบัติที่มีความหลากหลายไม่ตายตัว ถ่ายทอดโดยการพาทำจริง ตอบสนองความจำเป็นในการดำรงชีวิต ทั้งทางกายและใจของมนุษย์ ความเป็นผ้าพื้นบ้านหรือ มาตรฐานผ้าทอพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อม จึงมาจากรากฐานองค์ความรู้ท้องถิ่นที่มีใช้มาตราบัวจากฐาน อดุสสาหกรรม แต่เป็นฐานที่เกื้อกูลและพัฒนาต่อคุณภาพชีวิตทั้งภายในและภายนอก^{๒๕}

สุจารี จันทสุข และคณะ สรุปความหมายของคำว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ว่าหมายถึง “ความรอบรู้ของชาวบ้านที่เกิดจากการเรียนรู้และมีประสบการณ์สืบทอดกันมาทั้งทางตรง คือ การเรียนรู้ด้วยตนเอง และทางอ้อม คือ การเรียนรู้จากผู้ใหญ่ หรือความรอบรู้ที่สะสม ทำให้เกิดศักยภาพ ในการประสบความสำเร็จ และประสบการณ์ใหม่ๆ เข้ากับความรู้อันมีมาแต่ดั้งเดิมจนสามารถแก้ไขปัญหา ในแต่ละเรื่อง แต่ละสถานการณ์ แต่ละสภาพแวดล้อม ที่มีเงื่อนไขเฉพาะแตกต่างกันไปหรืออาจกล่าว ได้ว่า เกิดการตกผลึกของความรู้ ที่ทำให้สามารถเกิดทางเลือกใหม่ๆ ในการดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้ อย่างมีความสุข”^{๒๖}

สุชาติ พิบูลแถว ได้กล่าวถึงความหมาย ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นความรู้ที่ปรับเปลี่ยนไป ตามสถานการณ์ (Situating Knowledge) เป็นเรื่องของกระบวนการเรียนรู้ที่มีการผสมผสานการ ปรับตัว การจัดการ การผลิตซ้ำ ผลิตใหม่อยู่ตลอดเวลา มีใช้ความรู้ที่เป็นอุดมคติและหยุดนิ่งตายตัว มี ที่มาหลายแหล่งไม่ยึดติดกับความรู้ชนิดใดชนิดหนึ่งเพียงอย่างเดียว การดำรงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่น ในลักษณะที่ถูกใช้ประโยชน์อย่างตีมายาวนานก็เพราะว่ามีกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เป็น กระบวนการของการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ช้าบ้างเร็วบ้าง มี กระบวนการจัดการในลักษณะเชิงซ้อนประสานสัมพันธ์หลายระดับ จะเกิดความสมดุลตามสภาพ ความหลากหลายที่ทำให้ไม่เกิดความขาดแคลนแก้ปัญหา ปรับตัวและดำรงชีวิตให้เข้ากับ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ มีการผสมผสานสอดคล้องกับวิถีของกลุ่มชนแล้วถ่ายทอดสืบทอดกันมา จนเป็นวัฒนธรรม ภูมิปัญญาจึงมีความจำเพาะเจาะจงกับคนในท้องถิ่น มีความเชื่อมโยงกับชีวิต สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างแยกกันไม่ออก^{๒๗}

เสรี พงศ์พิศ ได้ให้ความหมายว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” หรือ “ภูมิปัญญาชาวบ้าน ” หมายถึง “รากฐานของความรู้ของชาวบ้าน ซึ่งเชื่อมโยงเข้าด้วยกันอย่างมีเอกภาพ ” กล่าวถึงลักษณะ ของภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้านได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นมี ๒ ลักษณะ ดังนี้ ๑. ลักษณะที่ เป็นนามธรรม เป็นโลกทัศน์ ชีวทัศน์ เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิตเป็นเรื่องเกี่ยวกับ การเกิด แก่ เจ็บ ตาย คุณค่าและความหมายของสิ่งต่างๆ ในชีวิตประจำวัน ๒. ลักษณะที่เป็นรูปธรรมเป็นเรื่องด้าน ต่างๆ ที่เห็นได้ชัดเจน เช่น การทำมาหากินการเกษตร หัตถกรรม ศิลปะดนตรี และอื่นๆ^{๒๘}

^{๒๕} ลินธุ์ สโรบล, **นี่คือผ้าทอพื้นบ้าน**, (กรุงเทพมหานคร: หจก.วนิดาการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๔.

^{๒๖} สุจารี จันทสุข และคณะ, **ภูมิปัญญาท้องถิ่น**, (เอกสารคัดสำเนา), หน้า ๑๑.

^{๒๗} สุชาติ พิบูลแถว, “การศึกษากระบวนการฟื้นฟูภูมิปัญญาการทอผ้าจาก ชุมชนไท-ยวนราชบุรี ตำบล คูบัว อำเภอมือง จังหวัดราชบุรี ในมิติทางการพัฒนาชุมชน ”, **วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๓.

^{๒๘} เสรี พงศ์พิศ, **ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนา เล่ม ๑**, (กรุงเทพมหานคร : หมู่บ้าน, ๒๕๓๖), หน้า ๑๐.

สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาหมายถึงความรู้ความสามารถที่ได้สั่งสมสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันแต่กระบวนการสั่งสมสืบทอดกันมานี้ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะตระกูลใดตระกูลหนึ่งแต่กระจายความรู้ให้ทั่วทั้งหมู่บ้านหรือท้องถิ่นนั้นๆอาจจะประสบปัญหาอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นจึงทำให้ชุมชนหรือท้องถิ่นคิดหาวิธีแก้ไขจึงเกิดเป็นความรู้ร่วมกันเรียกว่าภูมิปัญญาชาวบ้านหมายถึงองค์ความรู้ที่เกิดจากกระบวนการคิด ทำเพื่อนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาของชาวบ้านเองและอำนวยความสะดวกในการดำเนินชีวิตแต่ละวันของคนในชุมชนเพื่อให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงในสังคมพัฒนาและถ่ายทอดสืบทอดกันมา ภูมิปัญญาเป็นศาสตร์และศิลป์ของการดำเนินชีวิตซึ่งผู้คนได้สั่งสมสืบทอดกันมาช้านานจากพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย สู่ลูกหลานจากคนรุ่นสู่อีกรุ่นหนึ่งจากอดีตถึงปัจจุบันภูมิปัญญาเป็นศาสตร์คือเป็นความรู้ที่มีคุณค่าดีและงามที่คนได้ค้นคิดขึ้นมาไม่ใช่ด้วยสมองแต่เพียงอย่างเดียวแต่ด้วยอารมณ์ ความรู้สึก ญาณทัศนะ คือด้วยจิตวิญญาณภูมิปัญญาสามารถนำมาใช้ในการแก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยให้สมดุล กับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย และสามารถเป็นความคิดที่จะสามารถร่วมพัฒนาประเทศชาติได้ต่อไปในอนาคต

๒.๓.๒ ความสำคัญและคุณค่าของภูมิปัญญาไทย

๑. ภูมิปัญญาไทยแสดงให้เห็นถึงการอนุรักษ์ที่ดั่งงาม ทั้งจารีตประเพณี วัฒนธรรมและการประดิษฐ์คิดค้นเพื่อใช้ประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งอย่างมีคุณค่า เช่น การนวดแผนไทยสมุนไพรไทย

๒. ภูมิปัญญาไทยก่อให้เกิดการคิดริเริ่มสร้างสรรค์คุณค่าทางสังคมใหม่ ทั้งในสิ่งที่ป็นรูปธรรมและนามธรรม เช่นภูมิปัญญาการบวชป่าไม้ เป็นต้น

๓. ภูมิปัญญาไทยก่อให้เกิดการผลิตภัณฑ์ การแปรรูป และการสร้างอาชีพใหม่ทั้งด้านการผลิตสิ่งใหม่และวิธีการผลิตสิ่งใหม่ ๆ เช่น การผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ เป็นต้น

๔. ภูมิปัญญาไทยก่อให้เกิดเอกลักษณ์ของท้องถิ่น เช่นการทำปลาตะเพียนด้วยใบลานที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา การทำขนมหม้อแกงของจังหวัด เป็นต้น

๕. ภูมิปัญญาไทยก่อให้เกิดศิลปะของชาติ ซึ่งบรรพบุรุษได้สร้างสรรค์งานศิลปะไว้มากเช่นจิตรกรรมลายไทย ศิลปะกาต่อสู่มวยไทย การฟ้อนรำ เครื่องดนตรีไทย เป็นต้น ทำให้ประเทศไทยมีศิลปะเป็นของตนเองที่แสดงถึงความป็นอารยธรรมของชาติ

๖. ภูมิปัญญาไทยได้เสริมสร้างความสงบสุขในการดำรงชีวิต โดยสามารถนำมาปรับปรุงอุปนิสัยที่มีความโดดเด่นของคนไทย เช่น ยิ้มสยาม ความมีน้ำใจ การเอื้อเฟื้อเผื่อ การรักความสงบ ความขยันและความอดทน เป็นต้น

๗. ภูมิปัญญาไทยสามารถสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจและคุณค่าทางสังคมได้ เนื่องจากได้รับการยอมรับและยกย่องจากชาวต่างชาติว่ามีขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดั่งงาม มีความสอดคล้องกับการรักษาคุณค่าทางธรรมชาติ เช่น ประเพณีลอยกระทง ประเพณีสงกรานต์ เป็นต้น

๘. ภูมิปัญญาไทยสามารถสร้างชาติให้ป็นปึกแผ่นมั่นคง ทั้งที่เกิดขึ้นจากการที่ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมช่วยสร้างความสามัคคีในหมู่คณะ

๙. ภูมิปัญญาไทยสามารถเสริมสร้างให้คนไทยเกิดความภาคภูมิใจ ในศักดิ์ศรีและเกียรติภูมิของความเป็นไทย

๑๐. ภูมิปัญญาไทยสามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงวิถีชีวิตของคนไทยให้เกิดการดำรงชีวิตเหมาะสมได้ตามยุคตามสมัยคุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาไทยดังกล่าวจะ

เห็นได้ว่าภูมิปัญญาไทยที่บรรพบุรุษได้สั่งสมความรู้ประสบการณ์ แล้วถ่ายทอดมาสู่คนรุ่นหลังนั้นเป็นสิ่งที่มีความค่า สมควรที่ชาวไทยทุกคนมีส่วนร่วมในการศึกษา อนุรักษ์และเผยแพร่ภูมิปัญญาไทยให้อยู่คู่กับคนไทย เป็นประจักษ์ต่อสายตาของชาวโลกต่อไป

สรุปได้ว่า ความสำคัญและคุณค่าของภูมิปัญญาไทยเป็นความรู้ที่เป็นประโยชน์อย่างมากที่มนุษย์ได้ค้นพบจากเกิดจากประสบการณ์แล้วนำมาใช้ในการดำรงชีพเพื่อความอยู่รอดของตน มีการผ่านกระบวนการศึกษาสังเกต คิดวิเคราะห์จนเกิดปัญญาตกผลึกเป็นองค์ความรู้ที่ใช้ประกอบการทำมาหากินและสามารถนำมาปรับประยุกต์ใช้ในชุมชนและสังคมได้ จากความรู้และประสบการณ์โดยภูมิปัญญาท้องถิ่นจัดเป็นพื้นฐานแห่งองค์ความรู้สมัยใหม่ที่จะช่วยในการแก้ปัญหาและการปรับตัวในการดำเนินชีวิตเป็นความรู้ที่มีอยู่ทั่วไปในสังคม ชุมชนและในตัวผู้รู้เอง หากมีการสืบค้นเพื่อศึกษาและนำมาใช้ก็จะเป็นที่รู้จักกันและยอมรับ ถ่ายทอดและพัฒนาไปสู่คนรุ่นใหม่ตามยุคตามสมัยได้ ดังนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมของประสบการณ์ของผู้รู้ในชุมชนและเป็นประสบการณ์ที่ได้รับจากการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษที่มีความรู้และจากสถาบันต่างๆ มากมายซึ่งมีอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมและศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่ด้วยและมีวัฒนธรรมเป็นพื้นฐานภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่มีความหมายมีการปฏิบัติโดยผู้คนในชุมชนนั้น ซึ่งการศึกษาในระยะแรกๆเป็นเรื่องของวัฒนธรรมในชุมชน เรื่องการพึ่งพาตนเองของชาวบ้านต่อมาได้ศึกษากว้างขึ้นในลักษณะของนักปราชญ์ชาวบ้าน ดังนั้นภูมิปัญญาชาวบ้านจึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจและได้รับการรื้อฟื้นและแพร่หลายกันมากขึ้น

๒.๓.๓ ที่มาของแนวคิดภูมิปัญญา

ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นความรู้ที่ได้จากการสืบทอดความรู้ ความคิด ความเชื่อต่างๆ ที่เกิดขึ้น เก็บสั่งสมเป็นประสบการณ์เพื่อใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและการแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น เป็นองค์ความรู้ที่รวบรวมมาจากความรู้หลายๆด้าน ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ในสังคมไทย และชุมชนต่างๆ เกิดจากประสบการณ์ในการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนนั้นๆ ที่ผ่านการคัดกรอง เรียนรู้ปรับแต่งและได้รับการสืบทอดกันมาในชุมชน เพื่อใช้แก้ปัญหา และพัฒนาวิถีชีวิตของคนในชุมชนให้ดีขึ้นให้เข้ากับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลง จึงมีการศึกษารวบรวมถ่ายทอด พัฒนาและนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ท้องถิ่นชุมชนและประเทศชาติภูมิปัญญาเป็นไปอย่างต่อเนื่องอย่างไม่ขาดสายเป็นลักษณะของความสัมพันธ์ภายในโดยชาวบ้านกันเองทำให้สังคมชาวบ้านเป็นปึกแผ่นมั่นคงไม่แตกสลายภูมิปัญญาจึงเปรียบเสมือนเชือกร้อยรัดคนในสังคมชุมชนให้มีความสัมพันธ์ที่ดีมีอัธยาศัยไมตรีจิตที่ดีต่อกันภูมิปัญญาไม่เพียงแต่เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์เท่านั้น แต่ยังสามารถเชื่อมไปถึงมนุษย์กับธรรมชาติให้อยู่ด้วยกันอย่างเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกันคนในชุมชนจึงไม่ได้คิดว่าตัวเองแปลกแยกจากธรรมชาติ ความสัมพันธ์ภายในชุมชนจึงมีทั้งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์และมนุษย์กับธรรมชาติ แต่ต่อมาการพัฒนาประเทศชาติในช่วงที่ผ่านมาได้รับเอาวัฒนธรรมในยุควัฒนธรรมชาวตะวันตกเข้ามา กับมองว่าภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่ไม่ทันสมัยกับการพัฒนาในโลกปัจจุบัน แต่กลับไปเน้นวิทยาการเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาพัฒนาประเทศกันอย่างล้นหลาม ประชาชนโดยส่วนมากกลับนิยมชมชอบกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ จนลืมนึกความรู้เดิมที่มีอยู่ในท้องถิ่นกันสิ้น แต่แล้วปัญหาก็ตามมาอย่างมากมายกลับการพัฒนาในยุคของเทคโนโลยีทางชาวตะวันตก ไม่ว่าจะเป็นปัญหาในด้านเศรษฐกิจฝืดเคือง ปัญหาคนว่างงาน ปัญหาระบบนิเวศกับ

สิ่งแวดล้อมในชุมชน สังคมและประเทศชาติ ทำให้รัฐบาลหรือหน่วยงานของรัฐต้องกลับมาทบทวนการพัฒนาแบบยั่งยืน บนพื้นฐานของรากหญ้าเพื่อเป็นรากฐานของประเทศชาติที่มั่นคงต่อไปในอนาคต

การศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านท้องถิ่นจึงได้ถูกนำมาหยิบยกอีกครั้งในการพัฒนาพื้นฐานของประเทศตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงอีกครั้งของพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ท่านได้ตรัส พระราชทานพระราชดำรัสหลักปรัชญา “เศรษฐกิจพอเพียง ” ครั้งแรกในงานพระราชทานปริญญาบัตร ณ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อวันที่ ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๓๗^{๒๔} “การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้นต้องสร้างพื้นฐาน คือความพอมีพอกินพอใช้ของประชาชนเป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัดแต่ถูกต้องตามหลักวิชาเมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพร้อมพอควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญและฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไปหากมุ่งแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญ ยกฐานะทางเศรษฐกิจขั้นได้รวดเร็วแต่ประการเดียวโดยไม่ให้แผนปฏิบัติการสัมพันธ์กับสภาวะของประเทศ และของประชาชนโดยสอดคล้องด้วยจะเกิดความไม่สมดุลในเรื่องต่างๆ ได้ซึ่งอาจกลายเป็นความยุ่งยากล้มเหลวในที่สุด” การหันมายอมรับน้อมนำเอาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเข้ามาเป็นข้อคิดในการดำรงชีวิตอยู่ด้วยความพอมีพอกินแล้วถือว่าได้สนับสนุนการวางรากฐานขั้นพื้นฐานของความพอเพียง

เห็นได้ว่าหลักสัมมาอาชีวะหรือสัมมาอาชีพในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมิได้หมายถึงแต่การใช้แรงงาน เพื่อให้เกิดผลผลิต แล้วได้รับปัจจัยเครื่องเลี้ยงชีพเป็นผลตอบแทนมาโดยชอบธรรมเท่านั้น แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงหมายรวมถึงการทำหน้าที่อย่างถูกต้องด้วยทำให้การวัดคุณค่าของการทำงานอาชีพจะวัดเฉพาะการสนองความต้องการของคนอย่างใดอย่างหนึ่ง ไม่ได้ไม่เพียงพอ เพราะอาจเป็นการวัดความสามารถในการตอบสนองความต้องการด้วยต้นทุนเท่านั้น โดยการพิจารณาการงานนั้นได้เกื้อกูลต่อชีวิตของคนนั้น ๆ หรือต่อสังคมหรือไม่หลักพุทธธรรมในศาสนาพุทธเน้นด้านจิตใจ เน้นที่เจตนาว่าเป็นการกระทำที่มีเจตนาดี หรือจิตเป็นกุศลแล้ว ย่อมคาดหวังได้ว่าผลลัพธ์ตามมาก็จะเป็นไปในทางที่ดีตามหลักกฎแห่งกรรม เพราะเจตนาดีหรือจิตที่เป็นกุศลอีกด้วย สัมมาอาชีพในที่นี้ต้องก่อให้เกิดผลอันเกื้อกูลต่อชีวิตและสังคมด้วยเช่นกันการดำเนินกิจกรรมเศรษฐกิจพอเพียงด้วยหลักสัมมาอาชีวะขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงย่อมนำความว่าผลที่เกิดขึ้นในทางเกื้อกูลต่อมนุษย์และสังคม ด้วยเช่นนี้การดำรงเลี้ยงชีพด้วยการผลิตสิ่งที่ไม่ควรผลิตคือ อาวุธ เมรัย และยาพิษ หรือสารเคมีที่ใช้เป็นยาฆ่าแมลง สารเสพติดให้โทษ สารที่สร้างความมึนเมา ที่ทำให้ขาดสติและความยั้งคิดผิดศีลข้อ ๕ ย่อมถือได้ว่าไม่เป็นไปตามหลักสัมมาอาชีวะ ในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หรือในกรณีของการผลิตที่มีขนาดใหญ่ด้วยระบบสายพานที่ทำให้มนุษย์กลายเป็นคน งานและคนงานกลายเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องจักรที่ใช้ในการผลิตเนื่องจากต้องทำงานในสภาวะที่บีบคั้น วุ่นวาย เร่งรีบ จึงเป็นเรื่องที่ไม่ใช่หลักสัมมาอาชีวะตลอดจนไม่ส่งเสริมการดำรงชีวิตอย่างสร้างสรรค์ พอเพียง พอประมาณ มีเหตุมีผล ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

^{๒๔} พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ,พระราชดำรัส พอเพียง, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.chaoprayanews.com/>, [สืบค้นเมื่อวันที่ ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๗].

สรุปได้ว่าการนำหลักธรรมของพุทธศาสนาและ จากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพบว่า การจะพัฒนาหรือทำสิ่งใดจะต้องมีการคิดให้รอบคอบก่อนโดยเฉพาะการพัฒนาที่มีความมั่นคงแล้วจะต้องมีการวางรากฐานให้ดี มีความมั่นคง ปรัชญาเศรษฐกิจก็คือ หลักคิด เพื่อให้เรารับมือ กับการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์ที่เปลี่ยนแปลงไป และองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เปรียบเสมือนรากฐานของการพัฒนาครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติ ที่จะให้มีองค์กรนั้นๆ มีความมั่นคงถาวรต่อไปในอนาคต

๒.๓.๔ ประโยชน์ของภูมิปัญญา

ภูมิปัญญา มีประโยชน์ต่อมนุษย์อย่างมากเพราะเราได้ใช้การภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพในการดำรงชีวิต บางครั้งภูมิปัญญาสร้างรายได้ให้กับผู้คนสร้างความสำเร็จให้กับชีวิต นอกจากนั้นภูมิปัญญายังเป็นรากฐานของครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติอีกด้วยนอกจากนั้นภูมิปัญญายังมีประโยชน์อีกอย่างมาดดังนี้

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน กล่าวถึงองค์ประกอบ องค์ความรู้ หรือภูมิปัญญาเป็นของคู่กับคนไทยมาช้านานที่บรรพบุรุษของเราที่ใช้ในการดำรงชีพ ภูมิปัญญาเป็นความรู้ความสามารถและทักษะ ประสบการณ์ของมนุษย์ที่ผ่านกระบวนการสร้างสรรค์เพื่อนำมาใช้และแก้ปัญหาในการดำรงชีพของมนุษย์โดยได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ จากแหล่งเรียนรู้จากคนจากสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ บางครั้งภูมิปัญญาเป็นกระบวนการหนึ่งที่สามารถทำให้ผู้ประกอบอาชีพได้ประสบความสำเร็จในชีวิต นอกจากนั้นภูมิปัญญายังเป็นรากฐานของครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติสามารถทำให้รอดพ้นอุปสรรคและวิกฤตมาได้ยังเป็นรากแก้วอันเป็นฐานสำคัญในการพัฒนาในทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ภูมิปัญญายังมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนไทยเป็นอย่างมากในการช่วยรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี อาชีพ ความรักความสามัคคี ของคนในชาติยังความเป็นเอกลักษณ์ให้ยั่งยืนยาวนานต่อไปนอกจากนั้นภูมิปัญญาเป็นพื้นฐานในการพัฒนาท้องถิ่นชุมชนและประเทศชาติและเป็นประโยชน์แก่คนทุกระดับ มีลักษณะเด่นคือ สร้างสำนึกเป็นหมู่คณะทั้งในระดับครอบครัวและเครือญาติ พื้นเพจากฐานความรู้ของชาวบ้าน หรือความรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์ด้วยตนเองหรือเรียนรู้จากบรรพบุรุษ หรือความรู้ที่สั่งสมสืบต่อกันมาทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม อันเป็นสติปัญญาเป็นความรู้ที่ชาวบ้านคิดได้เอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสมให้สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปมีหลายท่านที่ให้ความคิดเห็นประโยชน์ของภูมิปัญญาไว้ดังนี้

คุณค่าของภูมิปัญญาไทย ได้แก่ ประโยชน์ และความสำคัญของภูมิปัญญา ที่บรรพบุรุษไทย ได้สร้างสรรค์ และสืบทอดมาอย่างต่อเนื่อง จากอดีตสู่ปัจจุบัน ทำให้คนในชาติเกิดความรัก และความภาคภูมิใจ ที่จะร่วมแรงร่วมใจสืบสานต่อไปในอนาคต เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ สถาปัตยกรรม ประเพณีไทย การมีน้ำใจ ศักยภาพในการประสานผลประโยชน์ เป็นต้น ภูมิปัญญาไทยจึงมีคุณค่าและความสำคัญดังนี้

๑. ภูมิปัญญาไทยช่วยสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่น พระมหากษัตริย์ไทยได้ใช้ภูมิปัญญาในการสร้างชาติ สร้างความเป็นปึกแผ่นให้แก่ประเทศชาติมาโดยตลอด ตั้งแต่สมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช พระองค์ทรงปกครองประชาชน แสดงความเดือดร้อน ก็สามารถตีระฆัง เพื่อขอรับพระราชทานความช่วยเหลือ ทำให้ประชาชนมีความจงรักภักดีต่อพระองค์ ต่อประเทศชาติร่วมกันสร้างบ้านเรือนจน

เจริญรุ่งเรืองเป็นปึกแผ่น สมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระองค์ทรงใช้ภูมิปัญญากระทำยุทธหัตถี จนชนะข้าศึกศัตรู และทรงกอบกู้เอกราชของชาติไทยคืนมาได้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลปัจจุบัน พระองค์ทรงใช้ภูมิปัญญาเศรษฐกิจพอเพียงสร้างคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติ ทรงใช้พระปรีชาสามารถ แก้ไขวิกฤตการณ์ทางการเมืองภายในประเทศ จนรอดพ้นภัยพิบัติได้หลายครั้ง

๒. สร้างความภาคภูมิใจ และศักดิ์ศรี เกียรติภูมิแก่คนไทย คนไทยในอดีตที่มากความสามารถปรากฏในประวัติศาสตร์มีมาก เป็นที่ยอมรับของนานาชาติอารยประเทศ เช่น นายขนมต้ม เป็นนักมวยไทย ที่มีฝีมือเก่งในการใช้อวัยวะทุกส่วน ทุกท่าของแม่ไม้มวยไทย สามารถชกมวยไทยจนชนะพม่าได้ถึงเก้าคนสิบคนในคราวเดียวกันแม้ในปัจจุบัน มวยไทยก็ยังถือว่าเป็นศิลปะชั้นเยี่ยมเป็นที่นิยมฝึกและแข่งขันในหมู่คนไทยและชาวต่างประเทศ ปัจจุบันมีค่ายมวยไทยทั่วโลกไม่ต่ำกว่า ๓๐,๐๐๐ แห่ง ชาวต่างประเทศที่ได้ ถือเป็นมรดก ภูมิปัญญาไทย นอกจากนี้ ภูมิปัญญาไทยที่โดดเด่นยังมีอีกมากมาย เช่น มรดกภูมิปัญญาทาง ภาษาและวรรณกรรม โดยที่มีอักษรไทยเป็นของตนเองมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย และวิวัฒนาการมาจนถึงปัจจุบัน วรรณกรรมไทยถือว่าเป็นวรรณกรรมที่มีความไพเราะ ได้อรรถรสครบทุกด้าน วรรณกรรมหลายเรื่องได้รับการแปลเป็นภาษาต่างประเทศหลายภาษา ด้านอาหาร อาหารไทยเป็นอาหารที่ปรุงง่าย พืชที่ใช้ประกอบอาหารส่วนใหญ่เป็นพืชสมุนไพรที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น และราคาถูก มี คุณค่าทางโภชนาการ และยังป้องกันโรคได้หลายโรคเพราะ ส่วนประกอบส่วนใหญ่เป็นพืชสมุนไพร เช่น ตะไคร้ ขิง ข่า กระชายใบมะกรูด กะเพรา เป็นต้นเหล่านี้เกิดจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ ที่มีคุณค่าอย่างมากในการดำรงชีพที่ได้มีการสืบทอดกันมานาน

๓. สามารถปรับประยุกต์หลักธรรมคำสอนทางศาสนาใช้กับวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสม คนไทยส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ โดยนำหลักธรรมคำสอนของศาสนา มาปรับใช้ในวิถีชีวิต ทำให้คนไทยเป็นผู้อ่อนน้อมถ่อมตน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ประณีประนอม รักสงบ ใจเย็น มีความอดทน ให้อภัยแก่ผู้สำนึกผิด ดำรงวิถีชีวิตอย่างเรียบง่าย ปกติสุข ทำให้คนในชุมชนพึ่งพากันได้ แม้จะอดอยากเพราะแห้งแล้ง แต่ไม่มีใครอดตาย เพราะพึ่งพาอาศัยกัน แบ่งปันกันแบบพริกบ้านเหนือเกลือบ้านใต้ เป็นต้น

๔. สร้างความสมดุลระหว่างคนในสังคม และธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน ภูมิปัญญาไทยมีความเด่นชัดในเรื่องของการยอมรับนับถือ และให้ความสำคัญแก่คน สังคม และธรรมชาติอย่างยิ่งเช่น ประเพณีไทย ๑๒ เดือน ตลอดทั้งปี ล้วนเคารพคุณค่าของธรรมชาติ ได้แก่ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีลอยกระทง เป็นต้น จึงมีการรดน้ำดำหัว ทำความสะอาดบ้านเรือน ส่วนประเพณีลอยกระทง คุณค่าอยู่ที่การบูชา ระลึกถึงบุญคุณของน้ำ ที่หล่อเลี้ยงชีวิตของ คน พืช และสัตว์ ให้ได้ใช้ทั้งบริโภค และอุปโภค ในวันลอยกระทงและธรรมชาติสิ่งแวดล้อม คนจึงทำความสะอาดแม่น้ำ ลำธารบูชาแม่น้ำ จากตัวอย่างข้างต้น ล้วนเป็น ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสังคมและธรรมชาติ ทั้งสิ้นในการรักษาป่าไม้ต้นน้ำลำธาร ได้ประยุกต์ให้มีประเพณีการบวชป่า ให้คนเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ธรรมชาติ และสภาพแวดล้อม ยิ่งความอุดมสมบูรณ์แก่ต้นน้ำ ลำธาร ให้พื้นสภาพกลับคืนมาได้ ถือเป็นภูมิปัญญาที่สร้างความ สมดุลระหว่างคน สังคมธรรมชาติ^{๓๐}

^{๓๐} สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน, เล่มที่ ๒๓, ๒๕๔๑, หน้า ๑๒๓.

สรุปได้ว่าความสมดุล ทำให้คนในสังคมได้ช่วยเหลือเกื้อกูล แบ่งปันกัน เคารพรัก นับถือ เป็นญาติกัน ทั้งหมู่บ้าน จึงอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข มีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น ธรรมชาติไม่ถูกทำลายไปมากนัก เนื่องจากทำพออยู่พอกิน ไม่โลภมากและไม่ทำลายทุกอย่างผิด กับในปัจจุบัน ถือเป็นภูมิปัญญาที่สร้างความสมดุลระหว่างคนสังคมและธรรมชาติ

๒.๓.๕ กระบวนการสร้างภูมิปัญญา

นิภาพร อุดรวงษ์ อนุชา หนู่นุ่น ได้กล่าวถึง กระบวนการสร้างภูมิปัญญาไทย มีกระบวนการเกิดที่เกิดจากการสืบทอด ถ่ายทอดองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมในชุมชนท้องถิ่นต่างๆ แล้วพัฒนาเลือกสรรและปรับปรุงองค์ความรู้เหล่านั้นจนเกิดทักษะและความชำนาญที่สามารถแก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตได้อย่างเหมาะสมกับยุคกับสมัยแล้วเกิดองค์ความรู้ใหม่ๆที่เหมาะสมและสืบทอดพัฒนาต่อไปอย่างไม่สิ้นสุดเช่นภาษาถิ่น แพทย์แผนไทย การทอผ้า การจักสาน เป็นต้นเป็นวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการสร้างสรรค์ของบรรพบุรุษและการเรียนรู้จากประสบการณ์ โดยมีพื้นฐานจากปัจจัยแวดล้อมต่าง ๆ และอิทธิพลจากภายนอก วัฒนธรรมภายนอกบางอย่างที่ไทยรับมานั้นได้ถูกนำมาดัดแปลงให้เข้ากับสภาพสังคมไทย จนกลายเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชนเป็นอย่างไรก็ดี แม้ว่าวัฒนธรรมและภูมิปัญญาจะช่วยให้เราเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมและภูมิปัญญาจะช่วยกันอนุรักษ์และสืบทอดต่อไปในภายหน้า ภูมิปัญญาไทย คือ ความรู้ความสามารถในการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นในการดำรงชีวิตในสังคมไทย ภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นในสังคมไทยมีมากมายหลายด้าน ภูมิปัญญาบางด้านสืบทอดมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนไทยในด้านต่างๆ หลายด้านได้แก่ ด้านการเมืองการปกครอง ด้านคติความเชื่อ ด้านการดำเนินชีวิต ด้านศิลปวัฒนธรรม ได้มีนักคิดหลายท่านได้ให้ความเห็นไว้ต่างๆดังนี้

กระบวนการทางปัญญา หรือที่เรียกว่า Cognitive Process ที่สังเกตได้จากความเป็น “มนุษย์” ของชาวบ้านคือ มีการเชื่อมโยงความรู้ใหม่ที่ได้รับเข้ามา และเกิดการ Link กับความรู้เดิมหรือประสบการณ์เดิมที่ตนเองมี และสร้างความหมายในสิ่งที่ตนเองรู้ (Meaning Making) จนเกิดเป็นความหมายที่ลึกซึ้ง

(Meaningful) และเกิดเป็นความเข้าใจ (Understanding) และสื่อออกมาไม่ว่าจะเป็นคำพูด การกระทำหรือพฤติกรรม เช่น พฤติกรรมการดูแลสุขภาพของคนในชุมชน ก็เริ่มมาจากกระบวนการทางปัญญาของคน ชุมชน หลอมรวมกันเป็นภาพรวมของชุมชนเกิดขึ้น

นอกจากนี้สิ่งสำคัญที่ได้พบคือ กระบวนการคิดของชาวบ้าน (Thinking Process) ผู้ซึ่งเรียกและมองตนเองว่าจบแค่ ป.๔ ซึ่งมีทั้งการวิเคราะห์ การคิดเชิงบูรณาการ การคิดเชิงวิจารณ์ญาณ และการคิดเชิงวิพากษ์ ที่มีต่อประเด็นการพัฒนาการดูแลตนเองในชุมชน ซึ่งเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นว่ากระบวนการทางปัญญาของชาวบ้านมีอยู่แล้ว ภาระที่สำคัญคือว่าจะส่งเสริมให้เขาใช้กระบวนการทางปัญญานี้ได้เต็มศักยภาพได้อย่างไร^{๓๑}

^{๓๑} นิภาพร อุดรวงษ์ อนุชา หนู่นุ่น , กระบวนการทางภูมิปัญญาชาวบ้านในไตรภาคี [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: www.gotoknow.org, [๓ กุมภาพันธ์. ๒๕๖๗].

สรุปความได้ว่ากระบวนการสร้างเสริมภูมิปัญญาคือความรู้ของคนหรือประสบการณ์ที่สั่งสมสืบทอดกันมาแต่ครั้งบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่นมีการสืบทอดปรับประยุกต์เปลี่ยนแปลง พัฒนาใช้เพื่อให้เกิดความรู้ใหม่ๆ ให้ทันยุคทันสมัยมีประสิทธิภาพในการใช้งานและนำมาแก้ปัญหาต่างๆในการดำรงชีวิตเป็นสติปัญญาเป็นองค์ความรู้ของชาวบ้านที่ชาวบ้านช่วยกันคิดช่วยกันทำบนฐานรากของการพึ่งตนเองและพึ่งกันเองในชุมชนโดยอาศัยการเรียนรู้ที่สั่งสมมาเป็นเวลายาวนานและภูมิปัญญาเหล่านี้ปรับเปลี่ยนท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงแห่งสังคมโลก

ดังนั้น จากการศึกษาแนวคิดภูมิปัญญา สรุปได้ว่า ตรงกับภาษาอังกฤษว่า (wisdom) เป็นคำเรียกสำหรับผู้รู้ ความสามารถในการดำเนินชีวิตจากประสบการณ์ และมีความสลับซับซ้อนหลายมิติ ภูมิปัญญาเป็นความรู้ที่ได้จากการสืบทอดความคิดความเชื่อต่างๆเก็บสั่งสมเป็นประสบการณ์ เพื่อใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นพื้นฐานของการพัฒนาครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติ นอกจากนั้นภูมิปัญญายังทำให้เกิดเป็นผลผลิตมีการสร้างสรรค์งานที่เป็นเอกลักษณ์อันโดดเด่นในตัว หลักการของเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักการทางภูมิปัญญามีความเกี่ยวเนื่องกันเพราะบางอย่างจะต้องอาศัยหลักการของภูมิปัญญาเป็นพื้นฐาน

นางสาวจุฑารัตน์ สีสุงเนิน ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาไว้มากมายหลายความคิดเช่น ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถและ ประสบการณ์ที่สั่งสมและสืบทอดกันมา ซึ่งภูมิปัญญาอาจแบ่งได้ในรูปแบบต่างๆ ดังนี้

๑. ภูมิปัญญาที่เกิดจากการดำรงชีวิต
๒. ภูมิปัญญาที่เกิดจากความเชื่อทางศาสนา
๓. ภูมิปัญญาที่เกิดจากสภาพภูมิศาสตร์และสิ่งแวดล้อม
๔. ภูมิปัญญาไทยที่เกิดจากอิทธิพลภายนอก
๕. ภูมิปัญญาที่อาศัยประสบการณ์^{๓๒}

สรุปความได้ว่า การถ่ายทอดเผยแพร่องค์ความรู้ ถ่ายทอดผ่านการสอดแทรกทางกิจกรรม การผลิตพิธีกรรมทางจารีตประเพณี พิธีกรรมทางศาสนา ศิลปะ ภาษา และวัฒนธรรม ในรูปแบบที่แตกต่างกันไป เช่น นิทาน คำกลอน เพลง คติธรรม สุภาษิตคำพังเพย การละเล่น ยา การปรุงยา และกรรมวิธีรักษาโรคภัยไข้เจ็บ

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้

R. Agranoff กล่าวว่า ในปัจจุบันนี้การจัดการความรู้เป็นส่วนประกอบสำคัญของการทำให้เกิดความได้เปรียบทางการแข่งขันขององค์กรต่าง ๆ พร้อมทั้งการจัดการความรู้ได้รับการยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของการบริหาร ดังนั้นในยุคข้อมูลข่าวสารการได้มา การปรับปรุง และการประยุกต์ใช้ความรู้กลายเป็นหน้าที่หลักของเครือข่ายต่างๆ เครือข่ายส่วนมากมีการจัดการความรู้ สำหรับการจัดการความรู้ถือเป็นการพยายามที่จะรวบรวม จัดให้เป็นระบบ และจัดโครงสร้างสิ่งต่าง ๆ ที่ต้องรู้

^{๓๒} นางสาวจุฑารัตน์ สีสุงเนิน, ภูมิปัญญาไทย, [ออนไลน์].แหล่งที่มา:<https://sites.google.com/site/aujutaratsisungnone/neuxha/bth-thi-๔-phumipayya-thiy>, [๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๗]

โดยสิ่งเหล่านี้เกี่ยวข้องกับต่อการทำงานแนวคิดเรื่องการจัดการความรู้ได้รับการยอมรับเป็นอย่างมากทั้งในภาครัฐและภาคเอกชน เนื่องจากเป็นกลยุทธ์หลักที่ทำให้เกิดความได้เปรียบทางการแข่งขัน อย่างไรก็ตาม การนำแนวคิดการจัดการความรู้มาประยุกต์ใช้ในชุมชนต่าง ๆ ในรูปแบบของเครือข่ายทางปัญญาก็สามารถเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาของประเทศ เพราะเครือข่ายถือเป็นทุนมนุษย์ที่เปี่ยมศักยภาพและยังเป็นแหล่งข้อมูลที่ใช้เพื่อแก้ไขปัญหาทางสังคมที่จะเกิดขึ้น ความรู้ของเครือข่ายมิใช่อยู่นิรนามในรูปแบบของข้อมูลและสารสนเทศเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการรู้แจ้งที่มาจาก การแก้ไขปัญหาและมาจากประสบการณ์อีกด้วย^{๓๓}

Tiwana ได้ให้ความหมาย การจัดการความรู้ คือกระบวนการจัดการความรู้ขององค์กร เพื่อสร้างคุณค่าให้กับธุรกิจและดำรงไว้ซึ่งการได้เปรียบในการแข่งขัน โดยการสื่อสารและการประยุกต์ใช้ความรู้เพื่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์กับลูกค้าอันนำไปสู่ความเจริญที่เป็นคุณค่าสูงสุดของธุรกิจ^{๓๔} Marquardt ได้นิยามความหมายของการจัดการความรู้ไว้อย่างครอบคลุมว่า การจัดการความรู้หมายถึง การเข้าถึง การจัดการ การเก็บรักษา การส่งผ่าน การใช้ประโยชน์ ความรู้และประสบการณ์ ทั้งภายในและภายนอกองค์กรโดยองค์กรจะจัดเก็บความรู้ไว้ในฐานข้อมูลพิเศษ เรียกว่า ฐานความรู้ (knowledge base)^{๓๕}

Henrie & Hedgepeth กล่าวถึงการจัดการความรู้ว่า เป็นระบบบริหารจัดการทรัพยากรสิน ความรู้ขององค์กรทั้งที่เป็นความรู้โดยนัยและความรู้ที่เห็นได้อย่างชัดเจนระบบการจัดการความรู้เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการจำแนกความรู้การตรวจสอบความรู้การจัดเก็บความรู้ที่ผ่านการตรวจสอบแล้ว การเตรียมการกรองความรู้และการเตรียมการเข้าถึงความรู้ให้กับผู้ใช้ทั้งนี้โดยมีหลักการที่สำคัญคือทำให้ความรู้ถูกใช้ถูกปรับเปลี่ยนและถูกยกระดับให้สูงขึ้น^{๓๖}

ดังนั้นการจัดการความรู้จะช่วยให้องค์กร หน่วยงาน หรือชุมชนค้นหา เลือกรวบรวม และเผยแพร่ความรู้ที่สำคัญ ซึ่งจะมีประโยชน์ในการแก้ปัญหา การตัดสินใจและเป็นประโยชน์ในการเพิ่มความสามารถในการแข่งขันผ่านการเรียนรู้ร่วมกัน

๒.๔.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้

วิจารณ์ พานิช ได้ให้แนวคิดว่าการจัดการความรู้ประกอบด้วย การดำเนินการขององค์กรในการที่จะกำหนดสร้าง ทดแทนและกระจายความรู้สำหรับการนำมาใช้ใหม่ ซึ่งถือว่าเป็นกระบวนการทั้งการรับรู้และการเรียนรู้ ต้นกำเนิดของการจัดการความรู้มาจากประเทศตะวันตก ประมาณปี ค.ศ. ๑๙๘๖ แต่ในฐานะที่ประเทศไทยเป็นประเทศกำลังพัฒนาและต้องการมีเสถียรภาพ

^{๓๓} R. Agranoff, *Managing within Networks : Add value to Public Organization*. (Washington, D.C. : Georgetown University Press., ๒๐๐๗), p. ๒๙.

^{๓๔} Tiwana, A. *The Essential Guide to Knowledge Management*. (NJ: Prentice Hall, ๒๐๐๑).

^{๓๕} Marquardt, M.J. *Building the learning organization: A system approach to quantum improvement and global success*, (New York: McGraw-Hill, ๒๐๐๒).

^{๓๖} Henrie, Morgan & Hedgepeth, Oliver. "Size is important in Knowledge Management". (*Journal of Knowledge Management Practice*, ๒๐๐๓).

ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมการศึกษาและด้านอื่นๆ จึงได้มีการนำการจัดการความรู้มาใช้ในประเทศเมื่อไม่นานมานี้เองแต่ประเทศไทยมีบริบทหรือแวดล้อมที่ต่างกับประเทศตะวันตก ดังนั้นจึงต้องมีความยืดหยุ่นสูงในการปฏิบัติ จนเกิดการเคลื่อนไหวกระแสการจัดการความรู้ในภาคส่วนต่างๆ ทั้งภาคประชาสังคมภาคราชการและภาพเอกชน^{๓๗}

ลำปาง แม้นมาตย์ กล่าวว่า สภาพแวดล้อมภายนอกองค์กร ได้แก่ ภาวะของการแข่งขัน กระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจยุคใหม่ (new economy) และความก้าวหน้าอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยี รวมถึงปัญหาที่เกิดขึ้นภายในองค์กร ได้แก่ การเกิดความผิดพลาดซ้ำ ๆ ในการปฏิบัติงานของบุคลากร และความรู้ของผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งเมื่อลาออกไปความรู้อาจจะติดไปกับผู้เชี่ยวชาญเหล่านั้น ทำให้องค์กรขาดความรู้กันไป หรือจากการที่องค์กรมี Best Practice แต่ไม่เคยนำมาใช้ และบางครั้งองค์กรก็ไม่รู้ว่า Best Practice ของตนคืออะไร ซึ่งปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้องค์กรธุรกิจสมัยใหม่ต้องตื่นตัวในเรื่องการจัดการความรู้ เนื่องจากเห็นว่าเป็นประโยชน์ในด้านต่าง ๆ^{๓๘}

ดังนั้น การจัดการความรู้จึงจัดเป็นนวัตกรรมในการบริหารองค์กรสมัยใหม่ที่น่าจะมีประโยชน์ต่อการเพิ่มศักยภาพในการบรรลุเป้าหมายขององค์กร และเพิ่มสมรรถนะในการแข่งขันกับองค์กรอื่นอีกทั้งช่วยให้องค์กรนั้นสามารถเจริญเติบโตได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืนในระยะยาว ซึ่งในเรื่องแนวคิดทั่วไปเกี่ยวกับการจัดการความรู้^{๓๙}

๒.๔.๒ ความหมายของการจัดการความรู้

การจัดการความรู้ มีนักวิชาการกล่าวถึง และอธิบายความหมายไว้หลากหลายซึ่งพอสรุปได้ ดังนี้

C. O'Dell, C. Jackson Grayson กล่าวว่า การจัดการความรู้เป็นกลยุทธ์ในการที่จะทำ ให้คนได้รับความรู้ที่ต้องการภายในเวลาที่เหมาะสม รวมทั้งช่วยทำให้เกิดการแลกเปลี่ยน และนำความรู้ไปปฏิบัติเพื่อยกระดับ และปรับปรุงการดำเนินงานขององค์กร ทั้งนี้การจัดการความรู้ไม่ใช่เครื่องมือที่จัดการกับตัวของความรู้โดยตรง แต่เป็นวิธีการที่ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ที่มีระหว่างกันได้^{๓๙} การจัดการความรู้ คือการจัดการเพื่อเอื้อให้เกิดความรู้ใหม่โดยใช้ความรู้ที่มีอยู่ และประสบการณ์ของคนในองค์กร อย่างเป็นระบบ เพื่อพัฒนานวัตกรรมที่จะทำให้มีความได้เปรียบคู่แข่ง^{๔๐} การจัดการความรู้เป็นวัตถุประสงค์ที่สำคัญที่สุดในการจัดการความรู้ คือ การเรียนรู้ของบุคลากร

^{๓๗} วิจารย์ พานิช, การจัดการความรู้ ฉบับนักปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๙), หน้า ๖๘.

^{๓๘} ลำปาง แม้นมาตย์, การจัดการความรู้ในองค์กร, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นามมีบุ๊คส์, ๒๕๕๐), หน้า ๒๘.

^{๓๙} C. O'Dell, C. Jackson Grayson, Jr. and N. Essaides, "If Only We Knew What We Know: The Transfer of Internal Knowledge and Best Practice", (The Free Press, USA., ๑๙๙๘), pp. ๓-๙.

^{๔๐} Toyama, Ryoko, The Importance of leadership in knowledge management. In Asian Productivity Organization, (Tokyo: APO, ๒๐๐๒), p.๗๑.

และนำความรู้นั้นไปใช้ประโยชน์ในการตัดสินใจแก้ไขปัญหา และปรับปรุงองค์กร องค์กรจะต้องกระตุ้น และสร้างบรรยากาศที่ทำให้บุคคลทุกคนกล้าคิด กล้าทำ กล้าลองผิดลองถูก โดยผู้บริหารจะต้องยอมรับผลลัพธ์ที่จะออกมา ไม่ว่าจะ เป็นประสบการณ์ที่ได้รับในการลองนำความรู้ที่ได้มาฝึกปฏิบัติหากล้มเหลว ก็จะทำผิดซ้ำสองอีก อย่างไรก็ตามการเรียนรู้ที่กล่าวมาข้างต้นนั้น จะต้องสอดคล้องกับทิศทางและค่านิยมวัฒนธรรมขององค์กรด้วย^{๕๑}

วิจารณ์ พานิช ได้ให้ความหมายว่า การจัดการความรู้ หมายถึง กระบวนการที่เป็นระบบเกี่ยวกับการประมวลข้อมูล สารสนเทศ ความคิดการกระทำ ตลอดจนประสบการณ์ของบุคคลเพื่อสร้างเป็นความรู้หรือนวัตกรรม และจัดเก็บในลักษณะแหล่งข้อมูลที่บุคคลสามารถเข้าถึงได้โดยอาศัยช่องทางต่าง ๆ ที่องค์กรจัดเตรียมไว้ เพื่อนำความรู้ที่มีอยู่ไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงาน อันจะก่อให้เกิดการแบ่งปันและถ่ายโอนความรู้ และในที่สุดความรู้ที่มีอยู่จะแพร่กระจายหรือไหลเวียนทั่วองค์กรอย่างสมดุล และเป็นไปเพื่อเพิ่มความสามารถในการพัฒนาผลผลิตขององค์กร ซึ่งจากทัศนะดังกล่าวนี้ เป็นการเน้นให้เห็นว่า การจัดการความรู้เกี่ยวข้องกับกระบวนการรวบรวมข้อมูล สารสนเทศ ความคิด การกระทำ และประสบการณ์ของบุคคล เพื่อนำมาสร้างนวัตกรรม แล้วจัดเก็บความรู้ไว้อย่างเป็นระบบเพื่อให้มีการแบ่งปันและถ่ายทอดไปยังบุคคลต่าง ๆ ซึ่งจะช่วยยกระดับขีดความสามารถทั้งหมดขององค์กร การจัดการความรู้มีอยู่ในหลายองค์กร เช่น ธนาคารโลก ไม่เรียกว่า “การจัดการความรู้” แต่เรียกว่า “การแลกเปลี่ยนเรียนรู้” (knowledge sharing) เพราะมีความเชื่อว่า ความรู้เป็นสิ่งที่จัดการไม่ได้ ซึ่งหมายความว่า การจัดการความรู้นี้จะบังคับให้เกิดขึ้นไม่ได้ แต่จะเกิดขึ้นเองโดยความสมัครใจหรือพร้อมใจ เป็นการพร้อมใจที่จะแบ่งปันหรือแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน ซึ่งจากคำอธิบายดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า องค์กรจะกำหนดให้มีการจัดการความรู้ โดยไม่ได้ความร่วมมือจากบุคลากรไม่ได้ อีกทั้งจะต้องได้รับการยอมรับหรือความร่วมมือจากบุคลากรทั้งองค์กร การแบ่งปันหรือแลกเปลี่ยนความรู้จึงจะเกิดขึ้นได้^{๕๒}

P.M. Senge กล่าวว่า การจัดการเรียนรู้ว่าเป็นการเรียนรู้ ซึ่งการเรียนรู้คือ การที่บุคคลสามารถที่จะทำในสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ไม่เคยทำมาก่อนได้ และโดยการเรียนรู้นี้เองนำเราพัฒนาไปสู่การสร้างสิ่งใหม่ ๆ ในชีวิต^{๕๓}

S.P. Robbins ได้ให้ความหมาย การเรียนรู้ คือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างถาวรซึ่งเป็นผลมาจากประสบการณ์^{๕๔}

J.Leopold อธิบายว่า การเรียนรู้ (learning) หมายถึง กระบวนการของการได้มาซึ่งความรู้โดยผ่านประสบการณ์ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างถาวรของแต่ละบุคคล^{๕๕}

^{๕๑} บุญดี บุญญากิจ และคณะ, *การจัดการความรู้...จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ*, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ, ๒๕๔๗), หน้า ๕๔.

^{๕๒} วิจารณ์ พานิช, *การจัดการความรู้ ฉบับนักปฏิบัติ*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, ๒๕๔๕), หน้า ๑๓๔.

^{๕๓} P.M. Senge, *The fifth discipline: The art and practice of the learning organization*, (New York: Doubleday, ๑๙๙๐), p.๒๑๑.

^{๕๔} S.P. Robbins, *Organizational behavior* (๙th ed.). Upper Saddle River, (NJ : Prentice-Hall, ๒๐๐๑), p. ๓๙.

M. Strain อธิบายว่า การเรียนรู้รวมถึงการเปลี่ยนแปลงค่านิยมพื้นฐานของพฤติกรรม เพื่อให้บุคคลนั้นสามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลง โดยอัตราของการเรียนรู้ในองค์กร อาจเป็นแหล่งปัจจัยเดียวที่ทำให้องค์กรดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืนท่ามกลางโลกแห่งการแข่งขัน ซึ่งการส่งเสริมให้มีรูปแบบ และโครงสร้างองค์กรที่เหมาะสมต่อการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว จะเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญที่จะนำไปสู่เป้าหมายและวิสัยทัศน์ได้อีกด้วย^{๔๖}

V. Hlupic อธิบายว่า การจัดการความรู้เป็นกลยุทธ์ กระบวนการ และเทคโนโลยีที่ใช้ในองค์กร เพื่อแสวงหา สร้าง จัดการ แลกเปลี่ยน และทำให้ความรู้ที่ต้องการสัมฤทธิ์ผลตามวิสัยทัศน์ขององค์กร ที่เน้นบรรยากาศการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งจะส่งผลต่อรายได้ที่เพิ่มขึ้น ลูกคามีความพึงพอใจในผลิตภัณฑ์และบริการเพิ่มขึ้น รวมทั้ง ความซื่อสัตย์ของลูกค้าที่มีต่อองค์กรก็จะเพิ่มมากขึ้นด้วย ดังนั้นจึงเป็นเหตุผลสำคัญที่องค์กรได้ใช้การจัดการความรู้เพื่อเพิ่มพูนประสิทธิภาพองค์กร^{๔๗}

วิชัย วงษ์ใหญ่ อธิบายการจัดการเรียนรู้ว่ามีความสอดคล้องกับการจัดการความรู้ในองค์กร อีกทั้งยังทำให้เกิดองค์กรแห่งการเรียนรู้ (learning organization) ซึ่งหมายถึง การที่องค์กรมีบุคคลที่มีการเรียนรู้ และเพิ่มพูนความสามารถของตนอย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างผลงานที่ปรารถนา มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงองค์กร และขยายขอบเขตความสามารถในการสร้างอนาคตอย่างต่อเนื่อง โดยการเรียนรู้จะทำให้องค์กรสามารถสร้างประสิทธิภาพให้กับตัวเองได้อย่างเป็นผลดี และมีการเสริมสร้างวัฒนธรรมการคิดอย่างเป็นระบบ^{๔๘}

J.R. Schermerhorn กล่าวว่า การจัดการเรียนรู้ หมายถึง การเข้าถึง การจัดการ การเก็บรักษา การส่งผ่านการใช้ประโยชน์ความรู้และประสบการณ์ทั้งภายในและภายนอกองค์กร โดยองค์กรจะจัดเก็บความรู้ไว้ในฐานข้อมูลพิเศษ เรียกว่า ฐานความรู้ (knowledge base) ซึ่งจากนิยามความรู้ของ Marquardt นี้จะเห็นว่า ได้ให้ความสำคัญกับการจัดการความรู้เพื่อนำไปใช้สร้างฐานความรู้ ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ทั้งภายในและภายนอกองค์กร อันถือว่ามีผลสำคัญอย่างยิ่งในการบริหารองค์กรสมัยใหม่^{๔๙}

J.L. Chatzkel กล่าวว่า การจัดการความรู้ เป็นกระบวนการในการใช้ทุนทางปัญญาเพื่อความได้เปรียบในการแข่งขันขององค์กร ซึ่งแสดงให้เห็นว่า เป็นการเน้นการจัดการความรู้จากความรู้เดิม โดยอาศัยทุนทางปัญญาเป็นพื้นฐาน แล้วนำมาต่อยอดเป็นองค์ความรู้ใหม่ ซึ่งจะช่วยเพิ่ม

^{๔๕} J.Leopold, *Human resources in organizations*. Harlow, (England: Prentice-Hall, ๒๐๐๒), p.๑๗๔.

^{๔๖} M. Strain, "Schools in a learning society : New purposes and modalities of learning in late modern society", *Educational Management Administration & Leadership*, Vol. ๒๘. No. ๓ (November ๒๐๐๐) : p.๒๘๑-๒๙๘.

^{๔๗} V. Hlupic, A.Pouloudi, & G.Rzevski, *Towards an integrated approach to knowledge management : Hard, soft and abstract issues*. (Knowledge and Process Management, ๙(๒), ๙๐-๑๐๒,๒๐๐๒), p. ๙๖.

^{๔๘} วิชัย วงษ์ใหญ่, *พลังการเรียนรู้ : ในกระบวนทัศน์ใหม่*, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ: มทสท : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๒), หน้า ๙.

^{๔๙} J.R. Schermerhorn, *Management*. (๙nd ed). (New York: John Willey & Sons, ๒๐๐๐), p. ๒๑๑.

ศักยภาพในการแข่งขันให้องค์กร^{๕๐} การจัดการความรู้เป็นรากฐานสำคัญของการเปลี่ยนแปลงขององค์กรเพราะจะช่วยให้องค์กรมีการพัฒนาสูงขึ้น หรือสามารถปรับตัวจากสถานะเดิมไปสู่สถานะที่ดีกว่าได้ตั้งนั้น ความสำเร็จดังกล่าวก็ขึ้นกับว่า ผู้นำองค์กรมีความมุ่งมั่นมากน้อยเพียงใดที่จะเป็นผู้นำซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในองค์กร^{๕๑}

กล่าวโดยสรุปว่า เมื่อพิจารณาจากความหมายของการจัดการความรู้ของนักวิชาการจะเห็นได้ว่า การจัดการความรู้เป็นระบบบริหารจัดการทรัพย์สินความรู้ขององค์กรทั้งที่เป็นความรู้โดยนัย และความรู้ที่เห็นได้อย่างชัดเจน ระบบการจัดการความรู้เป็นกระบวนการที่เกี่ยวกับการจำแนกความรู้ การตรวจสอบความรู้ การจัดเก็บความรู้ที่ผ่านการตรวจสอบ แล้วการเตรียมการกรองความรู้ และเตรียมการเข้าถึงความรู้ให้กับผู้ใช้ ทั้งนี้ โดยมีหลักการที่สำคัญ คือ ทำให้ความรู้ถูกใช้ ถูกปรับเปลี่ยน และถูกยกระดับให้สูงขึ้น บุคลากรจะมีการแลกเปลี่ยนความรู้ แบ่งปัน และถ่ายโอนความรู้ให้แกกัน อันจะส่งผลให้องค์กรความรู้ขององค์กรจะมีการยกระดับความรู้ซึ่งครอบคลุมความหมาย การรวบรวม การจัดระบบ การจัดเก็บและการเข้าถึงข้อมูลอย่างเป็นระบบ ในด้านการจัดการความรู้เกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนความรู้ การจัดการความรู้ต้องอาศัยผู้รู้ในการตีความและประยุกต์ใช้ความรู้เพื่อสร้างนวัตกรรม และการเพิ่มประสิทธิภาพขององค์กร

๒.๔.๓ กระบวนการจัดการความรู้

บุญดี บุญญาภิก และคณะ กล่าวว่า การจัดการความรู้ของบุคคลจะเกิดขึ้นเมื่อต้องการใช้ความรู้ในการทำงานต้องการตอบคำถามหรือข้อสงสัยในสิ่งที่ยังไม่รู้และต้องการใช้ความรู้เพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ ในการดำรงชีวิตซึ่งการจัดการความรู้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นโดยต้องมีเป้าหมายที่ชัดเจน คือต้องรู้ว่าจะใช้การจัดการความรู้ไปเพื่อวัตถุประสงค์ โดยรู้ว่าจะทำอย่างไรให้สำเร็จ โดยต้องรู้ว่าในปัจจุบันสิ่งที่ตนเองรู้ที่เป็นอยู่อันได้แก่ทัศนคติความรู้และทักษะที่มีคืออะไรและสิ่งที่ต้องรู้ต้องมีมากขึ้นคืออะไรที่จะสามารถนำความรู้ไปปฏิบัติได้จริงโดยบรรลุถึงเป้าหมายและสิ่งที่มุ่งหวังได้ ทั้งนี้ เมื่อศึกษาแนวคิดหรือนิยามของคำว่า “กระบวนการจัดการความรู้” พบว่ามีผู้รู้หลายท่านที่ได้ให้นิยามไว้หลากหลายดังนี้การจัดการความรู้ประกอบด้วย กิจกรรมและกระบวนการต่อไปนี้เป็นอย่างน้อย

๑. การขุดค้นและรวบรวมความรู้
๒. การจัดหมวดหมู่ความรู้ให้เหมาะสมต่อการใช้งาน
๓. การจัดเก็บความรู้เพื่อให้ค้นหาได้ง่าย
๔. การสื่อสารเพื่อถ่ายทอดความรู้
๕. การจัดกิจกรรมและกระบวนการเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้
๖. การวิเคราะห์สังเคราะห์เพื่อยกระดับความรู้

^{๕๐} M. Marquardt, *Building the Learning Organization*, (๒nd ed). Palo Alto, (CA : Davies-Black, ๒๐๐๒), p. ๘๒.

^{๕๑} J.L Chatzkel, *Knowledge capital*, (New York : Oxford University Press, ๒๐๐๓), p.๓๐๖-๓๐๗.

๗. การสร้างความรู้ใหม่
 ๘. การประยุกต์ใช้ความรู้
 ๙. การเรียนรู้จากการใช้ความรู้
 กรอบความคิดของการจัดการความรู้สามารถสรุปขั้นตอนหลัก ๆ ของกระบวนการความรู้ไว้ดังนี้

๑. การค้นหาความรู้ (Knowledge Identification)
๒. การสร้างและแสวงหาความรู้ (Knowledge Creation and Acquisition)
๓. การจัดความรู้ให้เป็นระบบ (Knowledge Organization)
๔. การประมวลและกลั่นกรองความรู้ (Knowledge Codification and Refinement)
๕. การเข้าถึงความรู้ (Knowledge Access)
๖. การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ (Knowledge Sharing)
๗. การเรียนรู้ (Learning)^{๕๒}

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ ได้อธิบาย ขั้นตอนที่เป็นระบบของการจัดการความรู้โดยเริ่มจาก

๑. การบ่งชี้ความรู้ (Knowledge Identification)
๒. การสร้างและแสวงหาความรู้ (Knowledge Creation and Acquisition)
๓. การจัดความรู้ให้เป็นระบบ (Knowledge Organization)
๔. การประมวลและกลั่นกรองความรู้ (Knowledge Codification and Refinement)
๕. การเข้าถึงความรู้ (Knowledge Access)
๖. การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ (Knowledge Sharing)
๗. การเรียนรู้ (Learning)^{๕๓}

ฉันทันท์ สิ้นชัย กล่าวว่า กระบวนการสำคัญของการจัดการความรู้ซึ่งตรงกับกิจกรรมของหน่วยงานส่วนกลางกรมการแพทย์กระทรวงสาธารณสุข ประกอบด้วย ๓ ขั้นตอน ได้แก่^{๕๔}

๑. การกำหนดเป้าหมายของการจัดการความรู้หรือการมองว่าเราจะไปทางไหนหรือพูดง่าย ๆ ว่าจะทำไปทำไม (Knowledge Vision)

๒. การแบ่งปันความรู้ (Knowledge Sharing) คือ การเอาความรู้ที่ฝังลึกอยู่ในตัวคน (Tacit Knowledge) มาถ่ายทอดเล่าสู่กันฟัง หรือการจัดเวทีให้มีการแบ่งปันความรู้หรือแลกเปลี่ยนเล่าสู่กันฟัง โดยวิธีการเช่นนี้ อาจเรียกว่าเป็นชุมชนของการปฏิบัติที่ดี

^{๕๒} บุญดี บุญญาภิจ, การจัดการความรู้จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร : จีวีพัฒนาเอ็กซ์เพรส, ๒๕๕๕), หน้า ๕๔-๕๙.

^{๕๓} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, คู่มือการบริหารการเปลี่ยนแปลงเพื่อเสริมสร้างความเป็นเลิศในการปฏิบัติราชการของหน่วยงานภาครัฐ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.), ๒๕๕๐), หน้า ๕๖.

^{๕๔} ฉันทันท์ สิ้นชัย, การจัดการความรู้ [KM] ของศูนย์ควบคุมโรคใช้หวัดนก กรมปศุสัตว์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๑), หน้า ๒๙.

๓. การนำความรู้ที่ได้มาเก็บไว้เป็นแหล่งความรู้หรือชุมทรัพย์ความรู้
สรุปได้ว่ากระบวนการจัดการความรู้จะต้องมีการบูรณาการทำให้เกิดความรู้ใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่องและสิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือจะต้องสอดคล้องกับทิศทางและค่านิยมขององค์กรที่นำการจัดการความรู้ไปใช้ด้วย

๒.๕ แนวคิดการมีส่วนร่วม

๒.๕.๑ ความหมายของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมนี้เกิดได้ในหลายลักษณะ หลายรูปแบบ หลายวิธีการ หลายกิจกรรม และหลายวัตถุประสงค์ ความแตกต่างเช่นนี้มีผลให้ไม่สามารถนิยามความหมายของการมีส่วนร่วมได้อย่างครอบคลุมครบถ้วนและเป็นที่ยอมรับทั่วไป นอกจากนี้ข้อบ่งชี้เนื้อหาของการมีส่วนร่วมยังมีได้กระจำจชัดอีกด้วย อย่างไรก็ตาม นักวิชาการหลายท่านได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ดังต่อไปนี้

ดีเลน (Delen) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า คือ การแบ่งอำนาจในการกำหนดนโยบายและตัดสินใจในการกำหนดหรือจัดสรรทรัพยากร ซึ่งจะไม่สามารถทำได้โดยขาดความเข้าใจร่วมกันได้จิตสำนึกและการประสานงานกัน โดยการร่วมมือกันของบุคคลส่วนใหญ่ที่แสดงออกโดยผ่านกลุ่มตัวแทนในการกำหนด และหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาาร่วมกันซึ่งจะทำให้บุคคลและกลุ่มบุคคลสามารถตัดสินใจในสิ่งที่กระทบต่อชีวิตเขา โดยเฉพาะผลประโยชน์ที่เขาควรได้รับจากบริการต่างๆ^{๕๕}

โคเฮน และอัฟฮอฟ (Cohen & Uphoff) ได้กล่าวว่าการมีส่วนร่วมโดยทั่วไปแล้วหมายถึง การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ แต่ก็ไม่หมายความว่า จะเป็นการตัดสินใจแต่เพียงอย่างเดียว ยังใช้การตัดสินใจควบคู่ไปกับการดำเนินงานด้วย และการตัดสินใจยังมีความเกี่ยวข้องกับประชาชนในเรื่องผลประโยชน์ และการประเมินผลในกิจกรรมพัฒนาด้วย ซึ่งจะเห็นว่า การตัดสินใจนั้นเกี่ยวข้องกับเกือบโดยตรงกับการดำเนินงาน ทั้งยังเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์และ การประเมินผลด้วยเหมือนกัน กล่าวคือ ผลประโยชน์นั้นเป็นผลมาจากการดำเนินงานและ ผลประโยชน์ก็จะมาเป็นตัวกำหนดใหญ่มีการประเมินผล ซึ่งต่างก็ได้รับผลมาจากขั้นตอนการตัดสินใจแล้วทั้งสิ้นนั่นเอง นอกจากนี้ก็มีผลสะท้อนกลับจากการประเมินผล และการดำเนินงานกลับไปสู่การตัดสินใจอีกด้วย^{๕๖}

นิรินทร์ชัย พัฒนพงศา ได้อธิบายเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนว่าการมีส่วนร่วมที่แท้จริงเกิดจากกระบวนการทำงานจากเบื้องล่างขึ้นไป การมีส่วนร่วมจึงมีความสำคัญในการที่จะช่วยให้เกิดจากการกระจายผลประโยชน์ที่ได้รับการพัฒนาไปสู่สมาชิกของสังคมกิจกรรมต่างๆ จะเน้นไปที่การให้การศึกษาและการสร้างพื้นฐานขององค์กร การมีส่วนร่วมจึงต้องมีองค์ประกอบหลักๆ อยู่ ๓ ประการ คือ ๑) การแบ่งสรรอำนาจและได้รับทรัพยากรที่ขาดแคลนหายาก ๒) มีความพยายามอย่าง

^{๕๕} Delen, Corazan Alma G , **People Participation**, (Philippine Encyclopedia of Social Works, ๑๙๗๗), P. ๒๓๐ – ๒๓๖.

^{๕๖} Cohen, J.L. & Arato, A, **Civil Society and political theory**, (M.I.T.Press, U.S.A, ๑๙๙๗), P. ๗-๘.

จริงจัง โดยกลุ่มชนที่จะควบคุมชะตาชีวิตของตนและปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ และ ๓) เปิดโอกาสให้บุคคลที่อยู่ในกลุ่มชั้นล่าง ๆ ได้พัฒนา^{๕๗}

เอนก เหล่าธรรมทัศน์ สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมว่า หมายถึง การที่บุคคลกลุ่มคน ประชาชนหรือองค์กรได้ร่วมพิจารณาแก้ไขปัญหาอุปสรรคในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน โดยร่วมกันวางแผนโครงการร่วมกันปฏิบัติงาน ประเมินผลงาน พิจารณาตัดสินใจและร่วมกันรับผิดชอบด้วยความสมัครใจ เพื่อให้เกิดการพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ การเปลี่ยนแปลงในแนวนโยบายให้บรรลุวัตถุประสงค์ ภายใต้การกำหนดและดำเนินการของประชาชนเอง^{๕๘}

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ การร่วมกันปฏิบัติ และรวมกันรับผิดชอบในเรื่องต่างๆ อันมีผลกระทบต่อตัวประชาชน^{๕๙}

ไพรัตน์ เตชะรินทร์ ได้กล่าวถึงหลักสำคัญเรื่องนโยบายการมีส่วนร่วมของมนุษย์ในการพัฒนา หมายถึง กระบวนการที่รัฐบาลทำการส่งเสริม ชักนำ และสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชน ทั้งรูปส่วนบุคคล กลุ่มชน ชมรม สมาคม มูลนิธิ และองค์การอาสาสมัคร รูปแบบต่าง ๆ ให้มีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องร่วมกัน^{๖๐}

สุรางค์รัตน์ จำเนียรพล ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมว่าเป็นการร่วมมือ ร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นอย่างปัจเจกบุคคลหรือของกลุ่ม ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการดำเนินการพัฒนา และการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ต้องการเพื่อบรรลุเป้าหมายที่กำหนดเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณา ตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติและร่วมกันรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ ด้วยตนเอง^{๖๑}

อุดม แยมชื่นพงษ์ สรุปได้ว่า ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า หมายถึง การมีส่วนร่วมในการทำงานของคณะกรรมการสภาตำบลกับประชาชน กลุ่มประชาชน เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งองค์กรของรัฐบาลและเอกชนทั้งโดยตรงและโดยอ้อมในการอนุรักษ์แหล่งน้ำแม่น้ำท่าจีนใน ๕ ลักษณะ คือ ร่วมศึกษาปัญหา ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมติดตามผลและร่วมบำรุงรักษา^{๖๒}

^{๕๗} นรินทร์ชัย พัฒนาพงศา, แนวทางการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบท, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๔๓), หน้า ๒๘.

^{๕๘} เอนก เหล่าธรรมทัศน์, “ประชาสังคมพัฒนาการและนโยบายแห่งอนาคต”, วารสารนิเวศวิทยา, (ฉบับที่ ๒๓. ๒๕๔๗), หน้า ๓๔.

^{๕๙} ยุวัฒน์ วุฒิเมธี, หลักการพัฒนาชุมชนและหลักการพัฒนาชนบท, (กรุงเทพมหานคร : ไทยอนุเคราะห์ไทย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๕.

^{๖๐} ไพรัตน์ เตชะรินทร์, “นโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนในยุทธศาสตร์การพัฒนาในปัจจุบันการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข”, วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๗), หน้า ๖.

^{๖๑} สุรางค์รัตน์ จำเนียรพล, “การสร้างประชาสังคมโดยรัฐ : การปรับตัวของรัฐไทย” วิทยานิพนธ์คณะรัฐศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๙.

^{๖๒} อุดม แยมชื่นพงษ์, “ การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสภาตำบลในการอนุรักษ์แหล่งน้ำท่าจีนศึกษาเฉพาะกรณีแม่น้ำท่าจีน เขตอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม,” วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๗), หน้า ๑๗.

สุเมธ ทรายแก้ว ได้ให้ความหมายกรณีการมีส่วนร่วมว่า การที่ปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มคน เข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวข้อง ร่วมมือและรับผิดชอบในกิจกรรมการพัฒนาที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมใน ขั้นตอนต่างๆ ของการดำเนินกิจกรรมนั้นๆ โดยมีกลุ่มหรือองค์กรรองรับ ประชาชนที่เข้าร่วม มีการ พัฒนา ภูมิปัญญาและการรับรู้ สามารถคิดวิเคราะห์และตัดสินใจเพื่อกำหนดการดำเนินชีวิตได้ด้วย ตนเอง^{๖๓}

นงเยาว์ หลีพันธุ์ สรุปได้ว่า การเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การเปิดโอกาส ให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณา ตัดสินใจ การร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ อันมีผลกระทบต่อตัวประชาชนเอง การที่จะสามารถทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน เพื่อแก้ไขปัญหาและนำมาซึ่งสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนที่ดีขึ้นได้นั้นผู้กระทำการเปลี่ยนแปลง จะต้องยอมรับในปรัชญาทางการพัฒนาชุมชนที่ว่ามนุษย์ทุกคนต่างมีความปรารถนาที่จะอยู่ร่วมกับ ผู้อื่นอย่างมีความสุข ได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรมและเป็นที่ยอมรับของผู้อื่น และพร้อมที่จะอุทิศตน เพื่อกิจกรรมชุมชน ขณะเดียวกันจะต้องยอมรับด้วยความบริสุทธิ์ใจว่ามนุษย์นั้นสามารถพัฒนาได้ ถ้า มีโอกาสและการชี้แนะที่ถูกต้อง^{๖๔}

นิพนธ์ ทวีกาญจน์ สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า หมายถึง การที่ปัจเจกบุคคล กลุ่ม หรือชุมชนมีความเห็นพ้องต้องกันในเรื่องที่มีผลกระทบใดๆ ต้องการดำเนินการของตนเอง แล้ว มีการแสดงให้เห็นถึงความต้องการร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลงให้เป็นไปตามประสงค์ของตน จนมาสู่การ ตัดสินใจกระทำเพื่อให้บรรลุถึงความประสงค์นั้นๆ ซึ่งการกระทำก่อให้เกิดการพัฒนาความรู้และ สติปัญญาอีกทางหนึ่ง^{๖๕}

ประสงค์ เอี่ยมอนันต์ สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า หมายถึง การที่บุคคลได้ ร่วมในการแสดงความคิดเห็น ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ร่วมเสียสละเวลาแรงงาน วัสดุ อุปกรณ์ เป็นเรื่องของจิตใจ อารมณ์ของบุคคล ในสถานการณ์ที่มีเหตุเร้าใจในการกระทำ เพื่อจะ บรรลุวัตถุประสงค์ ที่บุคคลอยากรวมทำกิจกรรมด้วยความสมัครใจ โดยมีการนำทรัพยากรที่มีอยู่มา ใช้ให้เกิดประโยชน์^{๖๖}

เอี่ยมพร พูนขวัญ ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่าหมายถึง ความร่วมมือของ ประชาชน ไม่ว่าจะของปัจเจกบุคคล หรือกลุ่มคนที่เห็นพ้องต้องกันและเข้าร่วมรับผิดชอบหรือเข้าร่วม กิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม เพื่อดำเนินการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ต้องการ โดยการ กระทำผ่านกลุ่มคน หรือองค์กร เพื่อให้บรรลุถึงการเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์^{๖๗}

^{๖๓} สุเมธ ทรายแก้ว, “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทรัพยากรธรรมชาติศึกษาเฉพาะรายกรณี หมู่บ้านชนะเลิศการประกวดหมู่บ้านดีเด่นระดับจังหวัดนครสวรรค์,” วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๑๕.

^{๖๔} นงเยาว์ หลีพันธุ์, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำโครงการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็กในจังหวัดจันทบุรี, วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล ๒๕๔๗), หน้า ๒๔.

^{๖๕} นิพนธ์ ทวีกาญจน์, อุตสาหกรรมโลก, (พระนครศรีอยุธยา : โรงพิมพ์เทียนวัฒนา, ๒๕๔๗), หน้า ๑๐.

^{๖๖} ประสงค์ เอี่ยมอนันต์, “การพัฒนาเขตบริเวณในเขตเมืองเก่า”, เมืองโบราณ, ที่ ๒๑ ฉบับที่ ๑-๔ (มกราคม - ธันวาคม ๒๕๔๓), หน้า ๓๐.

^{๖๗} เอี่ยมพร พูนขวัญ, “การมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมองค์

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง ประชาชนทั้งที่เป็นบุคคลหรือกลุ่มคน ร่วมมือร่วมรับผิดชอบ และร่วมเสียสละในการกระทำกิจกรรมการต่างๆ เพื่อพัฒนาและอนุรักษ์สิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม เช่น ร่วมค้นหาสาเหตุของปัญหา ร่วมหาวิธีเพื่อแก้ไขปัญหา ร่วมปฏิบัติงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนด และร่วมในการติดตาม ประเมินผล และบำรุงรักษาสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยส่วนรวม

๒.๕.๒ ปัจจัยที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับมีส่วนร่วม

มีผู้เสนอปัจจัยที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมไว้หลายปัจจัยแตกต่างกันไป ดังนี้

คอฟแมน (Kaufman) ได้ศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน พบว่า อายุ เพศ การศึกษา ขนาดของครอบครัว รายได้ และระยะเวลาการอยู่อาศัยในชุมชนมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชน^{๖๘}

รีดเดอร์ (Reeder) ได้สรุปปัจจัยต่างๆ ที่มีต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนไว้ ๑๑ ประการ ดังนี้

๑. การปฏิบัติตนให้คล้อยตามความเชื่อพื้นฐาน กล่าวคือ บุคคลและกลุ่มบุคคลดูเหมือนจะเลือกแบบวิธีการปฏิบัติซึ่งสอดคล้องและคล้ายคลึงกับความเชื่อพื้นฐานของตนเอง

๒. มาตรฐานคุณค่า บุคคลและกลุ่มบุคคลดูเหมือนจะปฏิบัติในลักษณะที่สอดคล้องกับมาตรฐานคุณค่าของตนเอง

๓. เป้าหมาย บุคคลและกลุ่มบุคคลดูเหมือนจะส่งเสริมปกป้องและรักษาเป้าหมายของตนเอง

๔. ประสบการณ์ที่ผิดปกติธรรมดา พฤติกรรมของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลบางครั้งมีรากฐานมาจากประสบการณ์ที่ผิดปกติธรรมดา

๕. ความคาดหวัง บุคคลและกลุ่มบุคคลจะมีความประพฤติดตามแบบที่ตนคาดหวังว่า จะต้องประพฤติในสถานการณ์เช่นนั้น ทั้งยังชอบปฏิบัติต่อผู้อื่นในลักษณะที่ตนคาดหวังจากผู้อื่นด้วย

๖. การมองตัวเอง บุคคลและกลุ่มบุคคลมักทำสิ่งต่างๆ ซึ่งคิดว่าตนเองควรกระทำเช่นนั้น

๗. การบีบบังคับ บุคคลและกลุ่มบุคคล มักจะทำสิ่งต่างๆ ด้วยความรู้สึกว่าตนเองถูกบีบบังคับให้ทำ

๘. นิสัยและประเพณี บุคคลและกลุ่มบุคคลมักจะทำสิ่งต่างๆ ซึ่งเรามีนิสัยชอบกระทำในสถานการณ์นั้น

๙. โอกาส บุคคลและกลุ่มบุคคลมักจะเข้ามามีส่วนร่วมในรูปแบบการปฏิบัติของสังคม โดยเฉพาะในทางที่เกี่ยวข้องกับจำนวนและชนิดของโอกาส ซึ่งโครงสร้างของสังคมเอื้ออำนวยให้เข้ามามีส่วนร่วมในการกระทำเช่นนั้น เท่าที่พวกเขาได้รับรู้มา

๑๐. ความสามารถ บุคคลและกลุ่มบุคคลมักจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมบางอย่างที่ตนเห็นว่าสามารถทำในสิ่งที่ต้องการให้เขาทำในสถานการณ์นั้น

พระปฐมเจดีย์” วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓), หน้า ๑๘.

^{๖๘} Kaufman, H.F. Participation Organized Activities in Selected Kentucky Localities, (Agricultural Experiment Station Bulletin, ๑๙๔๙), P. ๕๒๘.

๑๑. การสนับสนุน บุคคลและกลุ่มบุคคลมักจะเริ่มปฏิบัติเมื่อเขารู้สึกว่าเขาได้รับการสนับสนุนที่ดี เพื่อให้การกระทำเช่นนั้น^{๖๙}

นาคม ธีรสุวรรณจักร ได้กล่าวถึงปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมดังนี้ คือ^{๗๐}

๑. ความที่มีต่อความเชื่อถือบุคคลและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การลงแขก การบำเพ็ญประโยชน์ การสร้างโบสถ์ วิหาร

๒. ความเกรงใจที่มีต่อบุคคลที่เคารพนับถือหรือมีเกียรติยศ ตำแหน่ง ทำให้ประชาชนเกิดความเกรงใจที่จะกระทำเช่นนั้น ผู้ใหญ่ออกปากขอแรง ผู้น้อยก็ช่วยแรง

๓. อำนาจบังคับที่เกิดจากคนที่มีอำนาจเหนือกว่า ทำให้ประชาชนถูกบีบบังคับให้มีส่วนร่วมในการกระทำต่าง ๆ เช่น บีบบังคับให้ทำงานเยี่ยงทาส

โคเฮนและอัฟฮอฟฟ (Cohen and Uphoff) เสนอว่าบุคคล ๔ ฝ่ายที่มีส่วนสำคัญในโครงการพัฒนาสิ่งแวดล้อมชนบท ประกอบด้วย ประชาชนในท้องถิ่น ผู้นำท้องถิ่น เจ้าหน้าที่ของรัฐ และบุคคลภายนอก สำหรับการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นยังมีปัจจัย หลายอย่างที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม ได้แก่ อายุและเพศ สถานภาพในครอบครัว ระดับการศึกษาสถานภาพทางสังคม อาชีพ รายได้และทรัพย์สิน ระยะเวลาในท้องถิ่นและระยะเวลาที่อยู่ในโครงการ และพื้นที่ดิน ถือครองและสภาพการทำงาน^{๗๑}

รวัช เบลูจาริกุล ได้กล่าวถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ ๕ ปัจจัย ดังนี้ ๑) ปัจจัยทางด้านสังคม ๒) ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ ๓) ปัจจัยทางด้านการเมือง ๔) ปัจจัยทางด้านวัฒนธรรม ๕) ปัจจัยทางด้านจิตวิทยาสังคม^{๗๒}

สากล สถิตวิทยานันท์ ได้กล่าวถึง การมีส่วนร่วมที่เกิดจากแนวคิดสำคัญ ๓ ประการ คือ

๑) ความสนใจและความหวังกังวลร่วมกัน ซึ่งเกิดจากความสนใจและความหวังกังวลส่วนบุคคลซึ่งบังเอิญพ้องต้องกัน กลายเป็นความสนใจและความหวังกังวลร่วมกันของส่วนรวม ๒) ความเดือดร้อนและความไม่พึงพอใจร่วมกันที่มีต่อสถานการณ์ที่เป็นอยู่นั้นผลักดันให้มุ่งไปสู่การรวมกลุ่มวางแผน และลงมือปฏิบัติทำงานร่วมกัน ๓) การตกลงใจร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลงกลุ่มหรือชุมชนไปใน

^{๖๙} Reeder, William W, *Some Aspects of the informal Social Participation of Farm Families in New York State* Cornell University, (Unpublished. Ph.D. Dissertation, ๑๙๗๔), PP. ๓๓.

^{๗๐} นาคม ธีรสุวรรณจักร, “ความคิดเห็นของประชาชนท้องถิ่นต่อการมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษา ชาวอำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี” วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๔), หน้า ๘๓.

^{๗๑} Cohen, John M. Uphoff, Norman T. “Rural Development Participation: Concepts and Measures for Project Design Implementation and Evaluation”, Rural Development Monograph No ๒. Rural Development Committee Center for International Studies, (Cornell University, January, ๑๙๗๗), p. ๖.

^{๗๒} รวัช เบลูจาริกุล, “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของชาวเขาในการพัฒนาการศึกษาหมู่บ้านชาวเขา ชนเผ่าเลี การประกวดหมู่บ้านพัฒนาตัวอย่างของศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดเชียงใหม่ประจำปี ๒๕๒๗, วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๙), หน้า ๒๕.

ทิศทางที่พึงปรารถนาการตัดสินใจร่วมกันนี้ต้องรุนแรงและมากพอที่จะทำให้เกิดความคิดริเริ่มกระทำ การที่จะสนองตอบความเห็นของคนส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้นๆ^{๗๓}

ซูเกียรติ ภัยลี ได้กล่าวถึง ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมมี ๓ ปัจจัย ดังนี้ ๑) ปัจจัยส่วนบุคคล ๒) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม และ ๓) ปัจจัยทางด้านการติดต่อสื่อสาร^{๗๔}

สุชา จันท์เอม ได้กล่าวถึงปัจจัยของการมีส่วนร่วมไว้ ๓ ประการด้วยกันดังนี้ ๑) ปัจจัยของสิ่งจูงใจ การที่ประชาชนจะเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ นั้นจะมีเหตุผล สำคัญ ๒ ประการ คือ ประการแรก มองเห็นว่าตนจะได้รับผลตอบแทนในสิ่งที่ทำลงไป ประการที่สอง การได้รับการบอกกล่าวหรือได้รับการชักชวนจากบุคคลอื่นให้เข้าร่วมโดยมีสิ่งจูงใจเป็นตัวนำ ๒) ปัจจัยโครงสร้างของโอกาสหรือช่องทางในการเข้าร่วม การมองเห็นช่องทางในการมีส่วนร่วม และมองเห็นประโยชน์ที่จะได้รับหลังการมีส่วนร่วม ดังนั้น พื้นฐานทางด้านโครงสร้างของช่องทางมีส่วนร่วม จึงควรมีลักษณะ ดังนี้ คือ ประการแรก เปิดโอกาสให้ทุกคนในชุมชนมีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบใด

รูปแบบหนึ่ง ประการที่สอง มีการกำหนดเวลาที่ชัดเจนมีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วม จะสามารถกำหนดเงื่อนไขตามสภาพความเป็นจริงของตนได้ ประการที่สาม มีการกำหนดลักษณะของกิจกรรมที่แน่นอนว่าจะทำอะไร และ ๓) ปัจจัยด้านอำนาจ ในการส่งเสริมกิจกรรมของการมีส่วนร่วม ประชาชนสามารถกำหนดเป้าหมาย วิธีการ และผลประโยชน์ของกิจกรรมได้รูปแบบขั้นตอนการมีส่วนร่วมมีผู้เสนอรูปแบบและขั้นตอนของการมีส่วนร่วมไว้มากมาย^{๗๕} ซึ่งมีความแตกต่างกันดังต่อไปนี้

เจมส์คัตต์ ปิ่นทอง ได้แบ่งขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็น ๔ ขั้นตอนดังนี้

๑. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหา
๒. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม
๓. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน
๔. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล^{๗๖}

กรณีการ์ ชมดี ได้สรุปรูปแบบของการมีส่วนร่วมออกเป็น ๑๐ รูปแบบ ดังนี้

๑. การมีส่วนร่วมประชุม
๒. การมีส่วนร่วมออกเงิน
๓. การมีส่วนร่วมในกรรมการ
๔. การมีส่วนร่วมในผู้นำ
๕. การมีส่วนร่วมสัมภาษณ์
๖. การมีชักชวน

^{๗๓} สากล สถิติวิทยานันท์, ภูมิศาสตร์ชนบท, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๖๖.

^{๗๔} ซูเกียรติ ภัยลี, “การศึกษาเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมระหว่างเขตพื้นที่ที่มีการปฏิบัติงานกับเขตพื้นที่ที่ไม่มีการปฏิบัติงานของตำรวจชุมชนแลมวชนสัมพันธ์ในเขตจังหวัดพระนครศรีอยุธยา,” วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๒.

^{๗๕} สุชา จันท์เอม, จิตวิทยาทั่วไป. (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๗), หน้า ๓๔.

^{๗๖} เจมส์คัตต์ ปิ่นทอง, นโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสภารพิมพ์), ฉบับที่ ๓ - ๔ (กรกฎาคม- ธันวาคม ๒๕๒๗), หน้า ๒๗๒.

๗. การมีส่วนร่วมเป็นผู้บริโภค
๘. การมีส่วนร่วมในผู้ริเริ่ม
๙. การมีส่วนร่วมในผู้ใช้แรงงาน
๑๐. การมีส่วนร่วมออกวัสดุอุปกรณ์^{๗๗}

ไพรัตน์ เตชะรินทร์ ได้แสดงขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของประชาชนดังนี้

๑. ร่วมทำการศึกษา ค้นคว้า ปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้น
๒. ร่วมคิดค้นและสร้างรูปแบบ วิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาและลดปัญหาที่เกิด หรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ หรือเพื่อสนองความต้องการ
๓. ร่วมวางนโยบาย แผนงาน โครงการ หรือกิจกรรมเพื่อจัดและแก้ไขปัญหาและเพื่อสนองความต้องการ
๔. ร่วมตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เกิดประโยชน์มากที่สุด
๕. ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
๖. ร่วมกันลงทุนในกิจกรรม โครงการที่เกิดขึ้นตามขีดความสามารถของตนเองและของหน่วยงาน
๗. ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงาน โครงการ และกิจกรรมให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้
๘. ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการกิจกรรมที่ได้ทำไว้เพื่อใช้ประโยชน์ต่อไป^{๗๘}

ขวัญชัย วงศ์นิติกร ได้จัดขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้^{๗๙}

๑. การร่วมประชุม
๒. การออกความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ
๓. การตีปัญหาให้กระจ่าง
๔. การออกเสียงสนับสนุน – คัดค้านปัญหา
๕. การออกเสียงเลือกตั้ง
๖. การบริจาคเงิน
๗. การบริจาควัสดุ
๘. การช่วยเหลือด้านแรงงาน
๙. การใช้โครงการที่เป็นประโยชน์ให้ถูกต้อง

^{๗๗} กรรณิการ์ ชมดี, “การมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ : ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการสารภี ตำบลท่าช้าง อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี”, วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๔), หน้า ๑๓.

^{๗๘} ไพรัตน์ เตชะรินทร์, “นโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนในยุทธศาสตร์การพัฒนาในปัจจุบัน การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณะสุข”, วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๗), หน้า ๒๕.

^{๗๙} ขวัญชัย วงศ์นิติกร, “ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของผู้อาศัยในเขตหมู่บ้านจัดสรรเทพประทาน อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๔), หน้า ๑๘.

๑๐. การช่วยเหลือในการรักษาโครงการ

ประสพสุข ตีอินทร์ ได้เสนอขั้นตอนของการมีส่วนร่วมไว้ ๗ ขั้นตอน ดังนี้^{๕๐}

๑. การสำรวจขั้นต้น
๒. การศึกษาเพื่อจัดลำดับความสำคัญของปัญหา
๓. การหาแนวทางแก้ไขปัญหา
๔. การกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหา
๕. การปฏิบัติตามโครงการ
๖. การประเมินผลโครงการ
๗. การพิจารณาบทวนโครงการที่ทำไว้แล้ว

นงเยาว์ หลีพันธ์ ได้สรุปขั้นตอนการมีส่วนร่วมโดยแบ่งออกเป็น ๔ ขั้นตอน ดังนี้

๑. การมีส่วนร่วมในการศึกษาและวางแผนป้องกันเป็นการตัดสินใจว่าอะไรคือปัญหาอะไรคือสาเหตุและจะแก้ไขปัญหานั้นอย่างไรโดยกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหาคือร่วมกัน
๒. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามแผนป้องกันรักษา โดยมีส่วนร่วมในการตัดสินใจร่วมกันตามวิถีทางและแนวทางให้เป็นไปตามโครงการและตามแผนการที่ได้กำหนดขึ้น
๓. การมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษา ซึ่งเกิดจากกิจกรรมหรือการดำเนินงานของชุมชน
๔. การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล เป็นการประเมินการทำงานและประเมินสภาพภายนอกด้วย^{๕๑}

สามารถสรุปรูปแบบและขั้นตอนการมีส่วนร่วมข้างต้นได้ดังนี้

๑. ร่วมค้นหาสาเหตุของปัญหา
๒. ร่วมหาวิธีเพื่อแก้ไขปัญหา
๓. ร่วมปฏิบัติงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนด
๔. ร่วมติดตาม ประเมินผล และบำรุงรักษา

กล่าวโดยสรุป การมีส่วนร่วมของประชาชนในความหมายกว้างซึ่งมักจะคาบเกี่ยวกับการพัฒนานั้น ก็คือ การให้โอกาสประชาชนเป็นฝ่ายการตัดสินใจ กำหนดปัญหาความต้องการของตนเองอย่างแท้จริง เป็นการเสริมพลังอำนาจ ให้แก่ประชาชน/กลุ่ม/องค์กรชุมชนให้สามารถระดมขีดความสามารถในการจัดการทรัพยากร การตัดสินใจ และควบคุมดูแลกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนมากกว่าที่จะเป็นฝ่ายตั้งรับ สามารถกำหนดการดำรงชีวิตได้ด้วยตนเองให้มีชีวิตมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นตามความจำเป็นอย่างมีศักดิ์ศรีและสามารถพัฒนาศักยภาพของประชาชน/ชุมชนในด้านภูมิปัญญา ทักษะความรู้ ความสามารถ และการจัดการและรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลกได้ และประชาชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการอย่างมีอิสระการทำงานต้องเน้นในรูปกลุ่มหรือองค์กรชุมชนที่มีวัตถุประสงค์ในการเข้าร่วมอย่างชัดเจนเนื่องจากพลังกลุ่มจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้งานพัฒนาต่างๆ

^{๕๐} ประสพสุข ตีอินทร์, “การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของกำนันผู้ใหญ่บ้านภาคเหนือ”, วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๔), หน้า ๒๔.

^{๕๑} นงเยาว์ หลีพันธ์, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำโครงการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็กในจังหวัดจันทบุรี”, วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๗), หน้า ๒๗.

บรรลุผลสำเร็จตามความมุ่งหมายได้ ทั้งนี้ การจะเกิดสภาพของการมีส่วนร่วมของประชาชนตามความหมายที่กล่าวถึงข้างต้นจะต้องเกิดสภาพการณ์หรือเงื่อนไขสำคัญ คือ การมีความตระหนักและความเห็นพ้องต้องกันของประชาชนที่มีจำนวนมากพอต่อการริเริ่มโครงการ/กิจกรรมหนึ่งกิจกรรมใดที่เป็นความต้องการของส่วนรวม โดยความร่วมมือของประชาชนไม่ว่าของบุคคลหรือกลุ่มคนที่เห็นพ้องต้องกันและเข้ามารับผิดชอบเพื่อการดำเนินการพัฒนา และการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ต้องการ โดยมีลักษณะเป็นการกระทำผ่านกลุ่มหรือองค์กรเพื่อให้บรรลุถึงความเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์ เงื่อนไขการมีส่วนร่วมและการวัดการมีส่วนร่วมนั้นการทำงานในแต่ละอย่างนั้น ต้องมีเงื่อนไขหรือข้อตกลงร่วมกันการทำงานแต่ละชิ้นจึงจะประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้

๒.๕.๓ เงื่อนไขการมีส่วนร่วม

ลักษณะการมีส่วนร่วมจากความเกี่ยวข้องทางด้านเหตุผล โดยการเปิดโอกาสให้สังคมองค์กรต่างๆ ในชุมชน ประชาชนมีบทบาทหลักตามสิทธิ หน้าที่ในการเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ตั้งแต่การคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ วางแผน การร่วมปฏิบัติและการรับผิดชอบในผลกระทบที่เกิดขึ้น รวมทั้งส่งเสริม ชักนำ สนับสนุนให้การดำเนินงานเกิดผลประโยชน์ต่อชุมชนตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดด้วยความสมัครใจ ลักษณะการมีส่วนร่วมจากความเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจเป็นการมีส่วนร่วมของชุมชน ที่การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ อารมณ์ รวมทั้งค่านิยมของประชาชนเป็นเครื่องชี้นำตนเองให้เข้ามามีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นริเริ่มสร้างสรรค์การกระทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ทำให้ผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วม เกิดความผูกพัน มีความรู้สึกรับผิดชอบต่อกิจกรรมที่ดำเนินงานด้วยความสมัครใจ

จากแนวคิดและทัศนะที่ได้กล่าวมาข้างต้นทั้งหมด สามารถแยกประเด็นสรุปได้ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนเกิดขึ้นจาก เป้าหมายที่ต้องการ ค่านิยม ความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณี ความผูกพัน การเสริมแรง โอกาส ความสามารถ การสนับสนุน ความคาดหวังในสิ่งที่ต้องการ โดยมีพื้นฐานของการมีส่วนร่วม แต่การทำกิจกรรมต่าง ๆ นั้นต้องมีเงื่อนไขที่จะต้องทำและปฏิบัติร่วมกันดังนี้

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ กล่าวถึงเงื่อนไขการมีส่วนร่วมไว้ ๓ ประการ ดังนี้

๑. ประชาชนต้องมีอิสรภาพที่จะมีส่วนร่วม

๒. ประชาชนต้องเต็มใจที่จะมีส่วนร่วม

๓. ประชาชนต้องสามารถที่จะมีส่วนร่วมนอกจากนี้ความสำเร็จของการมีส่วนร่วมยังขึ้นอยู่กับเงื่อนไข ดังต่อไปนี้ ๑) ประชาชนต้องมีเวลาที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรม การมีส่วนร่วมรวมไม่เหมาะสมกับสถานการณ์ที่ฉุกเฉิน ๒) ประชาชนต้องไม่เสียเงินทองค่าใช้จ่ายในการมีส่วนร่วมมากเกินไปที่เขาประเมินถึงผลตอบแทนที่จะได้รับ ๓) ประชาชนต้องมีความสนใจที่สัมพันธ์สอดคล้องกับการมีส่วนร่วม ๔) ประชาชนต้องสามารถสื่อสารรู้เรื่องกันทั้งสองฝ่าย และ ๕) ประชาชนต้องไม่รู้สึกกระทบกระเทือนต่อตำแหน่งหน้าที่หรือสถานภาพทางสังคมหากจะมีส่วนรวม^{๘๒}

^{๘๒} นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์, กลวิธีแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพฯ: นคร : ศักดิ์โสภารการพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๘๗.

สรุปว่าการมีส่วนร่วม คือ เป็นผลมาจากการเห็นพ้องกันในเรื่องของความ ต้องการและ ทิศทางของการเปลี่ยนแปลงและความเห็นพ้องต้องกัน จะต้องมีความจนเกิด ความคิดริเริ่มโครงการ เพื่อการปฏิบัติ เหตุผลเบื้องต้นแรก ของการที่มีคนมารวมกันได้ควร จะต้องมีการตระหนักว่าปฏิบัติการ ทั้งหมดหรือการกระทำทั้งหมด ที่ทำโดยกลุ่มหรือใน นามกลุ่มนั้น กระทำผ่านองค์การ ดังนั้นองค์การ จะต้องเป็นเสมือนตัวนำให้บรรลุถึงความเปลี่ยนแปลงได้ ฉะนั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการ ทำงานต่างๆนั้นต้องมีกฎเกณฑ์ในการมีส่วนร่วมความรับผิดชอบ การตัดสินใจ การเปิดกว้างยอมรับ ความสามารถของแต่ละบุคคลให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้หรือไม่จึงจะต้องมีเกณฑ์การวัดผลที่ ออกมาจากการปฏิบัติงานดังต่อไปนี้

๒.๕.๔ การวัดการมีส่วนร่วม

วิธีการวัดมีวิธีการวัดที่สำคัญอยู่ ๓ วิธีคือ

๑. การวัด เป็นการวัดเพื่อเทียบกับเกณฑ์วัดที่เป็นตัวเทียบวัด หรือที่เป็นเกณฑ์มาตรฐาน เช่น กำหนดส่วนสูงมาตรฐานไว้ที่ ๑๖๐ เซนติเมตร จึงจะผ่านเกณฑ์คัดเลือก

๒. การวัดความคืบหน้าหรือตีค่า เป็นการวัดหรือตีค่าเพื่อเทียบกับเป้าหมายของงาน ทั้งหมด หรือคุณค่าความสามารถของบุคคลหรือผลงานในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ๆ มีประโยชน์เพื่อ ปรับปรุงระบบงานหรือคุณค่าของผลงานหรือบุคคล เช่น โครงการรณรงค์ส่งเสริมการขาย ๖ เดือน ขณะนี้ผ่านมา ๑ เดือนแล้วมีผลงานเป็นจำนวนเท่าใด

๓. การวัดประเมินผล เป็นการวัดหรือตีค่าเมื่อดำเนินการไปจนครบกำหนดโครงการหรือ ช่วงเวลาที่กำหนด เช่น กำหนดเป้าหมายว่าสิ้นปีจะได้กำไร ๑๐๐ ล้าน เมื่อสิ้นปีมีผลกำไรเป็นเท่าใด และจะจัดอันดับความสามารถบรรลุผลของแต่ละฝ่ายหรือ แต่ละหน่วยงานในองค์การได้อย่างไรบ้าง

แคสเปอร์สัน และบริทแบท (Kasperson & Breifbat) ได้เสนอระดับการวัดการมีส่วนร่วมไว้ ๓ ประการ คือ

๑. การกระทำของแต่ละบุคคลมิได้เป็นการกระทำโดยกลุ่ม แต่การแสดงออกของบุคคลใน กระบวนการการมีส่วนร่วมนั้น จะแสดงถึงค่านิยม การรับรู้และพฤติกรรมของแต่ละบุคคล กล่าวคือ กริยาที่ถือว่าเป็นการมีส่วนร่วมก็คือกริยาของแต่ละบุคคลที่มีต่อการแสดงผลของการกระทำนั้น โดยตรง

๒. ความถี่ของการกระทำซึ่งแสดงออกโดยการมีส่วนร่วมกระทำที่บ่อยครั้งระยะเวลาของ กิจกรรมที่ยาวนาน หรือมีความผูกพัน และมีแรงจูงใจในการกระทำ

๓. คุณภาพของการเข้าร่วมพิจารณาจากผล และผลกระทบของการกระทำในเบื้องต้น เช่น ความรับผิดชอบ การตัดสินใจ การเปิดกว้างยอมรับความสามารถ ยอมรับความคิดเห็นและมีการ ประเมินผล^{๘๓}

สมใจ เข้มเจริญ ได้เสนอตัวชี้วัดระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนทางสังคมโดยได้ กำหนดระดับความสำคัญของการมีส่วนร่วมกิจกรรมไว้ดังนี้^{๘๔}

^{๘๓} Kasperson, R.E.&Breitbat,M, **Participation Decentralization and Advocacy Planning Resource No.๒๕**, (Association of American Geographers, Washington D.C, ๑๙๗๔), P. ๓๖.

๑. การมีความสนใจและร่วมประชุม
๒. การให้การสนับสนุนช่วยเหลือ
๓. การเป็นสมาชิกและกรรมการ
๔. การเป็นเจ้าของหน้าที่

ทั้งนี้จะดูจากลักษณะต่างๆ ที่แสดงออก คือการเป็นสมาชิกกลุ่ม การเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ การบริจาคเงินทอง วัสดุสิ่งของ และการเสียสละเวลา แรงงาน เป็นสมาชิกของคณะกรรมการ และเป็นผู้ดำเนินการในกิจกรรมนั้นโดยตรง

สรุปแล้วจากแนวความคิดอันเกี่ยวกับลักษณะการมีส่วนร่วมดังกล่าวมาจะเห็นว่าลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกระทำกิจกรรมหนึ่งๆ ส่วนใหญ่จะมีความคล้ายคลึงกันไม่แตกต่างกันมากนัก การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ และอารมณ์ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่มซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำการให้บรรลุ จุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น กับทั้งทำให้เกิดความมีส่วนร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าว ด้วยผลของการทำงานร่วมกันสำเร็จตามเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ

๒.๕.๕ วัตถุประสงค์ ของการให้ประชาชนมีส่วนร่วม

การทำงานร่วมกันนั้นต้องมีวัตถุประสงค์คือข้อกำหนดที่เราตั้งขึ้นมาว่า เราทำสิ่งนั้นๆ เพื่ออะไรเป้าหมายและวัตถุประสงค์ต้องสอดคล้องกันและเป็นไปได้ในเชิงหลักการทางวิทยาศาสตร์เช่นเมื่อได้ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้แล้วก็นำมาซึ่งวัตถุประสงค์ที่จะทำร่วมกัน

นฤนาท พุทโธสง ได้สรุปว่าวัตถุประสงค์ของการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในโครงการพัฒนาต่าง ๆ มีดังนี้^{๕๕}

๑. เพื่อได้รับรู้ข้อมูลข่าวสาร ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการ หรือ กิจกรรมและผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น
๒. เพื่อช่วยในการชี้ประเด็นปัญหา และคุณค่าต่าง ๆ ของสิ่งแวดล้อม
๓. เพื่อแสดงความคิดเห็นอันอาจเป็นประโยชน์ในการแก้ปัญหา
๔. เพื่อช่วยในการให้ข้อมูลย้อนกลับ และช่วยในการวิเคราะห์หาผลกระทบ
๕. เพื่อขจัดปัญหาความขัดแย้งและเพื่อสร้างข้อตกลงร่วมกัน

๒.๕.๖ ข้อดีของการให้ประชาชนมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของประชาชน” หมายถึง กระบวนการที่ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องมีโอกาสได้เข้าร่วมในการรับรู้ เรียนรู้ ทำความเข้าใจ ร่วมแสดงทัศนะ ร่วมเสนอปัญหา/ประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้อง ร่วมคิดแนวทาง ร่วมแก้ไขปัญหา ร่วมในกระบวนการตัดสินใจ และร่วมกระบวนการพัฒนา

^{๕๔} สมใจ เข้มเจริญ, "การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ : ศึกษากรณีตำบลละเหย อำเภอสองจังหวัดแพร่", วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๕), หน้า ๑๘.

^{๕๕} นฤนาท พุทโธสง, พ.ต.ต. "ความคิดเห็นของประชาชนในท้องถิ่นต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อม โบราณสถาน:ศึกษาเฉพาะกรณีโบราณสถานในบริเวณเกาะเมืองจังหวัดพระนครศรีอยุธยา", วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑), หน้า ๒๑.

ในฐานะหุ้นส่วนการพัฒนาหลักการในเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นเริ่มมาจากบทเรียนของ ความล้มเหลวในการพัฒนาชุมชนชนบท ที่ไม่เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนและการพัฒนาแบบ ยั่งยืน ประกอบกับกระแสความคิดของนักวิชาการทั้งในประเทศและในระดับสากล เกี่ยวกับเรื่องของการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นจึงมีทั้งข้อดีและข้อเสียในการมีส่วนร่วม

นฤนาท พุทไธสง สรุปได้ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนจะทำให้เกิดประโยชน์หลาย ประการ ดังนี้

๑. ทำให้ได้ข้อมูลกว้างขวางและหลายแห่ง โดยเฉพาะข้อมูลที่ไม่อาจจะพิจารณาตีความ เป็นตัวเลขได้ง่าย ๆ
๒. ทำให้ประชาชนมีความเชื่อมั่นในหน่วยงานและการตัดสินใจของหน่วยงานนั้นมากขึ้น
๓. ช่วยตรวจสอบการตัดสินใจของทั้งฝ่ายการเมืองและการบริหาร
๔. เป็นการผลักดันให้หน่วยงานต่างๆ ต้องพิจารณาประเด็นผลกระทบให้กว้างขวางและ รอบด้านมากขึ้น^{๘๖}

นอกจากข้อดีของการให้ประชาชนมีส่วนร่วมดังกล่าวแล้ว การที่ประชาชนมีส่วนร่วมยัง ก่อให้เกิดประโยชน์ ดังนี้

๑. ทำให้กิจกรรมต่างๆ ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยเมื่อได้รับความร่วมมือจากประชาชน
๒. ประชาชนได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นในกิจกรรมต่าง ๆ
๓. การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการผลักดันให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในกิจกรรมนั้นๆ พิจารณาข้อดี ข้อเสีย ในการดำเนินการต่างๆ มากขึ้น เพื่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุดเกิดผลกระทบ น้อยที่สุด

๒.๕.๗ ข้อเสียของการให้ประชาชนมีส่วนร่วม

ถึงแม้ว่าโดยทั่วไปแล้ว การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมและมีการจัดการมีส่วน ร่วมของประชาชนที่ดีย่อมก่อให้เกิดประโยชน์อย่างมาก แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าข้อเสียที่เกิดขึ้นนั้น ควร จะต้องนำมาพิจารณาด้วยเช่นกัน

นฤนาท พุทไธสง ได้สรุปว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนอาจก่อให้เกิดผลเสียบาง ประการ คือ

๑. ประเด็นที่กำลังพิจารณาอาจเกิดความสับสน เนื่องจากมีความหลากหลายมากเกินไป สาเหตุอาจเกิดจากผู้มีส่วนร่วมไม่มีความรู้ในเรื่องนั้น หรือรับรู้ข้อมูลที่คลาดเคลื่อนไม่ถูกต้อง
๒. จากการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในโครงการพัฒนาอาจทำให้โครงการล่าช้า กว่ากำหนดและต้องเสียค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น
๓. มีแนวโน้มที่ประชาชนจะละเลยหรือให้ความสนใจน้อยลงเมื่อโครงการมีระยะเวลา ยาวนานเกินไป^{๘๗}

^{๘๖} นฤนาท พุทไธสง, พ.ต.ต. "ความคิดเห็นของประชาชนในท้องถิ่นต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ สภาพแวดล้อมโบราณสถาน:ศึกษาเฉพาะกรณีโบราณสถานในบริเวณเกาะเมืองจังหวัดพระนครศรีอยุธยา", หน้า ๒๓.

สรุปว่าวัตถุประสงค์หมายถึงเป้าหมายซึ่งต้องการให้กิจกรรมบรรลุผลหรือหมายถึงเป้าหมายระยะสั้นที่มีลักษณะเจาะจงซึ่งเป็นผลลัพธ์ที่สามารถวัดได้จากความสำเร็จที่ได้วางกฎเกณฑ์ร่วมกัน ประชาชนได้มีโอกาสแสดงความเห็นในกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้เกิดแรงจูงใจในการทำงานร่วมกัน

๒.๖ แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างเครือข่าย

๒.๖.๑ ความหมายการสร้างเครือข่าย

เครือข่าย หมายถึง กลุ่มของคนหรือองค์กรที่สมัครใจแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลระหว่างกัน หรือทำกิจกรรมร่วมกัน ในลักษณะที่บุคคลหรือองค์กรสมาชิกยังคงมีความเป็นอิสระในการดำเนินกิจกรรมของตนการสร้างเครือข่ายเป็นการทำให้บุคคลและองค์กรที่กระจัดกระจายได้ติดต่อและแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และการร่วมมือกันด้วยความสมัครใจ อีกทั้งให้สมาชิกในเครือข่ายมีความสัมพันธ์กันฉันท์เพื่อนที่ต่างก็มีความเป็นอิสระมากกว่าสร้างการคบค้าสมาคมแบบฟุ้งฟิง^{๘๘}

เครือข่ายหมายถึง การที่ปัจเจกบุคคล องค์กรหน่วยงาน หรือสถาบันใดได้ตกลงที่จะประสานเชื่อมโยงเข้าหากัน ภายใต้วัตถุประสงค์ หรือข้อตกลงอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันอย่างเป็นระบบโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อทำ กิจกรรมต่างๆ เช่น เช่น การปฏิรูปการศึกษาโดยกลุ่มเครือข่ายที่ต้องมีการแสดงออกเป็นการลงมือกระทำ กิจกรรมร่วมกัน^{๘๙} เครือข่าย หมายถึง รูปแบบหนึ่งของการประสานงานของบุคคล กลุ่ม หรือองค์กร

หลายๆ องค์กรที่ต่างมีทรัพยากรของตนเอง มีเป้าหมายมีวิธีการทำงาน และกลุ่มเป้าหมายของตนเอง บุคคลหรือกลุ่มเหล่านี้ ได้มาประสานงานกันมีระยะเวลาานพอสมควร แม้อาจจะไม่มีกิจกรรมร่วมกัน อย่างสม่ำเสมอก็ตาม แต่ก็มี การวางรากฐานเอาไว้เปรียบเสมือนมีการต่อสายโทรศัพท์เอาไว้ เมื่อฝ่ายใด ฝ่ายหนึ่งมีความต้องการที่จะขอความช่วยเหลือหรือขอความร่วมมือจากกลุ่มอื่นๆ เพื่อแก้ปัญหา ก็ สามารถติดต่อไปได้ในการเข้าร่วมเป็นองค์กรเครือข่าย แม้ว่าองค์กรเหล่านี้ จะมีบางอย่างร่วมกัน เช่น มี เป้าหมายร่วมกัน มีประโยชน์ร่วมกัน องค์กรเหล่านี้ ก็ยังคงความเป็นเอกเทศอยู่ เพราะการเข้าร่วมเป็นเครือข่ายเป็นการเข้าร่วมเพียงบางส่วนขององค์กรเท่านั้น^{๙๐}

เครือข่ายเป็นความสัมพันธ์เชิงกระบวนการที่เชื่อมโยงสิ่งต่างๆ เข้าด้วยกัน โดยไม่ละทิ้งสาเหตุ ผลลัพธ์ และบริบทที่เกี่ยวข้อง เป็นการมองสรรพสิ่งอย่างเป็นองค์รวม และเป็นระบบเปิดที่สามารถจะเชื่อมโยงกับสิ่งอื่นๆ อย่างต่อเนื่องและสุดท้ายคือ ความเป็นกระบวนการที่ทำหน้าที่

^{๘๗} นฤนาท พุทไธสง, พ.ต.ต. "ความคิดเห็นของประชาชนในท้องถิ่นต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมโบราณสถาน:ศึกษาเฉพาะกรณีโบราณสถานในบริเวณเกาะเมืองจังหวัดพระนครศรีอยุธยา", หน้า ๒๓.

^{๘๘} Paul Starkey, **Networking for Development**, London: International Forum for Rural Transport and Development, ๑๙๙๗.

^{๘๙} เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, **การจัดการเครือข่าย : กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทซัคเซสมิเดีย จำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๒๘.

^{๙๐} กาญจนา แก้วเทพ, **เครื่องมือการทำงานแนวพัฒนาชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร : สภาคณาจารย์แห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, ๒๕๓๘), หน้า ๓๕.

ระหว่างกัน หรือการมีปฏิสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง การเป็นพวกกันหลายๆ องค์กรชุมชน เพื่อทำงานร่วมกันอย่าง ต่อเนื่อง และมีเป้าหมายร่วมกันบางอย่างร่วมกัน เช่น เครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์ เกิดจากการที่กลุ่มออม ทรัพย์ในชุมชนต่างๆ มารวมกันเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดจากการทำกลุ่มออมทรัพย์ ฯลฯ^{๙๑} ซึ่งสอดคล้องกับ

เสรี พงษ์พิศ ให้คำนิยามของ “เครือข่าย” ไว้ว่า เป็นการรวมกลุ่มของบุคคลในชุมชน ระหว่างชุมชน กลุ่ม กับกลุ่ม ชุมชนกับชุมชน โดยมีหลักยึดตามขอบเขตพื้นที่ ประเด็นเนื้อหาและ กระบวนการเรียนรู้เป็นหนึ่ง เดียว กระบวนการดังกล่าวเกิดจากท้องถิ่น เหมาะสมกับท้องถิ่นที่จะช่วย ให้บุคคลและชุมชนสามารถ ดำเนินชีวิตอยู่ได้ด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ คือ ภูมิปัญญาพื้นบ้าน การ ปฏิบัติ แบบอย่างของผู้รู้ การ อบรมสั่งสอนในบริบททางสังคม คมนาคม แบบการติดต่อที่สะดวก ยิ่งขึ้นทำให้การไปมาหาสู่ดูงาน การร่วมกันทำ ข้ามเขตแดนของชุมชน อำเภอ จังหวัดและภาคเป็นไปได้ง่าย^{๙๒}

เครือข่าย คือกลุ่มของคนหรือ องค์กรที่สมัครใจแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลระหว่างกัน หรือ ทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีการจัดรูปหรือจัด ระเบียบโครงสร้าง ที่คนหรือองค์กรสมาชิกยังคงมีความ เป็นอิสระ กิจกรรมที่ทำในเครือข่ายต้องมีลักษณะ เท่าเทียมกัน หรือแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน และ การเป็นสมาชิกเครือข่ายไม่มีผลกระทบต่อความเป็นอิสระ หรือความเป็นตัวของตัวเองของคน หรือ องค์กรนั้นๆ^{๙๓}

สรุปได้ว่า เครือข่าย หมายถึง กลุ่มของคนหรือกลุ่ม หรือองค์กรที่มีความสมัครใจในการ เรียนรู้ แลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ ประสบการณ์ระหว่างกัน หรือลงมือทำกิจกรรมร่วมกัน มีความสัมพันธ์ระหว่างกันในหลายด้านทั้งด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและอื่นๆ โดยมีการจัดรูปแบบการ จัดการให้เป็นกลไกขับเคลื่อนเชื่อมโยงกิจกรรมร่วมกัน กิจกรรมเครือข่ายต้องมีลักษณะเท่าเทียมกัน และ เห็นความตระหลักร่วมกันในเป้าหมายและแผนงานที่จะทำ

๒.๖.๒ องค์ประกอบของเครือข่ายประเด็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญต่อการจัดการเครือข่าย

พระมหาสุทิตย์ อาภากรโร^{๙๔} ได้กล่าวถึงประเด็นเชิงยุทธศาสตร์ที่สำคัญต่อการจัดการ เครือข่าย ประกอบด้วย

๑. จุดมุ่งหมายร่วม การทำงานเครือข่ายจะเกิดประสิทธิภาพสูงหากทุกฝ่ายสามารถ กำหนดจุดหมายร่วมกันได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจุดหมายที่ทุกฝ่ายเห็นและต้องการให้เกิดขึ้น

^{๙๑} อคิน รพีพัฒน์, “การศึกษาและวิเคราะห์ชุมชนในการวิจัยเชิงคุณภาพ” ในคู่มือการวิจัยเชิง คุณภาพ เพื่อการพัฒนา, (ขอนแก่น : หจก.โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา), หน้า ๒๕๙.

^{๙๒} เสรี พงษ์พิศ, เครือข่ายยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มแข็ง ชุมชนเข้มแข็ง : วัฒนธรรมองค์กรของโลก ยุคใหม่, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน, ๒๕๔๘), หน้า ๑๙๗ - ๑๙๘.

^{๙๓} ขนิษฐา กาญจนรังสีนนท์, การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยองค์กรเครือข่าย, วารสาร พัฒนาชุมชน, ปีที่ ๓๘ ฉบับที่ (๙ กันยายน ๒๕๔๒), หน้า ๒๖ - ๓๐.

^{๙๔} พระมหาสุทิตย์ อาภากรโร, เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข, ๒๕๔๘) หน้า ๑๑๘.

๒. บุคคล ในการทำงานของเครือข่ายนั้น บุคคลในเครือข่ายจะต้องมีจิตสำนึกร่วม มีความถนัดในงานที่ทำ และมีส่วนร่วมในกระบวนการทำงาน รวมทั้งได้รับผลประโยชน์จากความเป็นสมาชิกในเครือข่าย

๓. การเชื่อมโยง การทำงานของเครือข่ายจำเป็นต้องมียุทธศาสตร์ในการเชื่อมโยงที่เหมาะสม โดยอาจเชื่อมต่อกันผ่านการทำกิจกรรมต่างๆ การเชื่อมต่อโดยมีศูนย์ประสานงานและการเชื่อมต่อโดยเทคโนโลยี

๔. การสร้างความรู้สึกร่วม หลังจากการเข้าร่วมเป็นเครือข่ายแล้ว ทุกฝ่ายจะต้องมีความรู้สึกร่วมกับกระบวนการทำงานของเครือข่าย เพื่อให้เกิดพลังในการผลักดันเป้าหมาย

๕. การพัฒนาที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ ระบบการทำงานของเครือข่ายจะต้องสามารถ และพัฒนาให้เกิดระบบการบริหารจัดการที่โปร่งใสและตรวจสอบได้จากทุกฝ่าย ซึ่งจะเป็นการสร้างความรู้สึกร่วมที่ดีต่อทุกฝ่ายและผู้ที่จะเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่าย

๖. การจัดระบบข้อมูลข่าวสาร ระบบการติดต่อสื่อสารและสารสนเทศเป็นสิ่งที่มี ความสำคัญยิ่งต่อความยั่งยืนของเครือข่าย เพราะจะช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และทราบถึง กิจกรรมความเคลื่อนไหวของเครือข่าย

๒.๖.๓ กระบวนการจัดการเครือข่าย

กระบวนการจัดการเครือข่ายว่า มี ๔ ชั้น ตอนตามวงจรชีวิตเครือข่าย ดังนี้^{๙๕}

๑. ชั้นการตระหนักและการก่อตัวของเครือข่าย เป็นชั้น ตอนที่มีความสำคัญยิ่ง เพราะเป็น จุดเริ่มต้นของการใช้พลังกลุ่มและความเป็นเครือข่ายในการจัดการกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น มีวิธีการดังนี้ (๑) การศึกษาข้อมูลและสภาพการณ์ เป็นการศึกษาข้อมูล สภาพการณ์ ความพร้อมภายใน กลุ่มของตนเองและข้อมูลของกลุ่มเครือข่ายอื่นรวมทั้งสภาวะการณ์ทางสังคม ทำให้ทราบถึงกิจกรรมและ บริบทที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการที่จะส่งเสริมหรือจัดการเครือข่าย (๒) การสร้างศรัทธาและ หาแนวร่วม เป็นการสร้างความเชื่อถือให้กับฝ่ายต่างๆ เช่น ความเชื่อถือในเรื่องของข้อมูล บุคคล ความสำคัญของปัญหา สร้างความคุ้นเคยกับบุคคลที่เป็นผู้นำ (๓) การสร้างความตระหนักหรือการเสนอ ให้เห็นประเด็นปัญหา (๔) การแสวงหาข้อมูลทางเลือก การค้นหาความต้องการและการหาจุดร่วมในการ พัฒนาเครือข่าย (๕) การแสวงหาทางเลือกในการทำกิจกรรมที่ส่งเสริมความสัมพันธ์และการแสวงหาแกนนำเครือข่ายและ (๖) การสร้างระบบความสัมพันธ์ของเครือข่าย

๒. ชั้นการสร้างพันธมิตรและการบริหารเครือข่าย เป็นชั้น ที่จะก่อเกิดความร่วมมือของความ เป็นเครือข่าย และการบริหารจัดการทั้งภายในและภายนอกเครือข่าย มีวิธีการจัดการดังนี้ (๑) การกำหนด วัตถุประสงค์และข้อตกลงร่วม (๒) การกำหนดบทบาท หน้าที่ และการวางผังเครือข่าย (๓) การเสริมสร้าง และพัฒนาผู้นำ (๔) การจัดระบบการติดต่อสื่อสาร (๕) การส่งเสริมกระบวนการ

^{๙๕} พระมหาสุทิตย์ อาภากรโธ และสายชล ปัญญาชิต, รูปแบบของเครือข่ายการเรียนรู้ทางสังคมในการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๒๔-๑๒๕.

เรียนรู้ที่ต่อเนื่อง (๖) การติดตามและประเมินผลแบบมีส่วนร่วม (๗) การส่งเสริมและดำรงไว้ซึ่งความสัมพันธ์

๓. ขั้นการพัฒนาความสัมพันธ์และการใช้ประโยชน์ มีวิธีการดังนี้ (๑) การทบทวนและสรุปบทเรียน (๒) การเสริมสร้างผู้นำและหน่วยงานของเครือข่าย (๓) การเสริมสร้างกิจกรรมสาธารณะแลเวทีแห่งการแลกเปลี่ยนความรู้ (๔) การขยายกิจกรรมและมโนทัศน์ (๕) การสร้างความรู้ใหม่และการจัดการความรู้ที่ต่อเนื่อง (๖) การเสริมสร้างวัฒนธรรมเครือข่ายเพื่อขจัดความขัดแย้ง (๗) การเสริมสร้าง ความน่าเชื่อถือและระบบการตรวจสอบแบบมีส่วนร่วม

๔. ขั้นการรักษาความสัมพันธ์และความต่อเนื่อง มีแนวทางดังนี้ (๑) การจัดกิจกรรมที่ต่อเนื่อง (๒) การรักษาสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างสมาชิกของเครือข่าย (๓) การเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ด้วย เทคโนโลยีและความรู้ใหม่ (๔) การกำหนดและสร้างแรงจูงใจในการทำงาน (๕) การบริหารจัดการข้อมูล ระบบสื่อสาร และการจัดการความรู้ที่ต่อเนื่อง (๖) การให้ความช่วยเหลือและการแก้ไขปัญหาภายใน เครือข่าย (๗) การเสริมสร้างผู้นำรุ่นใหม่อย่างต่อเนื่อง

ดังนั้น เครือข่ายจึงเป็นรูปแบบการทำงาน ในลักษณะสร้างความร่วมมือประสานงานกัน ในแนวราบ ระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้อง ด้วยการระดมสรรพกำลัง อันรวมถึงคน สติปัญญา ความสามารถ และทรัพยากรในการทำงาน เพื่อเอาชนะอุปสรรค ที่เป็นจุดอ่อนของระบบงานราชการ ดังกล่าวข้างต้น และเป็นแนวทางที่ตรงกันกับ แนวคิดของการพัฒนาปัจจุบัน ที่ให้ยึดพื้นที่ ประสานภารกิจ และร่วมทรัพยากร (Area, Function, Participation) เป็นกลยุทธ์ในการพัฒนา ในขณะที่ เครือข่าย เป็นการเริ่มต้นด้วยการ สร้างเป้าหมายร่วมกัน ของภาคีสมาชิก ซึ่งแม้ว่า สมาชิกที่เกี่ยวข้อง จะมีบทบาทหน้าที่ความถนัดต่างๆ กัน แต่เมื่อทุกคนได้เข้ามารับรู้ในเป้าหมาย หรือปัญหาาร่วมกันแล้ว สมาชิกแต่ละส่วน ก็จะปรับ และ แสดงบทบาทตามศักยภาพ/ ความถนัดของตน เพื่อตอบสนองต่อเป้าหมายของเครือข่าย ได้อย่างตรงต่อ สภาพที่แท้จริง โดยมีต้องรอการสั่งการใดๆ จากผู้กำหนดนโยบายในสายงานบังคับบัญชา ซึ่งส่วนใหญ่ก็ มักจะมีได้รู้ หรือเข้าใจในสภาพปัญหาที่แท้จริงของพื้นที่

๒.๗ แนวคิดเรื่องคุณธรรมจริยธรรม

๒.๗.๑ ความหมายของคุณธรรม

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้า ความหมายของคุณธรรม จริยธรรม จากเอกสารทางวิชาการต่าง ๆ ไว้ โดยแยกเป็นประเด็นตามลำดับ คือความหมายของ “คุณธรรม” มีนักวิชาการและผู้รู้หลากหลายท่านได้อธิบายความหมายไว้ ดังนี้

พุทธทาสภิกขุ ได้ให้ความหมายของว่า คุณธรรม คือ คุณสมบัติฝ่ายดีโดยส่วนตัวเป็น ที่ตั้งหรือเป็นประโยชน์แก่สันติภาพและสันติสุขจึงเป็นที่ต้องการของมนุษย์ คุณธรรมเป็นสิ่งที่ต้องอบรมโดยเฉพาะเพื่อให้เกิดขึ้นเหมาะสมกับที่เราต้องการ^{๙๖}

พระราชวรมณี (ประยูรค์ ปยุตโต) ให้ความหมายของคุณธรรมไว้ว่า คุณธรรม หมายถึง การดำเนินชีวิต ความเพนอยู่ การยังชีวิตให้เพนไป การครองชีวิต การใช้ชีวิต การเคลื่อนไหวของชีวิต

^{๙๖} พุทธทาสภิกขุ, *คุณธรรมสำหรับครู*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๗), หน้า ๙๐.

ทุกแง่มุมด้านทุกระดับ ทั้งทางกาย ทางวาจา ทางใจ จริยธรรมที่จะพูดต่อไปขอทำความเข้าใจกันก่อนว่าจะใช้ ในความหมายที่กว้างอย่างไร แมแต่การปฏิบัติกรรมฐาน เจริญสมาธิ บำเพ็ญสมณะ เจริญวิปัสสนา ก็รวมอยู่ในคำว่า คุณธรรม^{๙๗}

พจนานุกรม ให้ความหมายคุณธรรมไว้ว่า คุณธรรม หมายถึง คุณธรรมความดีงามที่มีอยู่ในตัวบุคคลโดยความหมาย ๒ นัย คือ ๑. โดยนัยที่เป็นภาวะทางจิตนั้น คุณธรรมแปลว่าความคิดที่ว่า บางพฤติกรรมเป็นสิ่งที่จะต้องที่ควรทำและเป็นที่ยอมรับ และบางพฤติกรรมเป็นสิ่งที่ไม่ดีหรือเลว ทั้งนี้เป็นไป ทั้งโดยความคิดเห็นของแต่ละบุคคลและแต่ละสังคม นอกจากนี้คุณธรรมยังเป็นคุณภาพหรือสถานะในการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง ควรทำและยอมรับได้ ๒. คุณธรรมเป็นระบบลักษณะการประพฤติและคุณค่าที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของคนส่วนใหญ่ซึ่งโดยทั่วไปแล้วเป็นที่ยอมรับกันในสังคมหรือเฉพาะกลุ่มคน คุณธรรม ตามรูปศัพท์แปลว่า สภาพของคุณงามความดี^{๙๘}

พระครูนิพัทธ์ปริยัติกิจ (บุญมี อดตฺรโก) ได้ให้ความหมายของของคุณธรรมว่า “คุณธรรม” หมายถึงความดีที่ทุกคนควรปฏิบัติตามที่พระพุทธเจ้ากำหนดให้บุคคลทุกเพศทุกวัย ในสถานะและอาชีพต่าง ๆ พึงประพฤติปฏิบัติตามให้เป็นไปในแนวเดียวกันและกันในทิศทางที่ถูกตามสายกลางมีสัมมาทิฐิ ความเห็นที่ถูกตามครรลองคลองธรรม เพราะคุณธรรมเกิดจากศีลธรรม คือ หลักระเบียบของพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่สร้างมนุษย์ให้มีคุณธรรมในหัวใจของมนุษย์ทุกรูปทุกนามเพื่อหวังให้อยู่อย่างสงบสุข หรือที่เรียกว่าอยู่เย็นเป็นสุข^{๙๙}

พระมหาอดิศร ธีรสีโล ได้ให้ความหมายของว่า หมายถึง ธรรมที่เป็นคุณหรือธรรมคือความดี หมายถึง คุณสมบัติทางกาย วาจา และใจ ที่เป็นคุณตรงกันข้ามกับที่เป็นโทษ^{๑๐๐}

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ได้ให้ความหมายของของคุณธรรมไว้ว่า หมายถึง สิ่งที่บุคคลส่วนใหญ่ยอมรับว่าเป็นสิ่งดีงามซึ่งเป็นความปรารถนา ที่ส่งผลให้เกิดการกระทำที่เป็นประโยชน์ ละความดีที่แท้จริงต่อสังคมอันได้แก่ การปฏิบัติตามหลักธรรมทางศาสนาคุณธรรมนั้นนับว่าเป็นค่านิยมเช่นกัน^{๑๐๑} นอกจากนี้ยังได้ให้ความหมายของไว้ว่า จริยธรรมหมายถึงสิ่งที่ควรประพฤติ

^{๙๗} พระราชวรมณี (ประยูรค์ ปยุตฺโต), *คุณธรรมและจริยธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่*, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๙.

^{๙๘} พระนิคม ชุตินธโร, “ศึกษาทบทวนในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารครูและบุคลากรองค์กรโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนากรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒).

^{๙๙} พระครูนิพัทธ์ปริยัติกิจ (บุญมี อดตฺรโก), “คุณธรรมของครู”, *ปาฐกถาธรรม*, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑๒ (กันยายน-ตุลาคม ๒๕๕๕) : ๑๗.

^{๑๐๐} พระมหาอดิศร ธีรสีโล, “คุณธรรมสำหรับครู”, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๕๕-๕๖.

^{๑๐๑} กรมวิชาการ, *คู่มือการสร้างเครื่องวัดคุณลักษณะด้านจิตพิสัย*, (กรุงเทพมหานคร : ศุภสภา, ๒๕๓๙), หน้า ๑๐.

เพื่อให้เกิดความดีและความถูกต้องแก่สังคมจริยธรรมที่สูงที่สุดคือการประพฤติปฏิบัติโดยยึดประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวมเป็นสำคัญ^{๑๐๒}

ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้คำอธิบายไว้ว่า คุณ หมายถึง ความดีที่มีประจำอยู่ในสิ่งนั้นๆ ความเกื้อกูล ธรรม หมายถึง ความดี การทำดีละความชั่วทั้งปวงเมื่อนำคำทั้งสองมารวมกัน “คุณธรรม” จึงมีความหมายว่า สภาพคุณงามความดี ความประพฤติที่ดีการทำให้เกิดคุณงามความดี อุบิสัยอันดีงามซึ่งเป็นคุณสมบัติที่อยู่ภายในจิตใจของบุคคล (ความดีที่อยู่ในตัวบุคคล) การทำดีนั้นจะต้องมุ่งกระทำทั้งกาย วาจา และใจ เพื่อให้เกิดความสุขแก่ตนเองและผู้ร่วมงาน^{๑๐๓}

สถาบันระหว่างชาติสำหรับการค้นคว้าเรื่องเด็ก ได้ให้คำนิยามไว้ว่า คุณธรรม คือ ความคิดรวบยอดในความรู้สึกลึกซึ้ง ชอบ ชั่วดี อันเป็นเครื่องเหนี่ยวรั้ง ควบคุมพฤติกรรมที่แสดงออกเพื่อสนองความปรารถนาสามารถมองเห็นว่า อะไรเป็นสิ่งพึงปรารถนาของคนกลุ่มใหญ่ และพร้อมที่จะแสดงออกเมื่อมีเหตุการณ์หรือสิ่งแวดล้อมมากระตุ้น^{๑๐๔}

ประภาศรี สีหอำไพ ได้ให้ความหมายของคุณธรรม หมายถึง สภาพของคุณงามความดีภายในบุคคลทำให้เกิดความชื่นชม ยินดี มีจิตใจที่เต็มเปี่ยมไปด้วยความสุขชั้นสมบูรณ์ คือ ความสุขใจที่เป็นสุข คือ ใจของคนดี คำว่า ใจดี คือ ใจที่มีแต่ให้ให้ความรัก ความเมตตา ความปรารถนาต่อผู้อื่น และได้ให้ความหมายของจริยธรรมว่า คือ หลักความประพฤติที่อบรมกิริยาและปลูกฝังลักษณะนิสัยให้อยู่ในครรลองของคุณธรรมหรือศีลธรรมคุณค่าทางจริยธรรม คือ ความเจริญงอกงามในการดำรงชีวิตอย่างมีระเบียบแบบแผนตามวัฒนธรรมของบุคคลที่มีลักษณะทางจิตใจที่ดีงามอยู่ในสภาพแวดล้อมที่โน้มนำบุคคลให้มุ่งกระทำความดี ละเว้นความชั่ว มีแนวทางความประพฤติอยู่ในเรื่องของความดีและความถูกต้อง^{๑๐๕}

นภาพร ณ เชียงใหม่ และคณะ ได้ให้ความหมายของคุณธรรมจริยธรรม (Ethics) ว่าเป็นคุณความดีงาม สภาพที่เกื้อกูลการประพฤติธรรมและวิชาที่เกี่ยวกับการประพฤติ การประพฤติธรรมจะต้องประพฤติอยู่ในกุศลธรรมเท่านั้น ส่วนที่เป็นอกุศลไม่เรียกว่า เป็นการประพฤติที่ถูกต้องอันได้แก่ ศีลธรรมกฎเกณฑ์ความถูกต้อง หรือหลักธรรมคำสั่งสอนในศาสนาต่าง ๆ สิ่งที่จะเป็นจริยธรรม จริยศาสตร์ได้ที่สำคัญที่สุด คือ คำสอนของศาสนา เพราะผู้ที่นับถือศาสนาย่อมถือว่าเป็นคนดีของสังคมเพราะศีลธรรมของศาสนาต่าง ๆ มีมาตรการของความประพฤติดีเป็นสากล แม้ว่าบางศาสนาจะสอนไม่เหมือนกันแต่จุดมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ย่อมเหมือนกัน คือไม่ขัดกับมาตรการของความ

^{๑๐๒} กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อุษากการ, ๒๕๔๗), หน้า ๑๕.

^{๑๐๓} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๙๘.

^{๑๐๔} สถาบันระหว่างชาติสำหรับการค้นคว้าเรื่องเด็ก อังโน ฝ่ายโครงการและวิจัย วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, คุณธรรมแห่งความเป็นพลเมืองดีของนักศึกษาวิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, (กรุงเทพมหานคร : วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, ๒๕๔๖), หน้า ๓-๔.

^{๑๐๕} ประภาศรี สีหอำไพ, พื้นฐานการศึกษาศาสนาและจริยธรรม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๖.

ประพจน์ที่ดีเป็นสากลความประพจน์ตามความเชื่อทางศาสนาของผู้ที่ปฏิบัติย่อมได้รับการยอมรับให้ การปฏิบัติตามมาตรฐานสากลมีคุณค่าสูงขึ้น ลักษณะของคุณธรรมจริยธรรมเป็นลักษณะที่สมบูรณ์ แบบสามารถตัดสิ้นความดีความชั่วได้อย่างมีเหตุผล^{๑๐๖}

วิวัฒน์ ชัตติยะมาน ให้ความหมายคุณธรรมไว้ว่า คุณธรรม หมายถึง เปนสิ่งที่ตั้งงามที่อยู่ในจิตใจของมนุษย์ ซึ่งจะแสดงออกมาโดยการกระทำทางกาย และวาจา ที่เป็นหลักในการประพจน์ ปฏิบัติ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและการอยู่รวมกันในสังคมอย่างสงบสุข ได้สรุปหลักธรรมทาง ศาสนาและคุณธรรม ประกอบด้วยคุณสมบัติที่เป็นความดีงาม ความถูกต้อง ซึ่งมีอยู่ภายในจิตใจ บุคคล ทำให้บุคคลนั้นพร้อมที่จะกระทำสิ่งต่าง ๆ อันจะเป็นประโยชน์ต่อตนเองโดยไม่เบียดเบียนผู้อื่น หรือทำประโยชน์ให้ผู้อื่น โดยไม่เบียดเบียนตนเอง หรือกระทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ดังนั้น ครูที่ประกอบด้วยคุณธรรมยอมเป็นครูที่มีความเหมาะสมสำหรับความเป็นครู เป็นผู้ที่สมควรได้รับการยกย่องจากสังคมโดยทั่วไป นิสิตครูจึงควรนำหลักธรรม ทางศาสนาและคุณธรรมที่ได้ ศึกษาไปแล้ว ไปปฏิบัติเพื่อส่งเสริม ปองกัน แกไขและพัฒนาบุคลิกภาพและจรรยาบรรณครูของ ตนเองต่อไป^{๑๐๗}

ลิขิต ธีรเวคิน ให้ความหมายของ “คุณธรรม”ไว้ว่าหมายถึงจิตวิญญาณของปัจเจก บุคคลศาสนาและอุดมการณ์เป็นดวงวิญญาณของปัจเจกบุคคลและสังคมด้วยปัจเจกบุคคลต้องมี วิญญาณสังคมต้องมีจิตวิญญาณคุณธรรมของปัจเจกบุคคลอยู่ที่การกล่อมเกลาเรียนรู้โดยพอ-แม สถาบันการศึกษาศาสนาพรรคการเมืองและองค์กรของรัฐ^{๑๐๘}

สาโรช บัวศรี ให้ความหมายคุณธรรมไว้ว่า คุณธรรม หมายถึงหลักความประพจน์ที่อบรม กริยาและปลูกฝังลักษณะนิสัย ให้อยู่ในครรลองของคุณธรรมหรือศีลธรรม คุณค่าทางจริยธรรมชี้ให้ เห็นความเจริญงอกงามในการดำรงชีวิตอย่างมีระเบียบแบบแผนตามวัฒนธรรม ของบุคคลที่มี ลักษณะทางจิตใจที่ตั้งงาม อยู่ในสภาพแวดล้อมที่โน้มนำให้บุคคลมุ่งทำความดี ละเว้นความชั่วมี แนวทางความประพจน์อยู่ในเรื่องของความดี ความถูกต้อง ความควรในการปฏิบัติตนเพื่ออยู่ในสังคม ได้อย่างสงบเรียบร้อย และเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น มีคุณธรรมและมโนธรรมที่จะสร้างความสัมพันธ์อัน ดี โดยมีสำนึกที่จะใช้สิทธิและหน้าที่ของตนตามค่านิยมที่พึงประสงค์^{๑๐๙}

สมจิต ชิวปรีชา ได้ให้ความหมายของ คุณธรรม หมายถึง ความดีงามที่มีอยู่ในจิตใจของ บุคคล ได้แก่ ความเมตตากรุณา ความซื่อสัตย์สุจริต ความเสียสละ ความเอื้อเฟื้อ ความกตัญญู ความ

^{๑๐๖} นภาพร ฌ เชียงใหม่และคณะ, “เทคนิคการสอนคุณธรรมสำหรับนักศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๗), หน้า ๕.

^{๑๐๗} วิวัฒน์ ชัตติยะมาน, เอกสารประกอบการสอนวิชาคุณลักษณะและจรรยาบรรณครู, (ภาควิชา หลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๔๙), หน้า ๑๑๑-๑๑๒.

^{๑๐๘} ลิขิต ธีรเวคิน, คนไทยในอุดมคติ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แม็ค, ๒๕๔๘), หน้า ๑๗.

^{๑๐๙} สาโรช บัวศรี, ปรัชญาการศึกษาไทย. (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๘), หน้า ๑๒.

พากเพียร ความเห็นอกเห็นใจ ความละเอียดต่อความชั่ว และความกล้าที่จะกระทำความดีสิ่งเหล่านี้ต้องสร้างให้เกิดขึ้นกับจิตใจของบุคคลให้คงอยู่ตลอดไป จึงจะเรียกว่าเป็นคนมีคุณธรรมประจำใจ^{๑๑๐}

สุธรรม ชูสัจย์สกุล ได้ให้ความหมายของ คุณธรรม หมายถึง คุณสมบัติที่ดีที่มีอยู่ในจิตใจหรือวิญญาณของมนุษย์ เป็นลักษณะนิสัย เช่น ความกล้าหาญ ความเสียสละ ความซื่อสัตย์ ความยุติธรรม หรือมิตรภาพ ดังนั้นแล้ว คุณสมบัติที่ดีจนเป็นคุณธรรมก็ต่อเมื่อมันเป็นลักษณะนิสัยที่เกิดขึ้นประจำตลอดชีวิตหรือเป็นลักษณะนิสัยถาวร ไม่ใช่เกิดขึ้นเพียงวันใดวันหนึ่งก็จะจัดเป็นคุณธรรม คุณธรรมแบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ ๑) คุณธรรมด้านพุทธานุภาพ (Intellectual Virtues) หมายถึง ความสามารถในการใช้เหตุผลเพื่อแสวงหาความรู้เกี่ยวกับสิ่งสากลหรือความสามารถในการคิดค้นหาความจริงซึ่งเกิดจากการศึกษาเล่าเรียนหรือใช้ปัญญาพิจารณาหาเหตุผลในสิ่งต่าง ๆ ให้รู้ตามสภาวะความเป็นจริงสามารถแยกแยะได้ ว่าอะไรคืออะไรชั่ว ซึ่งเป็นคุณธรรมของปัญญาภาคทฤษฎี และ ๒) คุณธรรมด้านศีลธรรม (Moral Virtues) หมายถึง ความสามารถในการเลือกทำความดีซึ่งเกิดจากการฝึกหัดปฏิบัติจนเป็นนิสัย เป็นการกระทำความดีหรือความถูกต้องอยู่เป็นประจำโดยการประพฤติดีปฏิบัติชอบเป็นนิจ ซึ่งเป็นผลมาจากนิสัยที่ได้สั่งสมมาทางด้านการทำความดีความถูกต้องกับความสามารถประพฤติดี ปฏิบัติชอบทั่วไปในชีวิตจริง^{๑๑๑}

บุญมี แทนแก้ว ได้ให้ความหมายของ คุณธรรม คือสิ่งที่พึงประสงค์สุดท้ายของบุคคลและสังคมจะเข้าถึงได้ต้องมีความรู้ดี ความรู้ถูกต้อง เพราะความรู้ดี ความรู้ถูกต้องจะสามารถปลูกฝังนิสัยที่ดีได้^{๑๑๒}

ไพฑูรย์ สีนลารัตน์ ได้ให้ความหมายของคุณธรรม ตามพจนานุกรมว่า คุณธรรมมีความหมาย ๒ นัยคือ ๑) โดยนัยที่เป็นภาวะทางจิตนั้น คุณธรรมแปลว่าความคิดที่ว่าบางพฤติกรรมเป็นสิ่งที่ถูกต้องที่ควรทำและเป็นที่ยอมรับ และบางพฤติกรรมเป็นสิ่งที่ผิดหรือเลว ทั้งนี้เป็นไปทั้งโดยความคิดเห็นของแต่ละบุคคลและแต่ละสังคม นอกจากนี้คุณธรรมยังเป็นคุณภาพหรือสถานะในการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง ควรทำและยอมรับได้ ๒) คุณธรรมเป็นระบบลักษณะการประพฤติและคุณค่าที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของคนส่วนใหญ่ซึ่งโดยทั่วไปแล้วเป็นที่ยอมรับกันในสังคมหรือเฉพาะกลุ่มคนคุณธรรม ตามรูปศัพท์แปลว่า สภาพของคุณงามความดี^{๑๑๓}

^{๑๑๐} สมจิต ชิวปรีชา, **จรรยา มารยาท และคุณธรรมในการพูด**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ศรีสง่า, ๒๕๔๔),

หน้า ๑๒.

^{๑๑๑} สุธรรม ชูสัจย์สกุล, “**จริยศาสตร์ของอริสโตเติล : ความดีคือความสุข**”, **ปัญญาจักขุ**, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๓๐ (เมษายน-พฤษภาคม ๒๕๔๗), หน้า ๔๗.

^{๑๑๒} บุญมี แทนแก้ว, **จริยศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๐), หน้า ๕๐.

^{๑๑๓} ไพฑูรย์ สีนลารัตน์, **ความรู้คู่คุณธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๒๗๘.

วีระ บำรุงรักษ์ ได้ให้ความหมายของ คุณธรรม คือ ความรู้สึกนึกคิด หรือสภาพของจิต ที่เป็นกุศลเกิดขึ้นได้ เพราะจิตรู้ความจริง ความดีและความงาม^{๑๑๔}

สรุปได้ว่า คุณธรรม หมายถึง สิ่งที่มีคุณค่ามีประโยชน์ เป็นลักษณะของความรู้สึกนึกคิดทางจิตใจ เป็นสภาพคุณงามความดีที่สั่งสมอยู่ในจิตใจของมนุษย์เป็นเวลายาวนาน เป็นตัวกระตุ้นให้มีการประพฤติปฏิบัติอยู่ในกรอบที่ดีงาม คุณธรรมเป็นสิ่งที่ดีงามทางจิตใจ เป็นคุณค่าของชีวิต ในการบำเพ็ญประโยชน์ ช่วยเหลือเกื้อกูลแก่เพื่อนมนุษย์ ให้เกิดความรักสามัคคี ความอบอุ่นมั่นคงในชีวิต ดังนั้นคุณธรรมเป็นบ่อเกิดของจริยธรรม ที่แสดงออกให้เห็นถึงการปฏิบัติดี ปฏิบัติถูกต้อง อันเป็นผลมาจากความคิดที่สั่งคม หรือบุคคลมีความเห็นว่าเป็นการปฏิบัติที่ดี เป็นกรอบกำหนดไว้เพื่อให้สั่งคมเกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อย มีความร่มเย็นเป็นสุข มีความรักความสามัคคี และมีความปลอดภัยในการดำเนินชีวิต

๒.๗.๒ ความหมายของจริยธรรม

ธรรมชาติหรือหลักธรรมที่บุคคลควรประพฤติ จัดว่าเป็นคุณธรรมที่แสดงออกทางร่างกาย ในลักษณะที่ดีงามถูกต้อง อันเป็นสิ่งที่ดีที่พึงประสงค์ของสังคม จริยธรรมจะมีจำได้ต่อองค์หลักคำสอนทางศาสนาอันใดแกศีล (Precept) อันหมายถึงหลัก หรือกฎเกณฑ์การประพฤติปฏิบัติ เพื่อคัดหรือฝึกหัดกายและวาจาให้เรียบร้อย ให้เป็นปกติ ให้เป็นธรรม เมื่อพูดหรือกระทำถูกต้องเป็นธรรมแล้วย่อมมีความสุข ไม่เดือดร้อน สิ่งดังกล่าวนี้ เป็นผลของการมีศีลหรือเป็นผลแห่งการมีคุณธรรมในจิตใจ ดังนี้

โกวิท ประวาลพุกษ์ และภณิดา คุสุกุล ได้ให้ความหมายของของจริยธรรมไว้ว่า จริยธรรมมีความหมาย ๒ นัยคือ ๑) จริยธรรมเป็นหลักการและเหตุผลที่พิจารณาเกี่ยวกับการกระทำ การพิจารณา ตัดสินและการตัดสินใจซึ่งมีความหมายที่คนเข้าใจกันมาแต่เดิม และ ๒) จริยธรรมที่เป็นพฤติกรรมหรือการกระทำเป็นการตัดสินใจการพิจารณาตัดสินเป็นคุณธรรมทางจริยธรรมที่มีพื้นฐานอยู่บนการกระทำและเจตคติที่ดีที่สามารถสังเกตเห็นได้ซึ่งความหมายนี้เป็นความหมายในความคิดแบบใหม่^{๑๑๕}

ดวงเดือน พันธุมนาวิน ได้ให้ความหมายของจริยธรรม คือ ลักษณะทางสังคมหลายลักษณะของมนุษย์ และมีขอบเขตรวมถึงพฤติกรรมทางสังคมประเภทต่าง ๆ โดยลักษณะพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมจะมีคุณสมบัติประเภทใดประเภทหนึ่งในสองประเภทคือ เป็นพฤติกรรมที่สังคมนิยมชมชอบให้การสนับสนุน และผู้กระทำส่วนมากเกิดความพอใจว่าการกระทำนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสม ส่วนอีกประเภทหนึ่ง คือลักษณะที่สังคมไม่ต้องการให้มีอยู่ในสมาชิกในสังคมเป็นการกระทำที่สังคมลงโทษ หรือพยายามกำจัดและผู้กระทำพฤติกรรมนั้นส่วนมากรู้สึกว่าเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง

^{๑๑๔} วีระ บำรุงศักดิ์, **แนวทางการพัฒนาจริยธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๒๓),

หน้า ๓๑.

^{๑๑๕} โกวิท ประวาลพุกษ์และ ภณิดา คุสุกุล, **ศีลธรรมและวัฒนธรรมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๓๒), หน้า ๖.

และไม่สมควรจะนั้นผู้ที่มีจริยธรรมสูง คือผู้ที่มีลักษณะและพฤติกรรมประเภทแรกมากกว่าประเภทหลังน้อย^{๑๑๖}

บงกช มงคลชัย ได้ให้ความหมายของจริยธรรม หมายถึง ลักษณะของพฤติกรรมที่สังคมยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ดีงามน่านิยมนิยมชมชอบ และต้องการปลูกฝังให้มีอยู่ในตัวบุคคลทั้งนี้เพื่อให้คนในสังคมได้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข^{๑๑๗}

ไพฑูริย์ สีนลาร์ตัน ได้ให้ความหมายของ จริยธรรม แยกเป็น จริยะ+ธรรม คำว่า จริยะ หมายถึง ความประพฤติหรือกิริยาที่ควรประพฤติ ส่วนคำว่า ธรรม มีความหมายหลายอย่างเช่น คุณความดี, หลักคำสอนของศาสนา, หลักปฏิบัติ เมื่อนำคำทั้งสองมารวมกันเป็น “จริยธรรม” จึงได้ความหมายตามตัวอักษรว่า “หลักความประพฤติ” หรือ “แนวทางของการประพฤติ”^{๑๑๘}

ไสว มาลาทอง ได้ให้ความหมายของจริยธรรม มาจากคำ ๒ คำ คือ จริยะ+ ธรรม ซึ่งแปลตามศัพท์ ได้แก่ จริยะ แปลว่า ความประพฤติ กิริยาที่ควรประพฤติ ส่วนคำว่า ธรรม แปลว่า คุณความดี คำสั่งสอนในศาสนา หลักปฏิบัติในทางศาสนา ความจริง ความยุติธรรมความถูกต้อง กฎเกณฑ์เมื่อนำเอา “จริยะ” มาต่อกับคำว่า “ธรรม” เป็นจริยธรรม แปลเอาความหมายว่า กฎเกณฑ์แห่งความประพฤติหรือหลักความจริงที่เป็นแนวทางแห่งความประพฤติปฏิบัติ^{๑๑๙}

ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของจริยธรรม (Morality) หมายถึง ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม กฎศีลธรรม จริยะ หมายถึงความประพฤติหรือกิริยาที่ควรกระทำ ส่วนคำว่า ธรรม หมายถึงกฎหรือระเบียบเอาเขามาสมากันแล้ว ก็เป็นจริยธรรม^{๑๒๐}

สาโรช บัวศรี ได้ให้ความหมายของ จริยธรรม หมายถึง หลักความประพฤติที่อบรมกิริยาและปลูกฝังนิสัย ให้อยู่ในครรลองครองธรรมหรือศีลธรรม^{๑๒๑}

รุจิรี ภูสาระ ได้ให้ความหมายของว่า จริยธรรม หมายถึง พฤติกรรมที่ได้ปฏิบัติในทางที่ดีงามทั้งกาย วาจา มีขอบเขตถึงพฤติกรรมทางสังคม โดยเป็นลักษณะที่สังคมต้องการที่มีอยู่ในสมาชิกของสังคม^{๑๒๒}

สรูปไควา จริยธรรม เป็นคำที่ใช้กำหนดขอบเขตหรือกรอบการประพฤติปฏิบัติของมนุษย์ เพื่อใช้วัดหรือประเมินพฤติกรรม ตลอดจนจนตัวบุคคลที่แสดงพฤติกรรมนั้น ๆ ออกมาว่าเหมาะสมหรือ

^{๑๑๖} ดวงเดือน พันธุมนาวัน, **ทฤษฎีต้นไม้อจริยธรรม**, การวิจัยและพัฒนาบุคลากร, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๑๓.

^{๑๑๗} บงกช มงคลชัย, “การพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนเพื่อพัฒนาจริยธรรมของเด็กนักเรียน”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๐.

^{๑๑๘} ไพฑูริย์ สีนลาร์ตัน, **ความรู้คู่คุณธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๘๘.

^{๑๑๙} ไสว มาลาทอง, **คู่มือการศึกษาจริยธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๕๒), หน้า ๖.

^{๑๒๐} ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๒**, (กรุงเทพมหานคร : ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์, ๒๕๔๖), หน้า ๒๙๑.

^{๑๒๑} สาโรช บัวศรี, **จริยธรรมทางสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๖), หน้า ๑๒.

^{๑๒๒} รุจิรี ภูสาระ, **แบบเรียนแนวหน้าชุดพัฒนากระบวนการหลักสูตรใหม่ กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย ๖**, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๐๔.

สมควรเพียงใด อย่างไรก็ตาม โดยธรรมชาติของมนุษย์และสภาพความเปลี่ยนแปลงของสังคมมนุษย์ที่มีอยู่ตลอดเวลา จึงอาจทำให้ความหมายของจริยธรรมเปลี่ยนแปลงไปด้วย ตามสภาพของสังคมแต่ยังคงมีความหมายด้านความประพฤติที่ดีงาม เพิ่มคุณค่าให้กับชีวิตอยู่เช่นเดิม

ดังนั้น สรุปได้ว่าคุณธรรมและจริยธรรม หมายถึง เบื้องศีลและเบญจธรรมนั่นเอง คุณธรรมเป็นธรรมะอันดีงามที่ควรปฏิบัติ ๕ ประการ เพื่อใ้มนุษย์เราอยู่รวมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข ส่วนจริยธรรม คือ ขอรห้ามหรือข้อดเว้น ๕ ประการ เพื่อควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียน เป็นสิ่งที่ควรประพฤติเพื่อให้สังคมสวนรวมอยู่อย่างร่มเย็นมีความสุข

๒.๗.๓ ความสำคัญของคุณธรรมจริยธรรม

จริยธรรมเป็นเรื่องสำคัญยิ่งในปัจจุบัน โดยเฉพาะในสังคมไทยที่เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทางด้านเทคโนโลยีสภาพแวดล้อมตลอดจนการหลั่งไหลของวัฒนธรรมตะวันตกทำให้เกิดภาวะการแข่งขันขึ้นก่อให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรม ของประชาชนดังนั้น การพัฒนาคนในภาวะที่สังคมเศรษฐกิจและการเมืองมีแต่การแข่งขันกันจึงจำเป็นต้องเน้นให้คนมีคุณธรรมและจริยธรรมควบคู่ไปกับการศึกษาในส่วนอื่น ๆ ด้วยทั้งนี้เพื่อให้เป็นการต้านกับสังคมในปัจจุบันมีเช่นนั้นคนก็จะคล้อยตามไปกับกระแสสังคมอุตสาหกรรมและระบบทุนนิยมจนลืมนคุณธรรมและจริยธรรมอันดีงามของเราไปในการแก้ปัญหาให้พลเมืองมีจริยธรรมและเอื้อต่อการพัฒนาประเทศนั้นคือการให้การศึกษาแก่พลเมืองนั่นเองเพราะการให้การศึกษานอกจากจะฝึกทักษะแล้วยังเป็นการสอนจริยธรรมด้วยกล่าวคือกระบวนการในการจัดการศึกษาจะครอบคลุมถึงการเลือกค่านิยมและการปลูกฝังค่านิยมที่ต้องการในสังคมด้วยนอกจากนี้เป้าหมายของการจัดการศึกษามุ่งให้คนมีทั้งความรู้และความดีเพื่อเป็นกำลังในการพัฒนาประเทศชาติต่อไป

รัฐบาลได้เห็นความสำคัญในเรื่องการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมจึงได้กำหนดแนวทางการจัดการศึกษาด้านคุณธรรมและจริยธรรมไว้ในแผนการศึกษาแห่งชาติและหลักสูตรการศึกษาทุกฉบับ^{๑๒๓} โดยสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม ในกิจกรรมการเรียนการสอนอยู่เสมอและดำเนินกิจกรรมเสริมหลักสูตรในรูปแบบ ต่าง ๆ เพื่อให้ให้นักเรียนนักเรียนได้ประพฤติตนตามหลักธรรมคำสั่งสอนของศาสนาและปลูกฝังคุณธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์จึงกล่าวได้ว่าจริยธรรมมีความสำคัญต่อการพัฒนาพลเมืองให้มีคุณภาพดังนั้นสถานศึกษาทุกแห่งจึงมีหน้าที่ที่จะต้องปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ให้กับเยาวชนของชาติซึ่งจะเป็นผู้ใหญ่ในภายหน้าให้มีความประพฤติดีและประพฤติตนอย่างเหมาะสมสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ในสังคมอย่างมีความสุขและเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศต่อไป^{๑๒๔}

๒.๗.๔ องค์ประกอบของคุณธรรมจริยธรรม

^{๑๒๓} กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้หน้าที่พลเมืองศีลธรรมระดับประถมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๔), หน้า ๑.

^{๑๒๔} จิตรประสงค์ ชาวเจริญ, “ความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นในเขตพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก”, วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๐), หน้า ๕๑.

จริยธรรมนั้นเป็นสิ่งที่ควรประพฤติปฏิบัติให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์ของสังคมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขและความพอใจของสังคมนั้นและได้มีผู้กล่าวถึงองค์ประกอบของจริยธรรมไว้ดังนี้

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ได้ให้ความหมายของจริยธรรมว่ามี ๓ ประการคือ ๑) องค์ประกอบด้านความรู้ (Moral Reasoning) ได้แก่ความเข้าใจในเหตุผลของ ความถูกต้องดีงาม โดยกระบวนการความคิด ๒) องค์ประกอบด้านความรู้สึก (Moral Attitude and Belief) ได้แก่ความพึงพอใจศรัทธาเลื่อมใสเกิดความนิยมยินดีที่จะรับจริยธรรมนั้นมาเป็นแนวปฏิบัติ และ ๓. องค์ประกอบด้านพฤติกรรมแสดงออก(Moral Conduct) คือพฤติกรรมการกระทำที่บุคคลตัดสินใจจะกระทำหรือกระทำผิดในสถานการณ์แวดล้อมต่างกันเชื่อว่าอิทธิพลส่วนหนึ่งของพฤติกรรมการกระทำนั้นมาจากส่วนประกอบทั้ง๒ประการข้างต้นและในบางส่วนอาจขึ้นอยู่กับองค์ประกอบอื่น ๆ เช่นลักษณะทางจิตวิทยาบางประการของบุคคลนั้น ๆ หรือความรุนแรงบีบคั้นสถานการณ์ที่รุนแรงว่าบุคคลนั้นอีกด้วย^{๑๒๕}

ดวงเดือน พันธุมนาวิน ได้ให้ความหมายของ จริยธรรม สามารถจำแนกออกเป็น ๓ องค์ประกอบใหญ่ ๆ ดังนี้ ๑) องค์ประกอบทางด้านพุทธิปัญญา (Cognitive Component) หมายถึง ส่วนที่เก็บสะสมความรู้ความเชื่อต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับพฤติกรรมทางจริยธรรมและเป็นส่วนที่จะประเมินหรือตัดสินว่าพฤติกรรมใดดีถูกควรทำและพฤติกรรมใดไม่ดีผิดไม่ควรทำได้แก่ความคิดทางจริยธรรม (Moral Thought) ค่านิยมทางจริยธรรม (Moral Value) ความเชื่อทางจริยธรรม (Moral Reasoning) และการตัดสินทางจริยธรรม (Moral Judgment) ๒) องค์ประกอบทางอารมณ์ (Affective Component) หมายถึงความรู้สึกรู้สึกหรือปฏิกิริยาที่มีต่อพฤติกรรมทางจริยธรรมว่ามีความพอใจชอบหรือไม่ชอบได้แก่เจตคติทาง จริยธรรม (Moral Attitude) ความรู้สึกทางจริยธรรม (Moral Feeling) และปฏิกิริยาทางจริยธรรม (Moral Reaction) และ ๓) องค์ประกอบทางพฤติกรรม (Behavioral Component) หมายถึงพฤติกรรมหรือการกระทำที่บุคคลแสดงออกมาทั้งต่อตนเองต่อผู้อื่นและต่อสิ่งแวดล้อมและเป็นพฤติกรรมที่สามารถตัดสินได้ว่าดีหรือไม่ดีถูกหรือผิดสมควรหรือไม่สมควรได้แก่ความประพฤติทางจริยธรรม (Moral Conduct) การกระทำทางจริยธรรม (Moral Act) และพฤติกรรมทางจริยธรรม (Moral Behavior)^{๑๒๖}

ประกาศรี สี่ห้าไพ ไตกลาวถึง องค์ประกอบของจริยธรรมเป็นเครื่องกำหนดหลักปฏิบัติในการดำรงชีวิตให้อยู่รวมกันอย่างสงบเรียบร้อย มีองค์ประกอบ ๓ ประการ ดังนี้

๑. ระเบียบวินัย (Discipline) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่ง สังคมที่ขาดกฎเกณฑ์ทุกคนสามารถทำทุกอย่างได้ตามอำเภอใจ ยอมเดือดร้อนระส่ำระสาย ขาดผู้นำผู้ตาม ขาดระบบที่กระชับความเข้าใจแบบแผนใหญ่ถือปฏิบัติ การหย่อนระเบียบวินัยให้เกิดการละเมิดสิทธิและหน้าที่ตาม

^{๑๒๕} กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, **หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นพุทธศักราช ๒๕๒๑ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.๒๕๓๓)**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๓๓), หน้า ๓๔.

^{๑๒๖} ดวงเดือน พันธุมนาวิน, **การพัฒนาจริยธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๒๔), หน้า ๕-๖.

บทบาทของแต่ละบุคคลชาติใดไร้ระเบียบวินัยยอมยากที่จะพัฒนาไปได้ตัดเทียมชาติอื่นจึงควรประพฤติตามจารีตประเพณีของสังคม

๒. สังคม (Society) การรวมกลุ่มกันประกอบกิจกรรมอย่างมีระเบียบแบบแผนก่อให้เกิดขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม มีวัฒนธรรมอันเป็นความมีระเบียบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน

๓. อิสระเสรี (Autonomy) ความมีสำนึกในมโนธรรมที่พัฒนาเป็นลำดับก่อให้เกิดความอิสระ สามารถดำรงชีวิตตามสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการศึกษาและประสบการณ์ในชีวิต มีความสุขอยู่ในระเบียบวินัยและสังคมของตน เป็นค่านิยมสูงสุดที่คนได้รับการขัดเกลาแล้วสามารถบำเพ็ญตนตามเสรีภาพเฉพาะตนได้อย่างอิสระ สามารถปกครองตนเองและชักนำตนเองให้อยู่ในทำนองคลองธรรมสามารถปกครองตนเองได้^{๑๒๗}

ไพฑูรย์ สีนลารัตน์ ได้ให้ความหมายของจริยธรรมว่ามี ๔ องค์ประกอบโดยสรุปดังนี้

๑) ความเชื่อเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์มีส่วนกำหนดโครงสร้างของจริยธรรมในการยึดถือแห่งความดีว่าเป็นอย่างไรเช่นเชื่อว่ามนุษย์เต็มไปด้วยความเห็นแก่ตัวระบบสังคมก็จะเป็นไปในลักษณะห้ามการเอาเปรียบซึ่งกันและกัน

๒) ความเชื่อเกี่ยวกับอุดมคติหรือความดีสูงสุดซึ่งจะให้ความสมเหตุสมผลแก่ระบบจริยธรรมเช่นการทำจิตใจให้แจ่มใสทำให้ผ่องแผ้วหรือความเป็นพระพุทธรเจ้าเป็นอุดมคติของบุคคลในสังคม

๓) ระเบียบปฏิบัติหรือแนวทางแห่งการดำเนินชีวิตซึ่งจะชี้แนะว่าควรทำอย่างไรที่จะทำให้ชีวิตสู่จุดหมายสูงสุดคือทางชี้แนะว่าการใดควรหรือไม่ควรกระทำเพื่อเป็นทางไปสู่ความดีและ

๔) เหตุจูงใจให้คนปฏิบัติดีและเลิกการปฏิบัติที่มีขอบทำให้คนดำเนินตามหลัก จริยธรรมหรือกฎศีลธรรมมี ๓ ประการคือ

(๑) ผลประโยชน์ส่วนตนอันเป็นเหตุจูงใจให้ทำความดีมีจริยธรรมเช่น การที่ไม่อยากถูกลงโทษหรือถูกตำหนิจากบุคคลหรือสังคมหรือหวังผลตอบแทนความดีสู่ตนเช่นหวังขึ้นสวรรค์ในภายภาคหน้า

(๒) การปฏิบัติตนจนเป็นกิจนิสัยหรือความศรัทธาตามระเบียบปฏิบัติในหลักธรรมที่นับถือเช่นพฤติกรรมที่ถูกฝึกปฏิบัติที่ดีมาตั้งแต่เด็ก

(๓) ความเป็นผู้มีน้ำใจต่อผู้อื่นหรือเป็นคนดีมีศีลธรรมประจำใจจากการค้นคว้าเอกสารเรื่ององค์ประกอบของจริยธรรมดังกล่าวข้างต้น^{๑๒๘}

^{๑๒๗} ประภาศรี สีหอำไพ, **พื้นฐานการศึกษาทางศาสนาและจริยธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๓. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๔๘.

^{๑๒๘} ไพฑูรย์ สีนลารัตน์, **ความรู้คู่คุณธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒),

นภาพร ญ เชียงใหม่ และคณะ ให้ความหมายคุณธรรมจริยธรรม (Ethics) ว่าเป็นคุณ ความดีงาม สภาพที่เกื้อกูล การประพฤติธรรมและวิชาที่เกี่ยวกับการประพฤติธรรมจะต้องประพฤติ อยู่ในกุศลธรรมเท่านั้น ส่วนที่เป็นอกุศลไม่เรียกว่าเป็นการประพฤติที่ถูกต้อง อันได้แก่ ศีลธรรม กฎ เกณฑ์ความถูกต้อง หรือหลักธรรมคำสั่งสอนในศาสนาต่างๆ สิ่งที่จะเป็นจริยธรรม จริยศาสตร์ได้ที่ สำคัญที่สุดคือคำสั่งสอนของศาสนา เพราะผู้ที่นับถือศาสนายอมถือว่าเป็นคนดีของสังคม เพราะศีลธรรม ของศาสนาต่างๆ มีมาตรการของความประพฤติดีเป็นสากล แม้วางศาสนาจะสอนไม่เหมือนกันแต่ จุดมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ย่อมเหมือนกัน คือ ไม่ขัดกับมาตรการของความประพฤติที่ดีเป็นสากล ความประพฤติตามความเชื่อทางศาสนาของผู้ที่ปฏิบัติย่อมได้รับการยอมรับ ให้การปฏิบัติตาม มาตรฐานสากลมีคุณค่าสูงขึ้น ลักษณะของคุณธรรมจริยธรรมเป็นลักษณะที่สมบูรณ์แบบ สามารถ ตัดสินความดีความชั่วได้อย่างมีเหตุผล^{๑๒๙}

สรุปได้ว่า องค์ประกอบของจริยธรรมนั้นสามารถแบ่งแยกได้หลายประเภทตามลักษณะ การแบ่งของแต่ละบุคคล แต่องค์ประกอบ ที่สำคัญที่ทำให้เกิดจริยธรรมขึ้นมาได้มีหลายองค์ประกอบ ไม่ว่าจะเป็นความรู้เชิงจริยธรรม ทศนคติเชิงจริยธรรม พฤติกรรมเชิงจริยธรรม หรือเหตุผลเชิง จริยธรรมล้วนแล้วแต่หล่อหลอมให้เกิดจริยธรรมขึ้นทั้งสิ้น

๒.๗.๕ ลักษณะทางคุณธรรมจริยธรรม

จากการศึกษาเอกสารลักษณะทางจริยธรรมได้มีผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าแนวคิดเกี่ยวกับ คุณธรรม จริยธรรม จากเอกสารทางวิชาการต่าง ๆ ไว้ จึงได้นำเสนอโดยแยกเป็นประเด็นตามลำดับ ดังต่อไปนี้คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้จัดหมวดหมู่จริยธรรมที่เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ของมนุษย์ทั้ง ๓ ด้านคือ ๑) ชีวิตที่เกี่ยวข้องกับโลกภายนอกและชีวภาพ ๒) ชีวิตทางสังคมที่เกี่ยวข้อง กับเศรษฐกิจการปกครองและความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๓) ชีวิตส่วนตัว^{๑๓๐}

แสง จันทร์งาม ได้แบ่งประเภทของจริยธรรมหรือคุณธรรมไว้อย่างกว้าง ๆ เป็น ๓ ประเภท คือ ๑) ประเภทสร้างความเจริญแก่ตนเองเช่นความขยันขันแข็งความอดทน ความรู้จักพึ่งตนเอง ๒) ประเภทส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างกันเช่นความมีเมตตาริฉัตร มิตรภาพความสุภาพอ่อนโยน และ ๓) องค์ประกอบด้านจริยธรรมการแสดงออก (Moral Conduct) เช่นการปฏิบัติตามศีล ๕ ซึ่งเชื่อว่า โดยปกติแล้วการปฏิบัติจะสืบเนื่องมาจากอิทธิพลขององค์ประกอบทั้ง ๒ ประการที่กล่าวมาแล้วแต่อาจมี การกระทำบางอย่างซึ่งตกอยู่ภายใต้สถานการณ์ที่ยั่วยุบคั้นให้บุคคลนั้นต้องกระทำและตกอยู่ภายใต้ พลังจิตของบุคคลด้วยผู้ที่มีพลังจิตเข้มแข็งย่อมชนะสิ่งยั่วได้^{๑๓๑}

^{๑๒๙} นภาพร ญ เชียงใหม่ และคณะ, “เทคนิคการสอนคุณธรรมสำหรับนักศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่”, รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์, (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๗).

^{๑๓๐} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, จริยธรรมในสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ การศาสนา, ๒๕๓๒), หน้า ๑๔.

^{๑๓๑} แสง จันทร์งาม, การสอนจริยธรรมในโรงเรียน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, หน้า ๒๑ – ๒๒).

สรุปได้ว่า ลักษณะทางคุณธรรม จริยธรรมเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ในการดำรงชีวิตของมนุษย์ย่อมต้องมีความเกี่ยวข้องกับจริยธรรมอยู่เสมอซึ่งจริยธรรมได้ครอบคลุมแนวทางการใช้ชีวิตอยู่ตลอดเวลาไม่ว่าจะเป็นชีวิตที่เกี่ยวข้องกับโลกภายนอกและชีวภาพชีวิตทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจการปกครองและความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นหรือแม้กระทั่งชีวิตส่วนตัวดังนั้น จริยธรรมจึงเป็นกรอบที่ทำให้มนุษย์อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

๒.๘ ความรู้เกี่ยวกับเยาวชน

๒.๘.๑ ความหมายของเยาวชน

พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญต่อเด็กและเยาวชนเป็นอย่างยิ่ง ในฐานะมนุษย์คนหนึ่ง ก็ย่อมมีศักยภาพในการพัฒนาตนเองเท่าเทียมกับผู้ใหญ่ บางครั้งอาจทำให้คิดว่าผู้ใหญ่บางคนเสียอีก ฉะนั้น พระพุทธศาสนาจึงให้ความสำคัญต่อเด็กและเยาวชนในการกระทำของเขา เมื่อเขามีพฤติกรรมที่ดีงามทางกาย วาจาและจิตใจแล้ว ย่อมเป็นผู้ประเสริฐได้ เนื่องจากวัย หรือไม่ใช่ตัวชี้วัดทางพระพุทธศาสนาเลยว่า คนดีจะต้องเป็นผู้ใหญ่เท่านั้น เด็กและเยาวชนก็ทำดีได้เช่นกัน ดังคำอุปมาอุปมัยในขุททกนิคาयชาดก ว่า “หงส์ นกกระเรียน นกยูง ช้าง ฟาน ย่อมกลัวราชสีห์ทั้งนั้น จะถือเอาร่างกายเป็นประมาณไม่ได้ ฉันทไฉ ในหมู่มนุษย์ก็ฉันทนั้น ถ้าแม่เด็กมีปัญญาก็เป็นผู้ใหญ่ได้ คนโง่ถึงร่างกายใหญ่โต ก็เป็นผู้ใหญ่ไม่ได้”^{๑๓๒}

อย่างไรก็ตาม เยาวชนจึงเป็นบุคคลผู้มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อมวลมนุษย์ ดังที่พุทธทาสภิกขุได้กล่าวถึงเด็กและเยาวชนที่พึงประสงค์ของสังคมว่า คือ ผู้ที่เป็นสัตบุรุษ หรือ คนดีตามหลักพระพุทธศาสนานั้นเอง จะทำให้สังคมน่าอยู่และโลกมีคนดีเพิ่มมากยิ่งขึ้น ฉะนั้น จึงมีความสำคัญต่อครอบครัวและสังคมโลก ดังความตอนหนึ่งว่า “เยาวชนที่พึงปรารถยานั้น แม้จะยังมีมากเท่าไร ก็ไม่มีอาการคับโลกหรือรอกโลก เพราะในปัจจุบันมีปัญหาเรื่องคนจะล้นโลก แล้วจะไม่มีอะไรกิน จะไม่มีอะไรใช้สอย หากขาดสัตบุรุษแล้ว จะเป็นอันตรายอย่างยิ่ง คนที่บกพร่องต่อหน้าที่นั้นแหละ เป็นคนรอกโลก แต่หากเป็นสัตบุรุษ คนดีก็จะให้โลกน่าอยู่ยิ่งขึ้น”^{๑๓๓}

ตามหลักพุทธธรรม “เยาวชน” ไม่ได้เรียกตรงตามศัพท์ แต่จะเรียกว่า “เด็ก”, “กุลบุตร” (เยาวชนชาย), “กุลธิดา” (เยาวชนหญิง), เรียก “ยุวและยุวดี” หมายถึง ชายหนุ่มหญิงสาว^{๑๓๔} และเรียกรวมกันว่า “บุตรธิดา” ก็มี ดังปรากฏในสังคายนาคถา^{๑๓๕} ว่าบุตรธิดา หรือ เยาวชนนั้น พึงทำหน้าที่ ๕ ประการต่อบิดามารดาของตนเอง คือ ๑) รู้จักเลี้ยงตอบแทนด้วยปัจจัย ๔ และน้ำใจอันงาม ๒) รู้จักช่วยเหลือกิจจำเป็นต่างๆ ๓) รู้จักรักษาชื่อเสียงตระกูลไว้ได้ ๔) รู้จักทำตนให้เหมาะสมที่จะสืบ

^{๑๓๒} พุ.ชา. (บาลี) ๒๗/๒๕๓/๗๖.

^{๑๓๓} รุ่ง แก้วแดง, **ธรรมสำหรับครู : พุทธทาสภิกขุ**, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ม.ป.ป.), หน้า ๑๖๐.

^{๑๓๔} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **บาลีไวยากรณ์ วจีวิภาค ภาคที่ ๒**, พิมพ์ครั้งที่ ๔๘, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๓๓.

^{๑๓๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๑๒/๒๖๗.

ทอดสมบัติ และ ๕) รู้จักทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ท่านเมื่อล่วงลับไปจากโลกนี้แล้ว ฉะนั้น ศัพท์ว่า “เยาวชน” ตรงๆ ในทางพระพุทธศาสนาจึงไม่ค่อยปรากฏนัก

อย่างไรก็ตาม เมื่อกล่าวโดยนัยแห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลคดีเด็กและเยาวชนในปี พ.ศ. ๒๔๙๔ มาตรา ๔ แล้ว แบ่งเป็น ๒ ศัพท์ ได้แก่

(๑) คำว่า “เด็ก” โดยคำนิยาม หมายถึง บุคคลที่มีอายุเกินกว่า ๗ ปีบริบูรณ์ แต่ยังไม่เกิน ๑๐ ปีบริบูรณ์

(๒) ส่วนคำว่า “เยาวชน” โดยคำนิยาม หมายถึง บุคคลที่มีอายุเกินกว่า ๑๐ ปี บริบูรณ์ แต่ยังไม่ถึง ๑๘ ปี และไม่ได้หมายถึง บุคคลผู้บรรลุนิติภาวะแล้วด้วยการสมรส^{๑๓๖} และความหมายตามพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ.๒๕๔๖ ให้ความหมายว่า “บุคคลซึ่งมีอายุต่ำกว่า ๑๘ ปีบริบูรณ์ แต่ไม่รวมถึงผู้ที่บรรลุนิติภาวะด้วยการสมรส”^{๑๓๗}

๒.๘.๒ ความสำคัญของเยาวชน

รัฐให้ความสำคัญต่อเยาวชนเป็นอย่างดี และต่อเนื่อง ดังจะเห็นได้จากกิจกรรมที่ส่งเสริมสนับสนุนการศึกษาและปฏิบัติธรรมของเยาวชนไทย สรุปเป็น ๒ แนวทาง คือ

๑. มีการปรับปรุงหลักสูตรสาระการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาและจริยธรรมให้เหมาะสมเพื่อให้เยาวชนมีความรู้ ความเข้าใจอย่างถูกต้องตามหลักพุทธธรรม มีความศรัทธาเลื่อมใส และประพฤติตนตามหลักพุทธธรรม ช่วยกันทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา

๒. รัฐขอความร่วมมือไปยังสื่อมวลชน เพื่อนำเสนอสิ่งที่เหมาะสม เพราะสื่อมีบทบาทอีกทางหนึ่ง เพื่อส่งเสริมศาสนาและจริยธรรม ในการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่ดีแก่เยาวชน เช่น รายการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับศาสนา จริยธรรม ช่วยเปลี่ยนทัศนคติที่ผิดและค่านิยมที่ไม่ดี^{๑๓๘}

เพราะฉะนั้น เด็กและเยาวชน จึงเป็นบุคคลที่เกิดมาพร้อมกับการได้รับสภาพเป็น “ลูก” เป็นอันดับแรก และมีสถานภาพต่างๆ ต่อมาโดยลำดับ เมื่อเข้าโรงเรียน ก็เรียกว่า “นักเรียน, นักศึกษา, นิสิต” เป็นต้น เมื่อเจริญเติบโตขึ้นมาอีกระดับก็เรียกว่า เป็น “พลเมือง” เมื่อเข้าสู่พระพุทธศาสนาก็เรียกว่า “พุทธศาสนิกชน” เด็กและเยาวชน จึงมีส่วนเกี่ยวข้องกับสถาบันต่างๆ ทางสังคมในฐานะเป็นสมาชิก และเมื่อเติบโตขึ้น ก็มีบทบาทและความสำคัญต่อสังคมมากขึ้น เช่นเดียวกัน^{๑๓๙} ฉะนั้น รากฐานของสังคมจึงมาจากเด็กและเยาวชนก่อนเป็นเบื้องต้น ซึ่งพระพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญต่อเด็กและเยาวชนใน ๕ ด้านด้วยกัน ดังต่อไปนี้

^{๑๓๖} ทศนิยม ทองสว่าง, **สังคมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๓๗), หน้า ๒๓๕ - ๒๓๖.

^{๑๓๗} สำนักนายกรัฐมนตรี, **พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ.๒๕๔๖**, ประกาศเมื่อ ๒๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๖, มาตรา ๔, หน้า ๑.

^{๑๓๘} พุทธสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์, **แผนปฏิบัติการเกี่ยวกับการส่งเสริมพระพุทธศาสนาและการพัฒนาจิตใจ**, (กรุงเทพมหานคร : สมชายการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๑๗-๑๘.

^{๑๓๙} พระมหาบุญเพียร ปุณณวิริโย (แก้ววงศ์น้อย), **แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา**, **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๕๗.

๑) เป็นที่ยินดี ที่รัก และสืบทอดพันธมณุษย์ไว้

แม้แต่เทวดาก็ได้แสดงภษิตไว้ว่า “คนมีบุตรยอมยินดีเพราะบุตร” เหมือนคนมีโคกระบือ เขาก็ยินดีเช่นเดียวกัน และแสดงเทวดาภษิตต่อไปอีกว่า “ความรักเสมอด้วยบุตรไม่มี”^{๑๔๐} นั้น ก็หมายความว่า บุคคลเป็นที่ยินดีและเป็นที่ทำให้ความรักในครอบครัวยิ่งไปกว่าบุตรธิดาของผู้ปกครองไม่มีอีกแล้ว เพราะท่านหวังความเจริญต่อเด็กและเยาวชนของตนให้เจริญก้าวหน้าโดยทำหน้าที่ตามหลัก ทิศ ๖ เช่นให้การส่งเสริมศึกษา สอนให้ปรับปรุงตนให้ดี และให้รู้จักหลีกเลี่ยงความชั่ว เพื่อนช่วยเสีย เป็นต้น^{๑๔๑} ไม่เพียงแต่เท่านั้น เด็กและเยาวชน ยังเป็นผู้รองรับไว้ซึ่งมณุษยชาติ ดังคำบาลีว่า “บุตรธิดา วตถุ มนุสสานัน” แปลว่า “บุตรนั้นแหละเป็นที่รองรับความเป็นมณุษย์เอาไว้”^{๑๔๒} หมายถึง ถ้าไม่มีบุตรธิดาแล้ว มณุษย์เราก็จะหมดเผ่าพันธุ์ไปโดยปริยาย เพราะไม่มีใครมาสืบทอดต่อกันไป ไม่สามารถจะรักษาเผ่าพันธุ์มณุษย์ไว้ได้เลย

๒) เป็นคนรับภาระกิจต่อจากผู้ใหญ่

เมื่อพวกเขาเจริญวัยเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ในวันข้างหน้าแล้ว จะต้องรับภาระสำคัญต่างๆ ต่อจากบรรพบุรุษ คือ ผู้ใหญ่ในปัจจุบันที่ปฏิบัติกันอยู่ในทุก ๆ ด้าน คือ รับภาระทั้งในครอบครัวและ ภาระทางสังคม^{๑๔๓} ดังคำกล่าวที่ว่า “เด็กในวันนี้ คือ ผู้ใหญ่ในวันหน้า” เพราะฉะนั้น เด็กและเยาวชน จึงเป็นความหวังของผู้ใหญ่ และเป็นความหวังของสังคม จึงมีความ สำคัญทั้งต่อการสืบทอดกิจกรรม ของตระกูล ตามหน้าที่ของบุตรธิดา^{๑๔๔}

๓) เป็นคนคอยดูแลรับใช้ผู้ปกครอง

ผู้ปกครองของเด็กและเยาวชน มีความประสงค์หรือความหวังในใจทุกคนว่า ต้องการให้ บุตรธิดาของตนนั้นแหละ มาเลี้ยงดูตอบแทนคุณ เมื่อยามแก่เฒ่าชราภาพลง สามารถช่วยเหลือ กิจการงานในตระกูลให้ดำรงอยู่ได้ รักษาทรัพย์ไว้ได้ ดำรงตระกูลให้อยู่อย่างมั่นคงถาวร และที่สำคัญ ยิ่ง คือ เมื่อถึงคราวที่ท่านถึงแก่กรรมสิ้นชีวิตไป ก็อยากจะให้บุตรธิดานั้นมาทำบุญอุทิศไปให้ ถึงจะมี ญาติพี่น้องมากมาย แต่ก็ไม่สนใจเท่ากับสมาชิกในครอบครัวทำบุญให้ จึงเป็นความหวังอย่างยิ่งของ ท่าน^{๑๔๕}

๔) เป็นผู้ยังความปลื้มปิติยินดีให้เกิดขึ้นแก่บิดามารดา

เด็กและเยาวชนเป็นศูนย์กลางของครอบครัว เป็นกาวใจที่ทำให้บิดาและมารดา พึง ตระหนักในการกระทำต่างๆ เพราะความรัก และความห่วงใย และทำหน้าที่การทำงานทุกอย่างด้วยความลำบาก ก็ยอมทำ เนื่องจากผลที่ได้นั้น ทำให้ท่านเหล่านั้น เกิดปิติยินดีเมื่อได้พบหน้าบุตรธิดา ของตน ถ้าครอบครัวใดไม่มีบุตรธิดาแล้ว ท่านเปรียบเหมือนกับคนมีทุกข์เหมือนตกนรกทั้งเป็นเลย

^{๑๔๐} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๒ - ๑๓ /๑๒ - ๑๓.

^{๑๔๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๗/๒๑๒ - ๒๑๓.

^{๑๔๒} ส.ส. (บาลี) ๑๕/๑๖๓/๕๐.

^{๑๔๓} อง.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๕๘/๗๘.

^{๑๔๔} พระมหาเดชศักดิ์ อธิปญโญ (โพธิชัย), “จริยศึกษาเพื่อพัฒนาจริยธรรมแก่นักเรียนตามหลักคำ ทางพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๕๘.

^{๑๔๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๗/๒๑๒.

เพราะเห็นคนอื่นมี แต่ตนไม่มี ด้วยขาดบุตริตาไว้ซึ่งขมยินดีนั่นเอง และขณะเดียวกันเมื่อได้บุตริตาที่กตัญญูต่อผู้ปกครองแล้ว ก็หลุดท่านขึ้นจากรักได้^{๑๔๖}

๕) เป็นผู้สามารถทำให้บิดามารดาเข้าถึงหลักศีลธรรมอันดีงามได้

อภิชาติบุตรนั้น ได้รับการยกย่องว่า เป็นยอดของบุตริตาในทางพระพุทธศาสนา เพราะสามารถทำให้บิดามารดานั้น เป็นคนที่มี ศรัทธา มีศีล มีการทำบุญให้ทาน และมีปัญญา^{๑๔๗} ซึ่งความสำคัญที่กล่าวมานี้ จะเห็นว่า ผู้ปกครองของเด็กและเยาวชน ควรเอาใจใส่ดูแลพัฒนาการทั้งด้านร่างกายและด้านจิตใจ อย่าปล่อยปละละเลยให้เขาเจริญตามธรรมชาติ เป็นสิ่งที่ไม่สมควรอย่างยิ่ง เนื่องจากภูมิภาวะของพวกเขา แม้พระพุทธองค์ก็ได้ตรัสไว้ว่า “เด็กเป็นคนไร้เดียงสา ไม่มีความรู้สึกนึกคิดว่าสิ่งใดถูก สิ่งใดผิด แต่มีเพียงอนุสัย คือ กิเลสที่ฝังลึกอยู่ในสันดานเท่านั้น”^{๑๔๘}

๒.๘.๓ ธรรมชาติของเยาวชน

ธรรมชาติของเยาวชน หรือลักษณะของเยาวชน สิ่งที่ควรทราบอย่างยิ่งสำหรับตัวของวัยรุ่นเองและผู้ที่เกี่ยวข้องก็ตาม เพื่อช่วยให้เด็กผ่านพ้นวัยนี้อย่างปลอดภัย ตลอดจนผู้ปกครองจะได้อบรมและปกครองเยาวชนได้อย่างถูกต้อง โดยผมขอยกธรรมชาติของเยาวชนที่เห็นเด่นชัดขึ้นมา ลักษณะมีดังนี้

ความต้องการของวัยรุ่นนี้ ขึ้นอยู่กับค่านิยม (Value) ทศนคติ ที่แต่ละคนยึดถือ ส่วนใหญ่ก็มักจะยึดถือค่านิยมในกลุ่มที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน เช่น การรับน้องใหม่เป็นค่านิยมที่ดี แต่ในปัจจุบันกลับเปลี่ยนเป็นค่านิยมที่แอบแฝงไปด้วยวิธีการอันลามก ผิดประเพณีต้อนรับน้องใหม่ที่ดงาม และเป็นไปในทางอนาจารมากกว่าจะพัฒนาด้านร่างกายและจิตใจ ดังนั้น จึงต้องมีความเข้าใจว่า เยาวชนหรือวัยรุ่นนั้น เขามีความต้องการที่หลากหลาย ทั้งด้านร่างกาย สิ่งแวดล้อม บุคคลที่เกี่ยวข้อง และด้านจิตใจ แต่วัยรุ่นนั้นจะอิงกลุ่มเป็นหลักถ้ากลุ่มเพื่อนว่าอย่างไรก็มักจะมีค่านิยมตามกันไป พอสรุปความต้องการของเยาวชนหรือวัยรุ่น ดังต่อไปนี้

(๑) ต้องการความรัก คือ อยากให้บิดามารดา รัก อยากให้เพศตรงข้ามรัก อยากให้คนที่เกี่ยวข้องกับตนเองรักตน

(๒) ต้องการความสนุกสนานเพลิดเพลิน ซึ่งส่วนใหญ่มักจะแสดงออกทางการ เล่นกีฬา เช่น เล่นฟุตบอล เทนนิส และบันเทิง เช่น ร้องเพลง ประกวดเชียร์ลีดเดอร์ เป็นต้น

(๓) ต้องการความเป็นอิสระ คือ ไม่อยากให้ผู้ใหญ่คอยแนะนำ หรือชี้ทางให้

(๔) ต้องการได้รับการยกย่อง คือ อยากได้ชื่อเสียง อยากให้สังคมยอมรับตน อยากให้เพื่อน ๆ ยอมรับความสามารถของตนเอง

(๕) มีอุดมคติสูง คือ เป็นพวกอุดมคตินิยม แต่ขาดประสบการณ์ในชีวิตจริง จึงอาจตกเป็นเครื่องมือของคนพาลได้ง่าย และเชื่อคนก็ง่าย เพราะรู้แต่ตำราไม่รู้จิตใจของคน

^{๑๔๖} พุทธทาสภิกขุ, กตัญญูทเวที เป็นร่วมโพธิ์ร่วมไทรของโลก, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๖), หน้า ๗.

^{๑๔๗} ชู.ชา. (บาลี) ๒๗/๑๓๘๙/๒๖๑.

^{๑๔๘} ม.ม. (บาลี) ๑๓/๑๕๔/๑๒๔.

(๖) มีความสนใจเรื่องเพศและเพื่อนต่างเพศ คือ ให้ความสนใจเรื่องเพศศึกษามากเป็นพิเศษ ไม่ว่าจะป็นวัยรุ่นหญิงหรือวัยรุ่นชาย เช่น ชอบดูภาพอนาจารทางอินเทอร์เน็ต ชอบดูภาพยนตร์ที่เกี่ยวกับเรื่องเพศ เป็นต้น จึงควรให้คำแนะนำเขาว่า อย่าซิงสุกก่อนห้าม

(๗) ต้องการการรวมกลุ่ม คือ เพื่อนเรียนคณะใดก็อยากจะเรียนด้วย เพื่อนไปทำงานอะไรก็อยากจะไปทำงานนั้นด้วย เป็นต้น

(๘) ต้องการการยอมรับจากผู้ใหญ่ คือ อยากรู้ให้ผู้ใหญ่ยอมรับความรู้ ความสามารถของตนเอง ว่าสามารถทำงานได้ดีเช่นเดียวกับท่านแล้ว

(๙) ต้องการแบบอย่างที่ดี คือ อยากรู้เห็นตัวอย่าง แบบอย่างในทางสังคมที่ดี เป็นบุคคลตัวอย่าง เป็นปูชนียบุคคลที่น่าเคารพ ยกย่อง มีผลงาน และมีความดีปรากฏต่อสังคม

(๑๐) ต้องการความปลอดภัยและความมั่นคง คือ อยากรู้ให้ผู้ใหญ่รับประกันว่าจะไม่ทำโทษตนเมื่อทำผิด และอยากรู้ให้ท่านให้อภัยเมื่อทำผิดลงไปแล้ว

(๑๑) ต้องการประสบการณ์ใหม่ๆ คือ อยากรู้คบหาเพื่อนต่างเพศ อยากรู้เรียนรู้เรื่องราวที่ผู้ใหญ่ห้ามปรามไว้ เช่น ไม่ให้สูบบุหรี่ แต่เยาวชนก็ต้องการทดลองสูบ เป็นต้น

(๑๒) ความรู้สึกรุนแรง คือ อารมณ์ที่เกิดจากความสมหวังก็จะดีใจสุดขีด และถ้าผิดหวังก็จะแสดงอารมณ์เสียใจอย่างสุดชีวิตเช่นกัน บางรายถึงกับฆ่าตัวตายเมื่อรู้ว่าตนสอบไล่ไม่ผ่าน

(๑๓) ต้องการมีอนาคต และต้องการความสำเร็จในชีวิต คือ มีความฝันต่างๆ นานา เช่น เรียนจบแล้ว อยากรู้จะเป็นแพทย์ เป็นทหาร เป็นตำรวจ วิศวกร ครู เป็นต้น^{๑๔๙}

๒.๙ หลักธรรมในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชน

ในงานวิจัยเล่มนี้ มีแนวคิดที่เกี่ยวข้องข้องกับการปลูกฝังคุณธรรมแก่เยาวชนนั้นมีหลายประการ ประกอบด้วย ความหมายและความสำคัญของการปลูกฝังคุณธรรมแก่เยาวชน การปลูกฝังคุณธรรมแก่เยาวชนตามหลักศีล ๕ การปลูกฝังคุณธรรมแก่เยาวชนตามหลักสังคหวัตถุ ๔ และการปลูกฝังคุณธรรมแก่เยาวชนตามหลักอิทธิบาท ๔ โดยมีรายละเอียดดังนี้

๒.๙.๑ การปลูกฝังคุณธรรมแก่เยาวชนตามหลักศีล ๕

ศีลห้า ในบาลีชั้นเดิมส่วนมาก เรียกว่า สิกขาบท ๕ ซึ่งเป็นจริยธรรมขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วย ๑) เว้นขาดจากปาณาติบาต (การฆ่าสัตว์) ๒) เว้นขาดจากอทินนาทาน (การลักทรัพย์) ๓) เว้นขาดจากกาเมสุมิฉฉาจาร (การประพฤติดิในกาม) ๔) เว้นขาดจากมูสาวาท(การพูดเท็จ) เว้นขาดจากสุราเมรัยมีชชพมาทัฏฐฐาน (การเสพของมีเมา คือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท)^{๑๕๐} ปรากฏใน พระไตรปิฎกว่า พระพุทธองค์ทรงนำมาบัญญัติ และสั่งสอนแก่นุชย์ครั้งแรกคือนับจากพรรษาแรกที่ ตรัสรู้โดยแสดงแก่ ยสกุลบุตร เป็นคนแรกในบทธรรณที่ชื่อ “อนุบุพพิถา” ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน กรุงพาราณสี ในเวลาเช้ามีดซึ่งขณะนั้น ยสกุลบุตร ได้เปล่งอุทานขึ้น ณ ที่ไม่

^{๑๔๙} รศ.สุพัฒนา สุภาพ , สังคมและวัฒนธรรมไทย ค่านิยม : ครอบครัว : ศาสนา : ประเพณี, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๓), หน้า ๔๓ - ๔๕.

^{๑๕๐} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๘๘/๓๔๔-๓๔๕.

ไกลพระผู้มีพระภาคว่า “ท่านผู้เจริญที่นี้วุ่นวายหนอ ท่านผู้เจริญที่นี้ขัดข้องหนอ” พระผู้มีพระภาค ได้ตรัสกับ ยสกุลบุตร นั้น ว่า “ยสะ ที่นี้ไม่วุ่นวาย ที่นี้ไม่ขัดข้อง มาเถิด ยสะ จงนั่งลงเราจักแสดงธรรมแก่เธอ”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัส อนุพุพพิกา (เรื่องที่กล่าวโดยลำดับ) แก่ ยสกุลบุตร คือ

- ๑) ทานกถา (เรื่องทาน)
- ๒) สีลกถา (เรื่องศีล)
- ๓) สัคคกถา (เรื่องสวรรค์)
- ๔) กามาทีนวกถา (เรื่องโทษความต่ำทราม ความเศร้าหมองแห่งกาม)
- ๕) เนกขัมมานิสังสกถา (เรื่องอนิสังสแห่งการออกจากกาม)^{๑๕๑}

อนุพุพพิกา เป็นหลักธรรมในการพัฒนาชีวิตของมนุษย์ไปตามลำดับขั้น เช่น ฆราวาสผู้ครองเรือน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยพุทธกาล ผู้ที่ไม่ได้นับถือศาสนาพุทธมาก่อนเพื่อให้เห็นคุณค่าและประโยชน์ โดยเริ่มจากการให้ทานการรักษาศีลจะส่งผลให้ไปเกิดในสวรรค์ ทำให้พบกับความสุขอันเกิดจากกามคุณ แล้วจึงทรงแสดงโทษของกาม เพื่อไม่ให้ติดอยู่ในกาม สุดท้ายคือการพ้นจากกามด้วยการออกบวช และอนิสังสของการออกบวช จากนั้นจึงแสดงอริยสัจ ๔

อนุพุพพิกา นี้กล่าวเฉพาะ สีลกถา คือ เรื่องของศีล โดยเฉพาะศีลห้าเท่านั้น คือ ศีลห้า เป็นธรรมที่มีอยู่คู่โลกนี้มานานแล้ว เมื่อพระพุทธองค์ตรัสรู้ ทรงนำหลักธรรมดังกล่าวมาสั่งสอนปรากฏ ในพระไตรปิฎก^{๑๕๒}

ความใน **จกัถวัตติสูตร** และ **อัครคณฺยสูตร** ได้พบว่า พระสูตรทั้งสองนี้ได้กล่าวถึงกำเนิดของสังคมนมนุษย์ เมื่อเริ่มแรกที่เดิยวมมนุษย์อยู่ด้วยกันอย่างปกติสุข มีการดำเนินชีวิตด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหารที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ต่อมามนุษย์เพิ่มจำนวนมากขึ้น ความโลภ ความต้องการเข้าครอบงำจิตใจ เริ่มมีการสะสมอาหาร และแบ่งปันผลผลิตแก่กัน ผู้ที่ไม่สามารถควบคุมความโลภนั้น ได้แสดงพฤติกรรมที่ผิดศีลธรรมเป็นเหตุให้เกิดการลักขโมย การพูดเท็จ การประพฤติดีในกาม การแก่งแย่งชิงดีชิงเด่นกัน เกิดการเข่นฆ่ากัน จึงได้มีการบัญญัติข้อห้าม หรือที่เราเรียกว่า “ศีล” ขึ้นมาเพื่อให้บุคคลในชุมชน สังคมนั้นมีหลักยึดถือเป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติต่อไป^{๑๕๓}

ศีลห้า จึงเกิดขึ้นเพื่อควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคม และใช้ศีลเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาขั้นพื้นฐานต่าง ๆ ที่จะพัฒนาขึ้นไปเป็นปัญหาในระดับสังคมต่อไป เพราะศีลเป็นเครื่องมือในการกำจัดกิเลสขั้นหยาบของมนุษย์ได้ในบางส่วน ที่จะทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างปกติสุข แต่ไม่ทำให้กิเลสตัณหาของมนุษย์หมดสิ้นไปได้ ศีลจึงเป็นเพียงเครื่องมือขั้นพื้นฐานที่จะทำให้

^{๑๕๑}วิ.มหา. (ไทย) ๔/๒๖/๑๙-๒๐.

^{๑๕๒}ชาญญาณาค วังศ์บา, “ความสัมพันธ์ระหว่างเบญจศีลกับเบญจธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาพุทธศาสนศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๓-๑๔.

^{๑๕๓}พระมหาวรณนที ฐิตานนโท (นวลคำ), ความสัมพันธ์ระหว่างศีล ๕ และสันติภาพในสังคม: การศึกษาเชิงวิเคราะห์, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาพุทธศาสนาและปรัชญา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๖.

มนุษย์ พัฒนาตนเองให้ไปสู่เป้าหมายสูงสุดของชีวิตได้ อันเป็นกระบวนการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคม ตามทัศนะทางพระพุทธศาสนา

ดังนั้น ชีวิตที่ติงาม จึงเริ่มต้นจากการรักษาศีล สมดังพระบาลีในขุททกนิกายเถรคาถาว่า
อาทิ สีสั่ง ปะติญฐา จะ กัลยาณานัญจะ มาตุกัง ปะมุขัง สัพพะธัมมานัง ตัสมา สีสั่ง วิโสธะเย แปลว่า
ศีลเป็นเบื้องต้น เป็นที่ตั้งอาศัย เป็นมารดาผู้ให้กำเนิดคุณงามความดีทั้งหลาย เป็นประมุขแห่งกุศล
ธรรมทั้งปวง เพราะฉะนั้น นรชนพึงชำระศีลของตนให้บริสุทธิ์เถิด^{๑๕๔}

พระครูวาปีสิริธรรม (ชนาธิป สิริปุลนโณ) ได้กล่าวเกี่ยวกับศีล ๕ กับการพัฒนา คุณธรรม
ให้แก่เยาวชนไว้ว่า

“การพัฒนาคน จึงต้องถือหลักเบญจศีลเป็นพื้นฐาน หมายความว่า หากคนเรามีศีล ๕ แล้ว
ปัญหาต่าง ๆ ทางสังคมและอาชญากรรมก็จะลดลงและเป็นการป้องปรามปัญหาอื่น ๆ ที่จะตามมาอีก
มากได้เป็นอย่างดี การประพฤติปฏิบัติตามหลักเบญจศีล ๕ ศีล เป็นหลักพื้นฐานของคนเรา มีเนื้อหา
มุ่งไปสู่การไม่เบียดเบียน ซึ่งเป็นขั้นต้นในการสร้างสภาพแวดล้อมทางสังคมให้เกื้อกูลกันด้วย ศีล ๔
เป็นการฝึกขัดเกลาตนเองเพื่อไปสู่จุดมุ่งหมายที่สูงสุดในทางพระพุทธศาสนา คือ พระนิพพาน การ
รักษาศีล ๕ มีเป้าหมาย ๒ อย่าง คือ เพื่อการฝึกขัดเกลาตนเองให้เป็นคนดี สามารถอยู่ร่วมกับสังคม
อย่างสงบสุข และเพื่อเกื้อกูลประโยชน์ต่อผู้อื่น หรือสังคมให้เจริญยิ่งขึ้นไป”^{๑๕๕}

พระมหาเกรียงศักดิ์ กิตติขโย ได้กล่าวถึง พฤติกรรมความเป็นปกติของคนห้า ประการ
ไว้ดังนี้

ในสังคมไทยยุคปัจจุบัน คนส่วนใหญ่ไม่รู้จักและไม่เข้าใจในเรื่องของพฤติกรรมความเป็นปกติ
ของคนว่า สิ่งใดที่คนปกติเขาทำกัน และสิ่งใดที่คนไม่ปกติเขาทำกันนั้น เป็นพฤติกรรมที่สัตว์เดรัจฉาน
ทำ ซึ่งคนทั่วไปไม่รู้ หรือคิดไม่ถึงเนื่องจากสภาพการณ์ในสังคมมีภาพความรุนแรงที่เป็น การ
เบียดเบียน ฆ่า ทำร้ายผู้อื่น ให้เห็นอยู่เป็นประจำ จนบางคนคิดว่าเป็นพฤติกรรมปกติของ คนความไม่
รู้นี้ จึงเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้คนส่วนใหญ่ละเมิดศีลห้า จนก่อให้เกิดปัญหาอาชญากรรมต่าง ๆ
ตามมา และหลักพฤติกรรมความเป็นปกติของคนห้าประการ มีดังนี้

๑) ปกติของคน จะต้องไม่ฆ่า ไม่ทำร้าย ไม่ทำลาย ไม่กีด ถ้าวันไหนมีการฆ่า มีการ ทำร้าย มี
การทำลาย มีการกีด ฯลฯ วันนั้นแสดงว่าผิดปกติของคน แต่ไปเข้าข่ายปกติของสัตว์ เช่น เสือ หมี
สุนัข เป็นต้น ขู่วปกติชอบทำร้ายทำลายกัน ดังนั้น คนปกติต้องไม่ฆ่า ไม่ทำร้าย ไม่ ทำลาย ไม่ทะเลาะ
ถ้าผิดปกติ เรียกว่า อังธพาล

๒) ปกติของคนจะต้องไม่แย่งชิง ไม่ลัก ไม่ขโมย ไม่ฉ้อ ไม่โกง ไม่ยกยก ถ้าวันไหน มีการแย่ง
ชิง ขโมยกัน เป็นต้น ก็เข้าข่ายปกติของสัตว์ เช่น สุนัขกัดกันเวลากินอาหาร หรือเวลา หิว ดังนั้นคน
ปกติต้องไม่ลัก ไม่ยกยก ไม่คดโกง ถ้าฉกลัก ยกยก เรียกว่า โจร หรือขโมย

^{๑๕๔} พระมหาสุวิทย์ วิชเชสโก, ศีล...เป็นที่ตั้งแห่งความติงาม, (ปฐมฐาน: วัดพระธรรมกาย, ๒๕๔๒),
หน้า ๑๒.

^{๑๕๕} พระครูวาปีสิริธรรม (ชนาธิป สิริปุลนโณ), “ผลของการจัดฝึกอบรมค่ายคุณธรรมที่มีผลต่อการ
ดำเนินชีวิตของเยาวชน จังหวัดยโสธร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิต
วิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า ๖๔-๖๕.

๓) ปกติของคน จะต้องรู้จักหักห้ามใจตน พอใจเฉพาะคู่ครองของตน แต่สัตว์ไม่รู้จักหักห้ามใจตนเอง ถึงเวลาผสมพันธุ์ก็มีการต่อสู้แย่งตัวเมีย หรือผสมพันธุ์กันไม่เลือก ดังนั้น คนปกติต้องรู้จักหักห้ามใจตนเองในเรื่องคู่ครอง หรือในเรื่องเพศสัมพันธ์ ถ้าผิดปกติเรียกว่าคนบ้ากาม คนเจ้าชู้ คนแพศยา

๔) ปกติของคน จะพูดจาตรงไปตรงมา มีความจริงใจแก่กัน ไม่โกหกหลอกลวงกัน ทำให้เกิดความไว้วางใจกัน แม้ปกติของสัตว์ไม่อาจไว้วางใจกันได้พร้อมจะทำลายกันได้ทุกเมื่อเป็นอันตรายต่อกัน ดังนั้นคนปกติต้องมีความซื่อสัตย์ต่อคำพูด ต้องจริงใจกันไม่โกหกหลอกลวงกัน

๕) ปกติของคน มีสติสัมปชัญญะ รู้จักกินสิ่งที่ควรกิน พูดในสิ่งที่ควรพูด รู้จักใช้กำลัง ซึ่งมีอยู่ในตัวเองเพื่อทำความดี มีกตัญญูต่เวทีย ใช้กำลังความคิดในทางที่ถูกที่ควร แต่สัตว์ปกติมีแต่ความป่าเถื่อน ไม่รู้จักบุญคุณผู้มีพระคุณ ขาดสติในการกิน กินไม่เลือก ดังนั้น คนปกติจึงเป็นคนมีสติสัมปชัญญะ คนผิดปกติ เรียกว่า คนบ้า คนปัญญาอ่อน คนอกตัญญู^{๑๕๖}

ชุดพิณห์ หาญประสิทธิคำ ได้ให้หลักการที่จะรักษาศีล ๕ ไว้ ๓ วิธีด้วยกัน ดังนี้

วิธีการรักษาศีลห้า ตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท มี ๓ วิธี คือ ๑) สมาทานวิริติ เป็นความตั้งใจดเว้นโดยได้เปล่งวาจาขอสมาทานจากพระสงฆ์ ๒) สัมปัตตวิริติ เป็นความตั้งใจดเว้นในเรื่องที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า ๓) สมุจเฉทวิริติ เป็นความตั้งใจดเว้นโดยเด็ดขาดสามารถจัดกิเลสที่เป็นต้นเหตุแห่งความชั่วได้ ไม่ยอมล่องละเมิดศีลด้วยกาย วาจา และใจ อานิสงส์ของการรักษาศีลห้า จะส่งผลให้ผู้รักษาศีลห้าเป็นที่รักเคารพศรัทธาของคนทั่วไปและดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่าง มีความสงบสุข ศีลห้าจึงมีความสำคัญเพราะเป็นเครื่องมือละกิเลส เป็นที่ตั้งและบ่อเกิดแห่ง ความดี ก่อให้เกิดสมาธิ ซึ่งเป็นบ่อเกิดแห่งปัญญานำไปสู่การดำเนินชีวิตที่ดีงาม และเป็นข้อปฏิบัติที่เป็นเครื่องพุงคนให้พ้นจากภาวะที่ต่ำทราม ทำให้เกิดความปกติทางกายและวาจา สำหรับเหตุผลของคนที่ไม่ประพฤติปฏิบัติศีลห้า เพราะคนส่วนใหญ่มีความเข้าใจในเรื่องของศีล ห้าที่ผิดเพี้ยนไป คิดว่าศีลห้าเป็นข้อห้ามหรือรักษาศีลห้าเพราะกลัวบาป จึงไม่กล้าทำความชั่ว ซึ่งตามความเป็นจริงแล้วศีลห้าเป็นความตั้งใจของคนแต่ละคนที่ไม่เบียดเบียนผู้อื่นด้วยกาย วาจา โดยยึดหลักเอาใจเขามาใส่ใจเรา การรักษาศีลห้าด้วยการใช้หลักเบญจธรรม ควบคู่กับ หลักพฤติกรรมความเป็นปกติของคน ๕ ประการ มาเป็นวิธีการจูงใจคนในสังคมไทยยุคปัจจุบัน ให้หันมาสนใจและตั้งใจรักษาศีลห้าได้โดยง่าย ด้วยการนำทฤษฎีต้นไม้อจริยธรรมมาเป็นกรอบ แนวคิดให้ได้ต้นไม้อจริยธรรมเพื่อการปรับใช้ศีลห้ากับปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และ การศึกษา^{๑๕๗}

ดังนั้น การปลูกฝังคุณธรรมให้กับเยาวชน จึงควรใช้หลักศีล ๕ เพราะเป็นหลักจริยธรรมขั้นพื้นฐาน และเป็นหลักความประพฤติที่ดีงามของเยาวชน เพื่อให้ผู้ปฏิบัติตามดำรงตนอยู่ในความดี

^{๑๕๖} พระมหาเกรียงศักดิ์ กิตติชโย (ไชยสมศรี), “ศึกษาวิเคราะห์หลักศีล ๕ ที่มีผลกระทบต่อ ขบวนการควบคุมทางสังคม”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาพุทธศาสนาและปรัชญา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๓๓-๑๓๔.

^{๑๕๗} ชุดพิณห์ หาญประสิทธิคำ, “ศึกษาวิธีการพัฒนาจริยธรรมในสังคมไทยยุคปัจจุบันด้วยศีลห้าใน พุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาพุทธศาสนาและปรัชญา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๓๘-๑๓๙.

สามารถควบคุมตนเอง ปรับตนเอง และมีความปรารถนาดีต่อกัน ศีลห้าจึงเป็นเครื่องมือที่จะทำให้เยาวชนพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองให้ไปสู่เป้าหมายสูงสุดของชีวิตได้

๒.๙.๒ การปลูกฝังคุณธรรมแก่เยาวชนหลักสังคหวัตถุ ๔

สังคหวัตถุ เป็นหลักคุณธรรมในศาสนาพุทธ โดยเป็นภาษาบาลีแยกออกเป็น ๒ ศัพท์ คือ สังคห และวัตถุ สังคห แปลเป็นภาษาไทยว่าสงเคราะห์ หมายถึง การช่วยเหลือ วัตถุ ในที่นี้หมายถึงเรื่อง รวมทั้ง ๒ ศัพท์ มีความหมายว่า ความช่วยเหลือกันด้วยวิธีการอย่างไรบ้าง มี ๔ อย่าง คือ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน รักใคร่สนิทสนมกลมเกลียวกัน ได้แก่ ทาน คือการให้ การแบ่งปันในสิ่งต่าง ๆ แก่บุคคลที่สมควรให้ ปิยวาจา คือการพูดที่ไพเราะ น่าฟัง อตถจริยา คือการทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม และสมานัตตตา คือ ความเสมอต้น เสมอปลาย ไม่ถือตัวเอง ทั้ง ๔ ประการนี้ ถือเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้อื่นเอาไว้ได้^{๑๕๘} ในส่วนของพระไตรปิฎกได้กล่าวไว้ดังนี้ สังคหวัตถุ (ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว) ๔ ประการ คือ ๑) ทาน (การให้) ๒) เปยยวัชชะ (วาจาเป็นที่รัก) ๓) อตถจริยา (การประพฤติประโยชน์) ๔) สมานัตตตา (การวางตนสม่ำเสมอ)^{๑๕๙} ทาน เปยยวัชชะ อตถจริยาในโลกนี้ และสมานัตตตาในธรรมนั้น ๆ ตามสมควร สังคห ธรรมเหล่านี้แลช่วยอุ้มชูโลก เหมือนลิ่มสลักที่ยึดคุมรถซึ่งแล่นไปไว้ได้นั้น ถ้าไม่พืงมีธรรมเหล่านี้ มารดาหรือบิดาก็ไม่พืงได้การนับถือหรือการบูชาเพราะบุตรเป็นเหตุ แต่เพราะบัณฑิตเล็งเห็น ความสำคัญของสังคหธรรมเหล่า ฉะนั้น บัณฑิตเหล่านั้นจึงถึงความ เป็นใหญ่ และเป็นผู้นำสรรเสริญ^{๑๖๐}

ซึ่งมีผู้ให้ความหมายและกล่าวถึงรายละเอียดเกี่ยวกับองค์ประกอบของสังคหวัตถุ ๔ ไว้ดังนี้

พระพรหมคุณาภรณ์ ได้ให้ความหมายของ สังคหวัตถุ ๔ หมายถึง หลักธรรมที่เป็นช่วยยึดเหนี่ยวน้ำใจซึ่งกันและกันผูกไมตรีจิต เอื้อเฟื้อเกื้อกูล หรือการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน ซึ่งมีอยู่ ๔ ประการ ๑) ทาน หมายถึง การให้ การเสียสละ และการเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ เพื่อประโยชน์ต่อสังคมและผู้อื่น ไม่เห็นแก่ได้ฝ่ายเดียว หลักธรรมนี้จะช่วยให้ไม่เป็นคนโลภ ละโมบ ไม่เห็นแก่ตัว ๒) ปิยวาจา หมายถึง การพูดจาสุภาพ ไพเราะอ่อนหวาน พูดด้วยความจริงใจ ถูกกาลเทศะและ เป็นประโยชน์ การพูดนั้น พระพุทธเจ้าได้ให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะเสมือนบันไดขั้นแรกที่เราจะสร้างสัมพันธอันดีกับบุคคลอื่น วิธีการที่จะพูดให้เป็นปิยวาจานั้น ต้องยึดถือหลักเกณฑ์ ๓) อตถจริยา หมายถึง การประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ แก่ผู้อื่น ๔) สมานัตตตา หมายถึง การมีพฤติกรรมเสมอต้นเสมอปลาย ร่วมทุกข์ร่วมสุข ธรรมนี้จะช่วยให้เรา เป็นคนมีจิตใจหนักแน่น เป็นหนึ่งในพุทธสันติวิธีการสร้างสันติภาพและทำให้เกิดสันติสุขในชุมชน สังคม และ ประเทศชาติ^{๑๖๑}

พระเทพวรมณี (สุกรี สุตาคโม) ได้ให้ความหมายและองค์ประกอบของสังคหวัตถุ ไว้ว่า

^{๑๕๘} สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสน์ วาสโน), สังคหวัตถุ ๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหา มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๑๑.

^{๑๕๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๓/๒๘๕.

^{๑๖๐} อจ. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒/๕๐-๕๑.

^{๑๖๑} Phra Brahmaganabhorn P. A. Payutto), A Constitution For Living: Buddhist principles for fruitful and harmonious life, (Bangkok: Pliydharm, ๒๐๑๔).

สังคหวัตถุ คือหลักธรรมที่จะช่วย ผู้กมัตจิตใจคนได้แก่ ทาน ก็คือการให้การเสียสละ เพราะในสังค มนุษย์นั้น ถ้าคิดเอาแต่ได้ฝ่ายเดียวนั้นเป็นไปไม่ได้ หรือให้เขาไปทั้งหมดจนไม่เหลืออะไรเราก็อยู่ไม่ได้ เช่นกัน ฉะนั้น เราต้องรู้จักการให้ ควรให้อย่างไร จึงจะเหมาะสม ปิยวาจา คือการพูดจาไพเราะน่าฟัง แก่ผู้ที่ได้ยินได้ฟังการที่เป็นคนพูดจากระโห้กโฮกฮาก ที่เรียกว่า ผรุสวาท คือ การพูดหยาบคาย ฟัง แล้วไม่ระรื่นหู ผู้ที่ได้ยินก็ไม่พอใจ ไม่ชอบใจ ในทางตรงข้าม ปิยวาจา คือ การพูดจาไพเราะน่าฟังคน ฟังก็ฟังแล้วไพเราะ เสนาะหู น่าคบหา อัตถจริยา เป็นการทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ต่อ สังคม เช่น การมีกิจกรรมร่วมกัน ต่างคนต่างเอาอาหาร ผลไม้มาถวายพระภิกษุสงฆ์แล้วนำไป แจกจ่ายกัน เรียกได้ว่า ได้ทำหน้าที่เป็นประโยชน์แก่สังคมส่วนรวมแล้ว สมานัตตตา คือการเสมอต้น เสมอปลาย คำว่า“เสมอ” คือการปฏิบัติตนเป็นประจำทุกวัน ไม่ขาดตกบกพร่อง^{๑๖๒}

พระภิกษุวิสุทธิคุณ (เสริมชัย ชยมงคล) ได้กล่าวว่า หลักธรรมปฏิบัติที่จะเป็นเครื่อง ยึดเหนี่ยวผู้อื่นไว้ได้คือ สังคหวัตถุ ๔ อย่างได้แก่

๑. ทาน คือ การให้ การแบ่งปันให้ผู้อื่นยอมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจแก่ผู้รับให้ระลึกให้ คำนึงถึงความเป็นผู้ที่มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อของผู้ให้ ผู้ที่มีใจโอบอ้อมอารีมีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่บุคคลอื่น อยู่เสมอ ย่อมเป็นที่รักแก่คนทั้งหลาย คนส่วนมากยอมคบค้าสมาคมด้วย สมดังกับที่องค์สมเด็จพระ สัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า “ผู้ให้ยอมเป็นที่รัก คนหม่อมมากยอมคบเขา”

๒. ปิยวาจา คือ การพูดจาที่อ่อนหวาน หมายถึง วาจาไพเราะสุภาพตามฐานะของตน ย่อมเป็นที่ชื่นชม เป็นที่ประทับใจต่อผู้ที่ได้ยินได้ฟัง ไม่มีใครชอบคนที่พูดจาหยาบคายวาจาที่ก้าวร้าว ไม่ มีมารยาท ไม่รู้จักกาลเทศะ และวาจาไม่ไพเราะ ไม่สมกับฐานะในระหว่างผู้พูดกับผู้ฟังคนเรานั้นจะได้ ดีหรือเสื่อมก็ด้วยวาจา โบราณท่านจึงได้กล่าวไว้ว่า “ปากเป็นเอก เลขเป็นโท” หมายถึง วาจาที่สุภาพ ไพเราะอ่อนหวานเป็นข้อปฏิบัติสำคัญที่สุดประการหนึ่ง แห่งการครองใจคน คนที่พูดจาไม่ดีอาจจะผูก ใจใคร่ไว้ไม่ได้ หากคบเป็นมิตรที่จริงใจต่อกันได้ยาก ปิยวาจา เป็นเครื่องผูกจิตใจ ยึดเหนี่ยวจิตใจแก่ บุคคลอื่นได้ยาวนาน

๓. อุตถจริยา คือ การประพฤติตนดีและเป็นประโยชน์ให้กับผู้อื่น หมายถึง เป็นผู้ที่มีน้ำใจ รู้จักช่วยเหลือกิจการของบุคคลอื่นให้สำเร็จ รู้จักช่วยทำกิจธุระอันเป็นประโยชน์แก่บุคคลอื่นแก่สังคม ส่วนรวมตามความเหมาะสมกับฐานะและโอกาสของตน ไม่เห็นแก่ตัว ในยามที่ผู้อื่นได้รับความ เดือดร้อน

๔. สมานัตตตา คือ การเป็นผู้มีตนเสมอ ไม่ถือเนื้อถือตัว หมายถึงการปฏิบัติดีต่อบุคคล อื่นด้วยความเสมอต้นเสมอปลาย ในยามชีวิตเจริญก้าวหน้า หรือได้ได้ดีขึ้นไป ก็ไม่ถือเนื้อถือตัวกับ ญาติพี่น้อง กับมิตรสหายเดิมที่เคยคบค้าสมาคมด้วย เคารพนับถือกันอย่างไร ก็ประพฤติปฏิบัติต่อกัน เช่นเดิมการเป็นผู้มีตนเสมอเป็นคุณเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจบุคคลอื่น ว่าเป็นมิตรสหายที่ดีต่อกันได้เป็น อย่างดี^{๑๖๓}

^{๑๖๒}พระเทพวรมณี (สุกรี สุตาคโม), “ธรรมจากหลวงพ่”, **สุภาพจิต สุภาพกาย**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.dhammadham.org/park/luangpo4.php> [๒๕กรกฎาคม ๒๕๖๒].

^{๑๖๓}พระภิกษุวิสุทธิคุณ (เสริมชัย ชยมงคล), **ตอบปัญหาธรรมปฏิบัติ**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ เอชทีพีเพรส, ๒๕๔๒), หน้า ๘๓.

บุญสิริ ขวลิตรำรง ได้กล่าวถึงความหมายของสังคหัตถ์ว่า ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดเหนี่ยวจิตใจของกันและกัน อันเป็นไปเพื่อการสงเคราะห์กัน ซึ่งมีอยู่ ๔ อย่างคือ

๑. ทาน คือ การให้ การแบ่งปัน ซึ่งเป็นข้อสำคัญเพราะ ทุกคนย่อมต้องการความช่วยเหลือต่อกันอยู่ในด้านต่าง ๆ เช่น ทรัพย์สิน เครื่องอุปโภคและบริโภคต่าง ๆ ในทางด้านกำลังกาย เช่น ช่วยกันทำกิจการต่าง ๆ ของกันและกัน ในทางด้านวาจา พุดจาช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในทางด้านสติปัญญา เช่น ช่วยให้ความรู้ ให้คำแนะนำต่าง ๆ การช่วยเหลือซึ่งกันและกันมีจิตใจช่วยเหลือต่อกัน

๒. ปิยวาจา คือการพูดด้วย คำพูดที่ไพเราะ สุภาพ นำฟังการที่เราพูดออกไปนั้น หากเป็นคำพูดที่ไม่ดี ไม่สุภาพ พูดเสียดแทงน้ำใจผู้อื่น ทำให้ผู้ฟังเสียใจ ไม่สบายใจ ดังนั้นทุกคนจึงต้องมีสติเพื่อควบคุมจิตใจ และวาจา ควรพูดออกด้วยวาจาที่สุภาพ ไพเราะ นำฟัง ที่เหมาะสมกับกาลเทศะ ถึงแม้ว่าจะทำงานเหน็ดเหนื่อยสักเพียงใดก็ตาม เราต้องรู้จักควบคุมตนไม่ให้พูดคำไม่ดีออกไปฉะนั้น การพูดในทุกครั้งต้องมีสติอยู่เสมอ

๓. อัตถจริยา คือการทำตนให้เป็นโยชน์ผู้อื่น ต่อสังคมหมายถึง การทำประโยชน์ต่อสถาบันต่าง ๆ เช่น วัดโรงเรียน มหาวิทยาลัยโรงพยาบาล สังคมที่ตนนั้นอาศัยอยู่ ตลอดทั้งประเทศชาติ สิ่งใดก็ตามที่เป็นโทษก็ควรละเว้นไม่ควรทำ การทำตนให้เป็นประโยชน์สามารถปฏิบัติได้ทั้งทางกาย ทางวาจา และใจ ในทุกที่ ทุกเวลาทุกโอกาส

๔. สมานัตตตา คือ ความเป็นผู้วางตนเสมอต้นเสมอปลาย หมายถึงการรักษาระเบียบที่ทุกคนควรปฏิบัติให้เหมาะสมกับหน้าที่ ถูกต้องตามระเบียบของสถานที่ หรือของหน่วยงาน เช่น กฎระเบียบ กติกาของสถาบันการศึกษา กฎระเบียบในสถานที่ราชการต่าง ๆ เป็นต้น ตลอดจนกฎหมายบ้านเมือง ซึ่งในทางพระพุทธศาสนานั้นก็คือ “พระวินัย” เป็นข้อบัญญัติสำหรับพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลาย^{๑๖๔}

ดังนั้น ในการปลูกฝังคุณธรรมแก่เยาวชน จึงใช้หลักสังคหัตถ์ ๔ เพื่อให้เยาวชน รู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความเสียสละส่วนตนทำประโยชน์ให้กับส่วนรวม มีวาจาที่สุภาพ นำเสียงที่ไพเราะ นำฟัง พร้อมทั้งจะเป็นจิตอาสาเพื่อพัฒนาสังคม และปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ ทำให้เยาวชนสามารถปรับตัวกันกับผู้อื่นได้ ทำงานร่วมกันได้อย่างมีความสุข

๒.๙.๓ การปลูกฝังคุณธรรมแก่เยาวชนตามหลักอิทธิบาท ๔

อิทธิบาท หมายถึง คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย มี ๔ ประการ คือ

๑) ฉันทะ รักงาน ความพอใจ คือ ความต้องการในการทำรักในสิ่งที่ทำ และปรารถนาที่ในสิ่งที่ทำให้ได้ผลดียิ่ง ๆ ขึ้นไป

๒) วิริยะ พากเพียร คือ การที่เราขยันหมั่นเพียรในการประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายามอดทน เข้มแข็ง ไม่ท้อถอย

๓) จิตตะ เอาใจใส่ ความจดจ่อ ความคิดมุ่งไป คือ ตั้งจิต ตั้งใจในสิ่งที่ทำด้วยความคิดเอาใจใส่ ปลดปล่อยให้ฟุ้งซ่าน คิดเลือนลอยไปกับสิ่งอื่น อุทิศตนให้กับสิ่งที่ทำนั้น

^{๑๖๔} บุญสิริ ขวลิตรำรง, ธรรมโอสถ, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๙), หน้า ๒๓-๓๑.

๔) วิมังสา พินิจพิเคราะห์ความไตร่ตรอง ทดลอง หาสาเหตุ คือเข้าใจ ทำงานด้วยปัญญา^{๑๖๕} รู้จักสำรวจ ตรวจสอบหาเหตุผล และตรวจสอบสิ่งที่ผิดพลาดในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผนที่ดี คิดค้น วัตถุประสงค์ วิธีแก้ไขปรับปรุง เป็นต้น^{๑๖๖}

ในแนวความคิดการปลูกฝังคุณธรรมแก่เยาวชนตามหลักอิทธิบาท ๔ มีผู้เสนอไว้หลายท่าน ดังนี้ **ชนกนาฏ ยิ่งอุปการ และจิตตินันท์ บุญสถิรกุล** ได้กล่าวไว้เกี่ยวกับการใช้อิทธิบาท ๔ กับ การคิดเชิงบวกแก่เยาวชนว่า

กิจกรรมแนะแนวตามหลักอิทธิบาท ๔ ต่อการเพิ่มความคิดเชิงบวกและความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรคได้จริงด้วยการยึดหลักอิทธิบาท ๔ ที่มีองค์ประกอบ ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา มาเป็นพื้นฐานในการจัดกิจกรรม กิจกรรมแนะแนวตามหลักอิทธิบาท ๔ นั้นช่วยให้ นักเรียนเกิดความรู้อย่างเข้าใจ ตลอดจนทราบถึงประโยชน์ที่นักเรียนจะได้รับจากการมีความคิดเชิงบวกและความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรค ทำให้นักเรียนสามารถพัฒนาตนเองให้เป็นบุคคลที่มีความคิดเชิงบวก และความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรค และนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ ทั้งในด้านการเรียน การอยู่ร่วมกับผู้อื่น การทำงาน กล่าวคือ นักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมแนะแนวตาม หลักอิทธิบาท ๔ ได้เรียนรู้ความหมาย องค์ประกอบ ประโยชน์ และได้ตระหนักถึงความสำคัญของความคิดเชิงบวกและความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรค ที่ประกอบด้วย ๘ องค์ประกอบ ได้แก่ ๑) ด้านการมองโลกในแง่ดี ๒) ด้านการควบคุมอารมณ์ที่ดี ๓) ด้านการกล้าเผชิญกับปัญหาหรืออุปสรรค ๔) ด้านการมีความเชื่อมั่นในตนเอง ยอมรับฟังและให้เกียรติผู้อื่น ๕) ด้านการควบคุมสถานการณ์ ๖) ด้านการวิเคราะห์ขั้นตอนของอุปสรรค และด้านการยอมรับผลการกระทำของตนเอง ๗) ด้านการรับรู้ผลกระทบของอุปสรรค และ ๘) ด้านความอดทนต่ออุปสรรค ผ่านกระบวนการเรียนรู้จากการจัดกิจกรรมแนะแนวการเรียนรู้^{๑๖๗}

ธีรภัทร์ ถิ่นแสนดี ภักดี โพธิ์สิงห์ และสุตารัตน์ โสสุต ได้ทำงานวิจัยโดยนำหลักอิทธิบาท ๔ ไปใช้ประยุกต์กับการเรียนด้วยแท็บเล็ตของนักเรียน ไว้ดังนี้

ปัญหาหรืออุปสรรคที่จะขัดขวาง ให้การทำงานนั้นล้มเหลวหรือไม่ประสบความสำเร็จมีหลายทาง คือ เกิดจากตัวเองก็มี เกิดจากการเหตุการณ์แวดล้อมก็มี เกิดจากเนื้องานที่ทำนั้นเองก็มี แต่อุปสรรคที่สำคัญอย่าง ยิ่งที่เกิดจากตัวเราที่ทำงานให้ล้มเหลวมี ๔ อย่าง คือ ความเบื่อหน่าย ความเกียจคร้าน ความท้อถुर ความโง่เขลา ดังนั้นพระพุทธเจ้าจึงสอนวิธีการทำงานไว้มี ๔ ข้อ เรียกว่า อิทธิบาท แปลว่าทางแห่งความสำเร็จ คือ ฉันทะ ความพอใจวิริยะ ความเพียร จิตตะ ความใส่ใจ วิมังสา ความคิดค้น ถ้ามีอิทธิบาท ๔ นี้ครบแล้ว ย่อมบรรลุถึงความสำเร็จได้ สมประสงค์หากสิ่งนั้นไม่

^{๑๖๕} พระครูสุธีศัมภีร์ญาณ (ประมวล ฐานทตฺโต), **มงคลชัยในชีวิต**, (ขอนแก่น: หจก.ขอนแก่นการพิมพ์, ๒๕๖๒), หน้า ๖๕-๖๖.

^{๑๖๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๖๐.

^{๑๖๗} ชนกนาฏ ยิ่งอุปการ และ จิตตินันท์ บุญสถิรกุล, “ผลของกิจกรรมแนะแนวตามหลักอิทธิบาท ๔ ต่อ การเพิ่มความคิดเชิงบวกและความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรค ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ โรงเรียนจรัสพิซากร จังหวัดนครศรีธรรมราช” วิทยบริการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๖๑, ปีที่ ๒๙ เล่มที่ ๒, ๗๖-๘๕ หน้า ๘๔.

เหลือวิสัย อธิปไตย ๔ นอกจากจะเป็นคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จในงานที่ทำแล้ว อธิปไตยยังเป็นอายุวัฒนธรรม คือ ธรรมเป็นเหตุให้คนมีอายุยืนยาวอีกด้วย ดังที่มีพุทธดำรัสรับรองไว้ในมหาปริณิพพานสูตรว่า “ยสสุ กสสจิจ อานนท จตตารโ อธิปไตย” เป็นต้น แปลความว่า “อานนท อธิปไตย ๔ บุคคลใดเจริญทำให้มาก ทำให้เป็นดุจยาน ทำให้เป็นพื้นฐานตั้งไว้ อบรมเริ่มไว้ดีแล้ว บุคคลนั้นเมื่อปรารถนาที่พึงดำรงชีวิตอยู่ตลอดคัมภีร์หรือเกินกว่าคัมภีร์” พระอรรถกถาจารย์ อธิบายว่า การเจริญอธิปไตยทำให้คนมีชีวิตอยู่ตลอดอายุกับ หมายถึง มีชีวิตอยู่ได้จนครบ เกณฑ์อายุขัยประมาณได้ ๑๐๐ ปีหรือมากกว่านั้น การเรียนรู้จะเกิดขึ้นเพราะมีการวางเงื่อนไข และการที่พฤติกรรมใดจะมีความเข้มแข็งรุนแรงนั้น มิใช่เป็นเพราะรางวัล หรือการเสริมแรงอย่างเดียว แต่เป็นเพราะการเชื่อมโยงเกี่ยวข้องกับสิ่งเร้า คือ สิ่งกระตุ้นให้นักเรียนมีความ ต้องการเรียนรู้ มีอธิปไตยสมบูรณ์ก็เพราะสิ่งเร้าทั้งภายในและภายนอกที่ทำให้นักเรียนมีแรง กระตุ้นที่จะเรียนรู้ มีสิ่งกระตุ้นที่สำคัญอย่างหนึ่งคือแรงจูงใจที่อยากจะเรียน ภาษาทาง พระพุทธศาสนาว่า ฉันทะ ความพอใจหรือความต้องการ มีความสัมพันธ์กับความเพียรพยายาม (วิริยะ) สนใจในการเรียนรู้โดยมิเห็นแก่ความ ยากลำบาก คือ ตั้งใจเรียนรู้ (จิตตะ) และ การหาวิธีการหรือการพิจารณา (วิมังสา) สิ่งที่เกี่ยวข้องต่อการเรียน ละสิ่งที่ไม่เกี่ยวข้องต่อการเรียน ทำให้ตนเองประสบความสำเร็จการศึกษาได้เพราะมีสิ่งเร้า อธิปไตย ๔ มีความสำคัญเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เพราะว่าการฝึกหัดคนให้มีคุณธรรมตามหลักอธิปไตย ๔ นี้ จัดเป็นการใช้ปัญญาในการพิจารณาหาเหตุผลและกระบวนการทำงานโดยวิมังสาเป็นผลของจิตตะ คือเมื่อตรวจตราดูแล้วเห็นว่าการทำงานของตนยังบกพร่องอยู่หรือผิดวัตถุประสงค์ อีกอย่างหนึ่งคือพิจารณาหาเหตุผลในการทำงานตามขั้นตอนงานที่ลงมือทำแล้วนั้นได้ผลเป็นขั้นๆ อย่างไร เป็นการทบทวนผลว่าเป็นที่พึงปรารถนาหรือไม่ ถ้าได้ผลไม่เป็นที่น่าพอใจหรือได้ผลที่ไม่พึงปรารถนา ก็จัดการแก้ไขหรือปรับปรุงตามกระบวนการอธิปไตย ๔ นั้น^{๑๖๘}

ดังนั้น การปลูกฝังคุณธรรมแก่เยาวชนตามหลักอธิปไตย ๔ มีความสำคัญยิ่ง เพราะถ้าเยาวชนทำตามหลักอธิปไตย ๔ เป็นคุณธรรมขั้นพื้นฐานที่จะช่วยนำพาผู้ปฏิบัติให้ประสบความสำเร็จในกิจการงานต่าง ๆ เช่น เมื่อเป็นนักเรียนก็ต้องหมั่นเข้าเรียน ตั้งใจเรียนอยู่เสมอ ไม่ถ้อยถอย หมั่นใคร่ครวญในวิชาเรียนว่าตนนั้นบกพร่องตรงไหน แล้วปรับปรุงแก้ไข การเรียนนั้นก็ประสบผลสำเร็จตั้งใจมุ่งหมาย เมื่อฝึกฝนอยู่เป็นประจำก็จะประสบผลสำเร็จในการเรียน การทำงาน และในทุก ๆ ด้าน

๒.๑๐ บริบทพื้นที่วิจัย

เพชรบูรณ์ เป็นจังหวัดหนึ่งในภาคกลางตอนบนของประเทศไทย ในทางภูมิศาสตร์และอุตุนิยมวิทยาจัดอยู่ในภาคเหนือตอนล่าง มีพื้นที่ประมาณ ๑๒,๖๖๘ ตารางกิโลเมตร ซึ่งใหญ่เป็น

^{๑๖๘}ธีรภัทร์ ถิ่นแสนดี ภัคตี โพธิ์สิงห์ และสุภารัตน์ โสสุต, “แนวทางการใช้หลักอธิปไตย ๔ เพื่อส่งเสริม การเรียนรู้ผ่านเครื่องคอมพิวเตอร์แท็บเล็ตของนักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ ๑ ในโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงาน คณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน ภาคอีสานตอนกลาง”, *ศรีวนาลัยวิจัย*, (๒๕๖๐), ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ ๓๒-๕๐, หน้า ๔๗.

อันดับ ๙ ของประเทศ มีประชากร ๙๙๔,๓๙๗ คน^{๑๖๙} แบ่งการปกครองออกเป็น ๑๑ อำเภอ และมีเขตเทศบาลเมืองเพชรบูรณ์เป็นศูนย์กลางของจังหวัด เป็นจังหวัดที่มีทรัพยากรธรรมชาติ มีความอุดมสมบูรณ์ และมีแหล่งท่องเที่ยวจำนวนมาก

๑. ศัพทมูลวิทยา

ชื่อของจังหวัดเพชรบูรณ์ เมื่อสมัยก่อนน่าจะชื่อว่าเมือง "เพชบุระ" ตามที่ปรากฏในจารึกลานทองคำ ที่พบจากเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ วัดมหาธาตุ ซึ่งหมายถึงเมืองแห่งพืชพันธุ์ธัญญาหาร แต่ในระยะหลังต่อมาได้เพี้ยนหรือเปลี่ยนเป็นชื่อ "เพ็ชรบูรณ์"^{๑๗๐} และเปลี่ยนเป็น "เพชรบูรณ์" ภายความหมายเป็นเมืองที่อุดมด้วยเพชร และได้นำไปใช้เป็นส่วนหนึ่งของตราสัญลักษณ์ประจำจังหวัด

๒. ประวัติศาสตร์

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการรวบรวมหัวเมืองตามชายแดนที่สำคัญตั้งเป็นเขตการปกครองใหม่ ขึ้นเป็นระบบมณฑลเทศาภิบาล ในปี พ.ศ. ๒๔๔๒ มณฑลเพชรบูรณ์ได้ตั้งขึ้นเป็นอิสระ เนื่องจากท้องที่มีภูเขาล้อมรอบ มีการเชื่อมต่อคมนาคมกับมณฑลอื่นไม่สะดวก ลำบากแก่การติดต่อราชการ และโอนเมืองหล่มสัก อำเภอหล่มเก่า อำเภอวังสะพุง มาขึ้นกับมณฑลเพชรบูรณ์ ยุบเมืองวิเชียรบุรีเป็นอำเภอ โอนอำเภอบัวชุม (ปัจจุบันเป็นตำบล) อำเภอชัยบาดาลขึ้นกับเมืองเพชรบูรณ์ มณฑลเพชรบูรณ์จึงมีสองเมือง คือ หล่มสัก กับ เพชรบูรณ์^{๑๗๑}

พ.ศ. ๒๔๔๗ ได้ยุบมณฑลเพชรบูรณ์ และได้ตั้งเป็นมณฑลอีกในปี พ.ศ. ๒๔๕๐ และได้ยุบอีกครั้งในปี พ.ศ. ๒๔๕๙ จังหวัดเพชรบูรณ์ในขณะนั้นมี ๔ อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอวัดป่า (ปัจจุบันคือตำบลในอำเภอหล่มสัก) อำเภอวิเชียรบุรี และกิ่งอำเภอชนแดน^{๑๗๒} จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๔๗๖ ได้ยกเลิกมณฑลต่าง ๆ ทั่วประเทศ

๓. ภูมิศาสตร์ที่ตั้ง

จังหวัดเพชรบูรณ์มีตำแหน่งทางภูมิศาสตร์ในเขตภาคเหนือตอนล่างของประเทศไทย โดยเกณฑ์การแบ่งภาคของราชบัณฑิตยสถาน ได้กำหนดให้เพชรบูรณ์เป็นจังหวัดในภาคกลาง จังหวัดเพชรบูรณ์เป็นจังหวัดที่มีแนวเขตติดต่อระหว่างภาคกลาง ภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ประมาณเส้นรุ้งที่ ๑๖ องศาเหนือ กับเส้นแวง ๑๐๑ องศาตะวันออก ส่วนที่กว้างที่สุดวัดจากทิศตะวันออกถึงทิศตะวันตกยาว ๕๕ กิโลเมตร ส่วนที่ยาวที่สุดวัดจากทิศเหนือถึงทิศใต้

^{๑๖๙} กรมการปกครอง, กระทรวงมหาดไทย, "ประกาศสำนักทะเบียนกลาง กรมการปกครอง เรื่อง จำนวนราษฎรทั่วราชอาณาจักร แยกเป็นกรุงเทพมหานครและจังหวัดต่าง ๆ ตามหลักฐานการทะเบียนราษฎร ณ วันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๕๗" [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: http://stat.bora.dopa.go.th/stat/pk/pk_๕๗.pdf ๒๕๕๘. สืบค้น [๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๗].

^{๑๗๐} ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๓๔ ตอนที่ ๐๓ วันที่ ๒๙ เมษายน ๒๔๖๐.

^{๑๗๑} คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, **วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดเพชรบูรณ์**, (กรุงเทพมหานคร : ศุภสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๓).

^{๑๗๒} คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, **วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดเพชรบูรณ์**, (กรุงเทพมหานคร : ศุภสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๓).

ยาว ๒๙๖ กิโลเมตร อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร ๓๔๖ กิโลเมตร ตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๒๑

๔. ภูมิประเทศ

จังหวัดเพชรบูรณ์มีพื้นที่ประมาณ ๑๒,๖๖๘.๔๑๖ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๗,๙๑๗,๗๖๐ ไร่ สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ ๑๑๔ เมตร มีพื้นที่ใหญ่เป็นอันดับที่ ๙ ของประเทศ ลักษณะทางกายภาพของจังหวัดเพชรบูรณ์นั้นเป็นพื้นที่ราบลุ่มแบบท้องกระทะ ประกอบด้วยเนินเขา ป่า และที่ราบเป็นตอน ๆ สลับกันไป พื้นที่มีลักษณะลาดชันจากเหนือลงไปใต้ ตอนเหนือมีทิวเขาสูง ตอนกลางเป็นพื้นที่ราบและมีเทือกเขาขนาบกันไปทั้งสองข้างมีลักษณะเป็นรูปเกือกม้า มีแม่น้ำป่าสัก เป็นแม่น้ำสายสำคัญโดยไหลจากจังหวัดเลย เพชรบูรณ์ ผ่านไปสู่จังหวัดในภาคกลาง แล้วลงสู่แม่น้ำเจ้าพระยา ตามลำดับ จึงส่งผลให้พื้นที่ที่มีทรัพยากรธรรมชาติมากมาย ดินมีสภาพอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูกพืชทำการเกษตร

๖. ภูมิอากาศ

เนื่องจากสภาพภูมิประเทศล้อมรอบด้วยภูเขา ทำให้สภาพภูมิอากาศแตกต่างกันมากในแต่ละฤดูกาล คือ อากาศจะร้อนมากในฤดูร้อน และหนาวจัดในฤดูหนาว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่อำเภอน้ำหนาว อำเภอเขาค้อ และอำเภอหล่มเก่า ส่วนพื้นที่บนภูเขาจะมีอากาศเย็นตลอดทั้งปี ในฤดูฝนมีฝนตกชุก และมีน้ำป่าไหลหลากมาท่วมในที่ราบ โดยเฉพาะบริเวณลุ่มแม่น้ำป่าสักตอนใต้ของจังหวัด ในฤดูแล้งน้ำจะขาดแคลนไม่เพียงพอกับการเกษตรกรรม ในฤดูร้อนและฤดูฝน จะมีอุณหภูมิ ๒๐-๒๔ องศา

จังหวัดเพชรบูรณ์แบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๑๑ อำเภอ ๑๑๗ ตำบล ๑,๔๓๐ หมู่บ้าน ซึ่งอำเภอทั้ง ๑๑ อำเภอมี ดังนี้ ๑) อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ ๒) อำเภอชนแดน ๓) อำเภอหล่มสัก ๔) อำเภอหล่มเก่า ๕) อำเภอวิเชียรบุรี ๖) อำเภอศรีเทพ ๗) อำเภอหนองไผ่ ๘) อำเภอบึงสามพัน ๙) อำเภอน้ำหนาว ๑๐) อำเภอวังโป่ง ๑๑) อำเภอเขาค้อ

จังหวัดเพชรบูรณ์มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรวม ๑๒๘ แห่ง ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัด ๑ แห่ง, เทศบาลเมือง ๓ แห่ง, เทศบาลตำบล ๒๒ แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบล ๑๐๒ แห่ง เทศบาลเมือง ได้แก่ เทศบาลเมืองเพชรบูรณ์ เทศบาลเมืองหล่มสัก และเทศบาลเมืองวิเชียรบุรี

๗. เศรษฐกิจ

สภาพทางเศรษฐกิจของจังหวัดเพชรบูรณ์ในปี ๒๕๓๙ พบว่า ประชากรมีรายได้เฉลี่ยต่อหัว ๒๘,๙๘๒ บาทต่อปี เป็นอันดับ ๕๖ ของประเทศ โดยทั้งจังหวัดมีผลิตภัณฑ์มวลรวม ๒๖,๕๗๖.๗๒๙ ล้านบาท รายได้ส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับสาขาการเกษตรมากที่สุดถึงร้อยละ ๓๓.๓๐ คิดเป็นมูลค่า ๘,๘๔๙.๐๖๔ ล้านบาท รองลงมา เป็นสาขาค้าส่ง และค้าปลีกร้อยละ ๒๐.๖๔ คิดเป็นมูลค่า ๕,๔๘๖.๑๕๑ ล้านบาท และสาขาบริการร้อยละ ๑๒.๕๒ คิดเป็นมูลค่า ๓,๓๒๗.๑๒๖ ล้านบาท อัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจร้อยละ ๘.๐๓

๘. การเกษตรและอุตสาหกรรม

ภาวะเศรษฐกิจจังหวัด ภาวะการค้าของจังหวัดโดยทั่วไป เศรษฐกิจของจังหวัดเพชรบูรณ์ ปี พ.ศ. ๒๕๔๓ ปรับตัวดีขึ้นจากภาคการเกษตร โดยผลผลิตที่สำคัญเพิ่มขึ้น ได้แก่ ข้าวนาปี ข้าวโพด

เลี้ยงสัตว์ ถั่วเขียวผิวนั้น และข้าวฟ่าง เนื่องจากราคาปีก่อนจูงใจให้ขยายพื้นที่ปลูก ประกอบกับสภาพอากาศเอื้ออำนวย มีปริมาณฝนตกอย่างต่อเนื่อง ส่วนการอุตสาหกรรมขยายตัวตามการลงทุนด้านอุตสาหกรรมเกษตร เช่น โรงสีข้าว ไซโลบเมล็ดพืช ซึ่งเป็นโรงงานขนาดกลางใช้เงินทุน ตั้งแต่ ๑๐ ล้านบาทขึ้นไป จังหวัดเพชรบูรณ์มีผลไม้ที่ขึ้นชื่อ คือ มะขามหวาน ซึ่งนิยมเป็นของฝาก

๙. การท่องเที่ยว

การท่องเที่ยว อยู่ในเกณฑ์ดี โดยจำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นมากในช่วงฤดูการท่องเที่ยวของจังหวัด เนื่องจากภาครัฐบาลและเอกชน ได้จัดรายการส่งเสริมการท่องเที่ยว เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว ให้เดินทางท่องเที่ยวตามแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัด โดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ทำให้เกิดการใช้จ่ายเพื่อการท่องเที่ยวมากขึ้นเป็นอย่างมาก^{๑๗๓}

๒.๑๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระครูสุขุมสังฆการ (วรเมธ โปธิสาโร) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การประยุกต์หลักพุทธธรรม เพื่อพัฒนาเยาวชน: ศึกษาเฉพาะกรณีพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนดีโก) สรุปความได้ว่า หลักปัญญาได้ประยุกต์สอนให้เยาวชนเป็นคนดีรู้จักเหตุและผล สิ่งควรไม่ควรทำ สอนด้วยความเป็นกัลยาณมิตร ใช้อุบายวิธีในการสอบถามกระตุ้นปัญญา สอนให้รู้คุณค่าปัญญา เล่านิทานหรือเหตุการณ์ให้เกิดปัญญา สอนโดยใช้สื่อทางประเพณีท้องถิ่น และสอนโดยการสาธิตให้เยาวชนดูเป็นตัวอย่าง เพื่อเกิดปัญญารู้จริง ส่วนวิธีการปลูกฝังจริยธรรมแก่เยาวชน คือ สอนให้เยาวชนมีเมตตาด้วยการเลี้ยงสัตว์ ปลูกฝังค่านิยมในการทำงาน ส่งเสริมอาชีพและเทคโนโลยี ส่งเสริมงานอดิเรก และกิจกรรมที่ดึงมาแก่เยาวชน ผลสัมฤทธิ์ในการประยุกต์หลักพุทธธรรมมี ๓ ด้าน ทำให้เยาวชนมีความดี มีความสุข และมีความเก่งหรือความสามารถในการดำรงชีวิต การสงเคราะห์เยาวชนตามหลักสังคหวัตถุ ๔ คือ (๑) การให้ทาน คือ ให้ปัจจัย ๔ ที่จำเป็นต่อการศึกษาของเยาวชน และการให้ความรู้เป็นทาน ที่เรียกว่า ธรรมทาน (๒) การให้คำแนะนำหรือคำปรึกษาที่เป็นประโยชน์ต่อเยาวชน (๓) การนำเยาวชนร่วมบำเพ็ญประโยชน์ในโครงการและกิจกรรมหลายอย่าง (๔) การวางตนเป็นแบบอย่างที่ดีต่อเยาวชน^{๑๗๔}

อรุณวรรณ บุญเทียบทิฆัมพร ได้ทำการศึกษาเรื่องการพัฒนาทักษะชีวิตของเยาวชนด้วยพุทธภาวนา: กรณีศึกษาค่ายคุณธรรมวัดอุโมงค์มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาวิธีการอบรมของค่ายคุณธรรมวัดอุโมงค์ และเพื่อศึกษาการพัฒนาทักษะชีวิตของเยาวชนด้วยพุทธภาวนาที่เข้าร่วมโครงการอบรมคุณธรรมค่ายวัดอุโมงค์ พบว่าหลังจากผ่านการอบรมทำให้นักเรียนเรียนรู้และเข้าใจเกี่ยวกับหลักพุทธภาวนาได้มาก ด้านกายภาวนานักเรียนได้ฝึกฝนตนเองการเจริญภาวนาในอิริยาบถต่าง ๆ ได้มาก ด้านศีลภาวนานักเรียนได้ฝึกควบคุมตนเองให้อยู่ในกฎกติกาควบคุมสำรวมอินทรีย์ทั้ง

^{๑๗๓} ศูนย์สารสนเทศเพื่อการบริหารและงานปกครอง, กรมการปกครอง, กระทรวงมหาดไทย, "ข้อมูลการปกครอง" [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: <http://www.dopa.go.th/padmic/jungwad๗๖/jungwad๗๖.htm> [ม.ป.ป.]. สืบค้น [๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๗].

^{๑๗๔} พระครูสุขุมสังฆการ (วรเมธ โปธิสาโร), "การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อพัฒนาเยาวชน: ศึกษากรณีพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนดีโก)", วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๗๐.

๕ ได้มาก ด้านจิตภาวนาได้ฝึกฝนตนเองในการทำสมาธิได้มากที่สุด ด้านปัญญาภาวนามีความเข้าใจ ในการฟังธรรมบรรยายได้มากมองเห็นโทษของอบายมุขมองเห็นคุณค่าของการเป็นลูกที่ดี^{๑๗๕}

วิรัตน์ กะสันต์ ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาผลการนำคตินิยมค้ำกลอนทาง พระพุทธศาสนาไปใช้ปลูกฝังคุณธรรมแก่นักเรียนโรงเรียนบ้านหญ้าขาว ผลการนำหลักคตินิยมค้ำ กลอนทางพระพุทธศาสนาไปปลูกฝังคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาแก่นักเรียนโรงเรียนบ้านหญ้าขาว จากการศึกษ พบว่า นักเรียนได้เรียนรู้คตินิยมค้ำกลอนได้นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ทำให้มี พฤติกรรมดีและการกระทำดีขึ้น เช่น นักเรียนมีคุณธรรมด้านการศึกษามีระเบียบวินัย มีความ ประหยัดอดออม มีความซื่อสัตย์ มีความกตัญญูกตเวทิมากขึ้น ทำให้นักเรียนผู้ปกครองและครู ตลอดจนผู้นำชุมชนมีความพอใจมีความสุข^{๑๗๖}

ยศ ถามุลแสน ได้ทำการวิจัยเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์ผลกระทบของการพัฒนาชุมชนต่อ ศีลธรรมของเยาวชนในเขตเทศบาลนครของแก่น เขต ๓ จากการศึกษาพบว่า ผลกระทบของการพัฒนา ชุมชนต่อศีลธรรม พบว่า การพัฒนาชุมชนย่อมมีผลกระทบข้างเคียงที่ไม่พึงประสงค์ในหลายด้าน คือ ทำให้เยาวชนขาดจิตสำนึกในคุณค่าของหลักเบญจศีล และหลักเบญจธรรม เช่น อาจก่อปัญหาการ ทำร้ายร่างกายกันมากขึ้น ขาดสติยับยั้งจิตใจ ชอบใช้ความรุนแรงมากกว่าเหตุผลทางปัญญาเมื่อ ประสบกับปัญหาที่แก้ไขไม่ได้ มีผลกระทบต่อครอบครัวของเยาวชนเองที่จะต้องคอยแก้ปัญหาต่าง ๆ อยู่เสมอ ๆ เช่น หนีเรียน เทียวตามห้างสรรพสินค้าในตัวเมืองขอนแก่น ยุ่งเกี่ยวกับการพนันมี ผลกระทบต่อชุมชนในแง่ของการปกครอง การดูแลของประธานชุมชนและคณะกรรมการที่จะต้อง ตรวจ สอดส่องดูแล เพื่อป้องกันไม่ให้เยาวชนในชุมชนเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับเรื่องที่ผิดกฎหมาย เช่น การขายบริการทางเพศ การขายสิ่งเสพติด และมีผลต่อสถานศึกษา^{๑๗๗}

พระมหาเกรียงศักดิ์ กิตติขโย (ไชยสมศรี)^{๑๗๘} ได้เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษา หลักศีล ๕ ที่มีผลกระทบต่อกระบวนการควบคุมทางสังคม” จากการศึกษาเชิงวิเคราะห์แบบพรรณนา ผลการศึกษาวิจัยพบว่า หลักคำสอนศีล ๕ เป็นหลักคุณธรรมเชิงห้ามปรามอันเป็นเครื่องมือที่เกื้อกูล ให้ผู้ปฏิบัติสามารถเข้าถึงจุดหมายแห่งชีวิตที่พึงปรารถนา กระบวนการควบคุมทางสังคมทั้งหมด ล้วนมี จุดมุ่งหมายให้สมาชิกของสังคมยอมรับและปฏิบัติตามบรรทัดฐานต่าง ๆ ของสังคม เช่น กฎหมาย ระเบียบข้อบังคับและจารีตประเพณี หลักศีล ๕ ที่มีผลกระทบต่อกระบวนการควบคุม ปรากฏออกมา

^{๑๗๕} อรุณวรรณ บุญเทียบพิชัยพร, “การพัฒนาทักษะชีวิตของเยาวชนด้วยพุทธภาวนา: กรณีศึกษา ค่ายคุณธรรมวัดอุโมงค์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๗๖} วิรัตน์ กะสันต์, “ศึกษาผลการนำคตินิยมค้ำกลอนทางพระพุทธศาสนาไปใช้ปลูกฝังคุณธรรมแก่นักเรียนโรงเรียนบ้านหญ้าขาว”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๗๗} ยศ ถามุลแสน, “ศึกษาวิเคราะห์ผลกระทบของการพัฒนาชุมชนต่อศีลธรรมของเยาวชนในเขตเทศบาลนครของแก่น เขต ๓”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๗๘} พระมหาเกรียงศักดิ์ กิตติขโย (ไชยสมศรี), “ศึกษาวิเคราะห์หลักศีล ๕ ที่มีผลกระทบต่อกระบวนการควบคุมทางสังคม, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า บทคัดย่อ.

โดยการใช้มาตรการต่าง ๆ ควบคุมพฤติกรรมของบุคคล การใช้มาตรการควบคุมทางสังคมดังกล่าวมุ่งก่อให้เกิดการควบคุมบุคคลสองประเภทคือ (๑) การควบคุมภายใน ซึ่งหมายถึงการปลูกฝังคุณธรรมในตัวบุคคลให้มีhiriโอตตปะหรือมโนธรรมต้องการทำความดี ละเว้นการทำชั่ว ด้วยความรู้สึกรับผิดชอบชั่วดีของตนเองซึ่งเป็นหลักของความจริง และ (๒) การควบคุมภายนอก ซึ่งย้ำการให้รางวัลจูงใจให้คนทำความดีและการลงโทษเพื่อชูปให้บุคคลละเว้นการทำความผิด ตามหลักเกณฑ์ความถูกต้องและเป็นธรรม ก่อให้เกิดความมีระเบียบวินัยในสังคม

สถิต รัชปต์ย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์หลักอริยาบท ๔ ไปใช้ในการศึกษาเล่าเรียนของนักศึกษาเล่าเรียนของนักศึกษาคฤหัสถ์มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขต ร้อยเอ็ด” ผลการศึกษาพบว่า ความเข้าใจในองค์ประกอบของอริยาบท ๔ อันประกอบไปด้วยฉันทะ คือ ความพึงพอใจ วิริยะ คือ ความเพียร จิตตะ คือ ความเอาใจฝักใฝ่ วิมังสา คือ ความไตร่ตรองโดยนักศึกษาส่วนใหญ่มีความเข้าใจความหมายที่ถูกต้องตรงกัน ด้านวิธีปฏิบัตินั้น พบว่า นักศึกษาคฤหัสถ์ส่วนใหญ่ได้ให้ทัศนคติที่คล้ายคลึงกันว่าในการทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดนั้นแล้วเป้าหมายที่ตั้งไว้คือประสบผลสำเร็จในสิ่งที่ทำต้องเริ่มที่ฉันทะให้เกิดขึ้นในใจก่อนเพื่อรักชอบที่จะทำสิ่งนั้นจากนั้นจึงต้องใช้วิริยะใช้ความพยายามสุดความสามารถและต้องอาศัยจิตตะ คือการเอาใจจดจ่อต่อสิ่งที่ตนทำหากเกิดปัญหาอุปสรรคก็ใช้วิมังสาคือการไตร่ตรองหาเหตุผลพยายามแก้ไขปัญหาการงานก็จะประสบผลสำเร็จและมีประสิทธิภาพสูงสุด^{๑๗๙}

สุนิสสา คงทอง ทำการวิจัยเรื่อง “ผลของโปรแกรมปรับพฤติกรรมทางปัญญาที่มีต่อการพัฒนาจิตสาธารณะของนักเรียนพยาบาลทหารอากาศชั้นปีที่ ๑ วิทยาลัยพยาบาลกองทัพอากาศ กรมการแพทย์ทหาร” ผลการวิจัยพบว่า การมีจิตสำนึก เกี่ยวกับประโยชน์ส่วนรวม เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน จะช่วยให้เกิดความสามัคคีในสังคมเป็นอันหนึ่งอันเดียว การเสียสละที่จะทำประโยชน์ต่อส่วนรวมโดยไม่หวังผลตอบแทนเป็นกิจกรรมที่ เสียสละต่อส่วนรวมทำให้มีจิตสำนึกต่อผู้อื่น ต่อสังคมมากขึ้น และการคำนึงถึงจิตสาธารณะต่อส่วนรวมมากขึ้น^{๑๘๐}

สุทธินันท์ จันทนา ได้ทำการศึกษาการติดตามผลเยาวชนที่ผ่านโครงการอบรมคุณธรรม ค่ายพุทธบุตรของวัดปัญญานันทาราม ตำบลคลองหก อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี ผลการศึกษาความรู้ในหลักธรรม พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนมากมีความรู้ในหลักธรรมคือ การเป็นลูกที่ดีของพ่อแม่ การเป็นศิษย์ที่ดีของครูอาจารย์ การเป็นเพื่อนที่ดีของเพื่อน การเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ และการเป็นสาวกที่ดีของศาสนา ผลการศึกษานำหลักธรรมไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ นำหลักธรรมไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันบ่อยครั้ง ผล

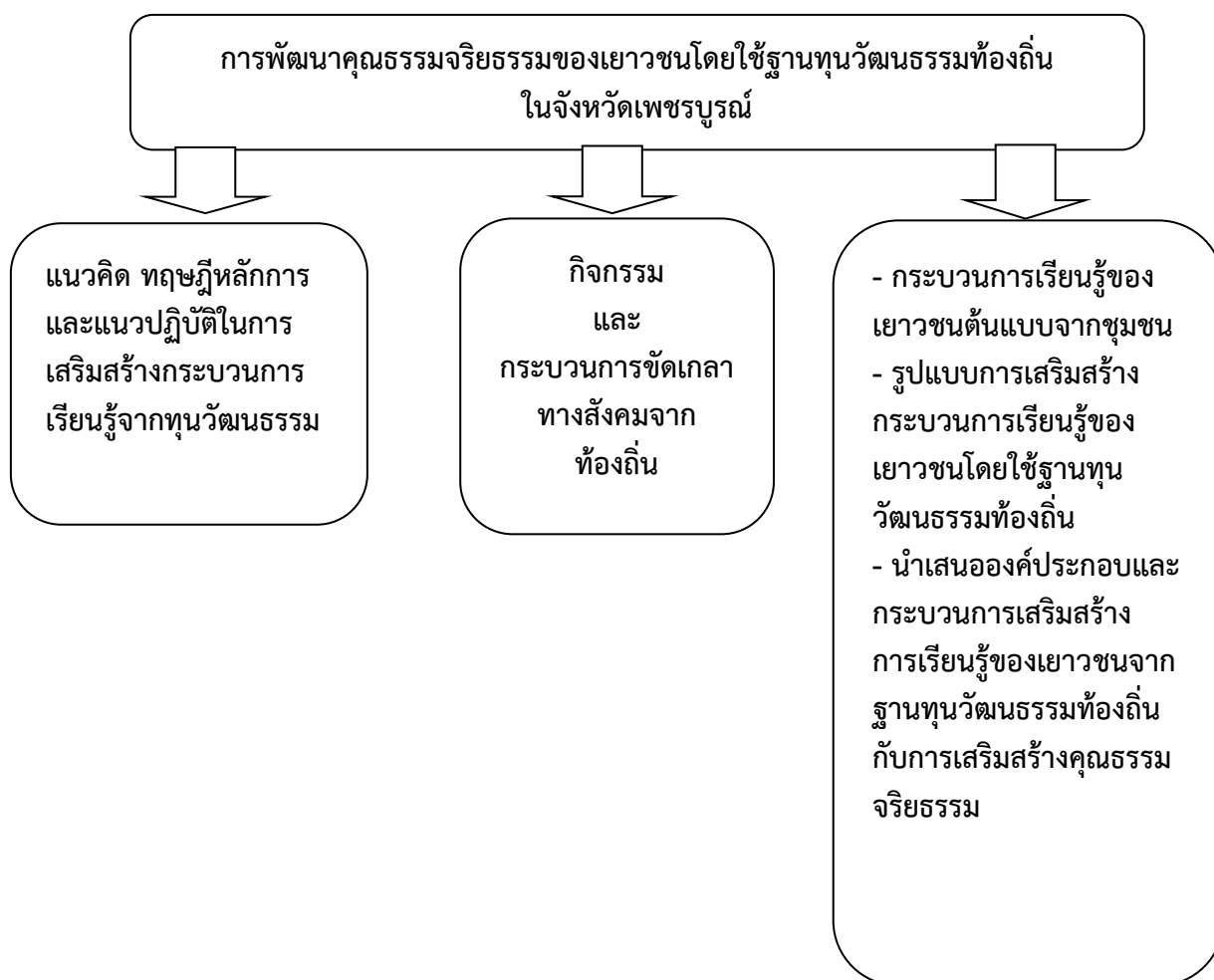
^{๑๗๙} สถิต รัชปต์ย , “การประยุกต์หลักอริยาบท ๔ ไปใช้ในการศึกษาเล่าเรียนของนักศึกษาคฤหัสถ์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด”, ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๘), หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๘๐} สุนิสสา คงทอง, “ผลของโปรแกรมปรับพฤติกรรมทางปัญญาที่มีต่อการพัฒนาจิตสาธารณะของนักเรียนพยาบาลทหารอากาศชั้นปีที่ ๑ วิทยาลัยพยาบาลกองทัพอากาศ กรมการแพทย์ทหาร”, มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒ (มกราคม-เมษายน ๒๕๕๗): ๑๗๔-๑๘๔.

การศึกษาเจตคติของเยาวชนต่อโครงการอบรมคุณธรรมพุทธบุตร พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีเจตคติที่ดีต่อโครงการอบรมคุณธรรมค่ายพุทธบุตร^{๑๘๑}

สรุปได้ว่า แนวทางการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้ฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นวิธีการในการเสริมสร้างคุณธรรม ทำให้เยาวชนมีแนวทางดำเนินชีวิตอย่างมีคุณธรรม ๔ ด้าน คือ ด้านกตัญญูกตเวที ด้านความมีระเบียบวินัย ด้านความสามัคคี และด้านหน้าที่และความรับผิดชอบ เพื่อให้เยาวชนมีแนวทางในการประพฤติปฏิบัติที่ดีงามและเป็นกำลังสำคัญของชาติสืบไป

๒.๑๒ กรอบแนวคิดในการวิจัย

^{๑๘๑} สุทธินันท์ จันทนา, "การติดตามผลเยาวชนที่ผ่านโครงการอบรมคุณธรรมค่ายพุทธบุตรของวัดปัญญานันทาราม ตำบลคลองหก อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี", วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๖), หน้า บทคัดย่อ.

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้ฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ ๑) เพื่อศึกษาสภาพองค์ประกอบการเรียนรู้คุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้ฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ ๒) เพื่อศึกษากระบวนการจัดการเรียนรู้คุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนและฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ ๓) เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้ฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ พื้นที่ในการวิจัย
- ๓.๓ กลุ่มเป้าหมาย/ผู้ให้ข้อมูลหลัก
- ๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล
- ๓.๗ การนำเสนอผลการศึกษาค้นคว้าวิจัย

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

รูปแบบวิธีวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยด้วยกัน ๓ แบบ คือ

๑. การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research) การวิจัยในลักษณะนี้ผู้วิจัยจะศึกษาข้อมูลเอกสารที่ผู้วิจัยเก็บข้อมูลแล้ว

๒. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ผู้วิจัยนำแบบสัมภาษณ์ ไปสัมภาษณ์กลุ่มพื้นที่หลักที่เกี่ยวกับการพัฒนาเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้ฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์

๓) แบบเชิงปฏิบัติการ (Action research) ผู้วิจัยจะใช้กระบวนการเชิญชวน ได้แก่ พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน นักวิชาการด้านวัฒนธรรม ครู ผู้ปกครอง เยาวชน และตัวแทนเครือข่ายที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ร่วมการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อกำหนดการจัดการทุนมนุษย์เพื่อส่งเสริมจริยธรรมคุณธรรมของบุคลากรองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ โดยเป็นลักษณะของเครือข่าย และมีขั้นตอนดังนี้

๓.๑.๑ การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research)

ผู้วิจัยได้ศึกษาหลักแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เพื่อใช้เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาและประกอบการอธิบายโดยศึกษาจาก

๑) ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูล จากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ตำราวิชาการ และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒) ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่มีผู้ศึกษาไว้ในแง่มุมต่าง ๆ บทความ วารสาร สืบค้นหาข้อมูลจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ และมีการศึกษาบททวนเอกสารต่าง ๆ ได้แก่ สารนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย บทความและเอกสารทางวิชาการ เอกสารจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้ฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์

๓.๑.๒ การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

ผู้วิจัยทำการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมากำหนดเป็นคำถามในการวิจัย จากนั้นจึงได้ลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลภาคสนามแบบสัมภาษณ์ (Interview) ซึ่งเป็นเครื่องมือในการศึกษา และรวบรวมข้อมูล โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) สำหรับประชากรผู้ให้ข้อมูล โดยมีเนื้อหาสำคัญ เช่น แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้ฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์

๓.๑.๓ การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research)

โดยการลงพื้นที่สำรวจเพื่อหาข้อมูลเกี่ยวกับองค์ความรู้พื้นที่ศึกษาการพัฒนาเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้ฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ ที่จะนำมาสังเคราะห์ให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจน แล้วนำไปสร้างแนวทางการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้ฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ โดยเน้นการทำงานวิจัยมีส่วนร่วม มีขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ การร่วมศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาอย่างมีส่วนร่วมกับการจัดลำดับความสำคัญและความต้องการ การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้ฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการจัดทำและประกอบการพิจารณาวางแผนงานวิจัยแนวทางการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้ทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์

ขั้นตอนที่ ๒ การร่วมวางแผน คัดเลือกชุมชน และการวางแผนการพัฒนาหลังจากได้ข้อมูลเบื้องต้นของชุมชนแล้ว และนำข้อมูลมาวิเคราะห์พื้นที่ชุมชน โดยการนำมาอภิปรายแสดงความคิดเห็นร่วมกันเพื่อกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการ การกำหนดวิธีการและแนวทางการดำเนินงาน ตลอดจนกำหนดทรัพยากรและแหล่งทรัพยากรที่จะใช้เพื่อการวิจัย

ขั้นตอนที่ ๓ การร่วมดำเนินการ เป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินการแนวทางการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้ฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ หรือเป็นขั้นตอนการปฏิบัติการตามแผนการวิจัยที่ได้วางไว้ ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่ โดยการสนับสนุนด้านเงินทุน วัสดุอุปกรณ์ และแรงงาน รวมทั้งการเข้าร่วมในการบริหารงาน การประสานขอความช่วยเหลือจากภายนอกในกรณีที่มีความจำเป็น

ขั้นตอนที่ ๔ การเข้าร่วมรับผลประโยชน์ โดยประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดการแจกจ่ายผลประโยชน์จากกิจกรรมการวิจัยแนวทางการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้ฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์อย่างเท่าเทียม

ขั้นตอนที่ ๕ เป็นการมีส่วนร่วมติดตามประเมินผลการดำเนินงานวิจัย และผลของการพัฒนาจากการดำเนินการไปแล้วว่าสำเร็จตามวัตถุประสงค์หรือไม่ มีปัญหาอุปสรรค และข้อจำกัดอย่างไร เพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ทันที และนำข้อมูลผิดพลาดไปเป็นบทเรียนในการดำเนินการต่อไป ซึ่งก่อให้เกิดรากฐานแห่งความยั่งยืนของการพัฒนา

๓.๒ พื้นที่ในการวิจัย

พื้นที่ในการวิจัยได้เลือกพื้นที่เป็น กลุ่ม ๒ ดังนี้

กลุ่มที่ ๑ พื้นที่แนวทางการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้ฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์

กลุ่มที่ ๒ กลุ่มเครือข่ายแนวทางการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้ฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์

๓.๓ กลุ่มเป้าหมาย/ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants)

๓.๓.๑ การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญประกอบด้วย

ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้ฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ ได้แก่ พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน นักวิชาการด้านวัฒนธรรม ครู ผู้ปกครองเยาวชน จำนวน รวม ๔๐ รูป/คน ประกอบด้วย

๑. พระสงฆ์ จำนวน ๕ รูป
๒. ผู้นำชุมชน จำนวน ๕ คน
๓. นักวิชาการด้านวัฒนธรรม จำนวน ๕ คน
๔. บุคลากรทางการศึกษา จำนวน ๕ คน
๕. ผู้ปกครอง จำนวน ๑๐ คน
๖. เยาวชน จำนวน ๑๐ คน

รวมทั้งสิ้น จำนวน ๔๐ รูป/คน

๓.๓.๒ การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย

๑. พระสงฆ์ จำนวน ๕ รูป
๒. ผู้นำชุมชน จำนวน ๕ คน
๓. นักวิชาการด้านวัฒนธรรม จำนวน ๕ คน
๔. บุคลากรทางการศึกษา จำนวน ๕ คน
๕. ผู้ปกครอง จำนวน ๑๐ คน
๖. เยาวชน จำนวน ๑๐ คน

รวมทั้งสิ้น จำนวน ๔๐ รูป/คน

๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการลงพื้นที่เป้าหมายในการพัฒนาการจัดการความรู้ทรัพยากรทางวัฒนธรรมของเยาวชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งประกอบด้วย

๑. การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ผู้วิจัยจะมีโครงร่างการสัมภาษณ์เกี่ยวกับสภาพแนวทางการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้ฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์

๒. การสนทนากลุ่ม (Focus Group) ซึ่งผู้วิจัยจะมีส่วนร่วม ในการระดมความเห็นและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของผู้เกี่ยวข้องประกอบด้วย ได้แก่ พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน นักวิชาการด้านวัฒนธรรม ครู ผู้ปกครอง เยาวชน และตัวแทนเครือข่ายที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย และตัวแทนเครือข่ายที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ที่เชื่อมโยงต่อสภาพแนวทางการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้ฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์

๓. ชุดปฏิบัติการการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้ฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ เนื้อหาประกอบด้วย ๑) แนวคิด ทฤษฎีหลักการ และแนวปฏิบัติในการเสริมสร้างกระบวนการ เรียนรู้จากทุนวัฒนธรรม ๒) กิจกรรมและกระบวนการขับเคลื่อน ทางสังคมจากท้องถิ่น ๓) กระบวนการเรียนรู้ของ เยาวชนเยาวชนต้นแบบจากชุมชน

๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ผู้วิจัยได้แบ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยออกเป็น ๕ ระบบ มีขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังนี้

ระยะที่ ๑ การจัดประชุมทีมวิจัย เพื่อชี้แจงความรู้ความเข้าใจการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้ฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ การจัดสัมมนากลุ่มย่อย การประเมินเพื่อประเมินการการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้ฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ ตลอดจนการใช้เครื่องมืออุปกรณ์ประกอบการวิจัย ได้แก่ เครื่องบันทึกภาพและเสียง และความพร้อมของอุปกรณ์ เครื่องมือการทำงาน

ระยะที่ ๒ การศึกษาภาคสนาม (Field Study) และการลงสำรวจข้อมูลภาคสนาม (Field Study) โดยการใช้พื้นที่การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้ฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อสำรวจและรวบรวมข้อมูลชุมชน เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑

ระยะที่ ๓ เป็นการระดมความเห็นของตัวแทนการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้ฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ ตัวแทนเครือข่ายที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย และผู้ประกอบการต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงต่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้ฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ โดยใช้เครื่องมือการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒

ระยะที่ ๔ การสรุปองค์ความรู้ของการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้ฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ แล้วนำข้อมูลไปสู่การจัดทำเวทีประชาคมในพื้นที่โดยการจัดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้แก่ชุมชนหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และจัดทำประชาสัมพันธ์ โดยการจัดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้แก่สมาชิกของเครือข่ายและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

ระยะที่ ๕ การจัดประชุมเสวนาทางวิชาการ การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้ฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ และกิจกรรมเชิงปฏิบัติการพัฒนาคุณธรรม

จริยธรรมของเยาวชนโดยใช้ฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ แลกเปลี่ยนเรียนรู้องค์ความรู้ของเครือข่าย

๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร ใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารเนื้อหา (Content Analysis) นำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนาและข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ (Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focos Group Discussion) ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) โดยนำข้อมูลมาเรียบเรียงและจำแนกอย่างเป็นระบบ จากนั้นนำมาตีความหมายเชื่อมโยงความสัมพันธ์ และสร้างข้อสรุปจากข้อมูลต่าง ๆ ที่รวบรวมได้ โดยทำไปพร้อม ๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งนี้เพื่อจะได้ศึกษาประเด็นต่างได้ลึกซึ้ง เมื่อประเด็นใดวิเคราะห์แล้วไม่มีความชัดเจนก็จะตามไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็นต่างๆ เหล่านั้น เพื่อตอบคำถามหลักตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อมูลเชิงคุณภาพได้นำมาวิเคราะห์ เพื่อหาความเชื่อมโยงสัมพันธ์เชิงทฤษฎี และการสร้างบทสรุปและการพิสูจน์บทสรุป เป็นการนำแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยต่าง ๆ ทางวิชาการ มาสร้างเป็นบทสรุปพร้อมเก็บข้อมูลที่เชื่อถือได้อีกครั้งหนึ่ง โดยเน้นความเชื่อมโยง เพื่อนำไปสู่การพิสูจน์ที่เป็นรูปธรรมและตรงต่อข้อเท็จจริงที่ปรากฏ

๓.๗ การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มุ่งเน้นการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร การเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกต การพัฒนากิจกรรม ในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้ฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ และการสนทนากลุ่ม เฉพาะนำมาการวิเคราะห์ สรุป และอภิปรายผล โดยจับประเด็นหลักของเรื่อง และจำแนกเหตุการณ์หลัก ๆ ด้วยการแยกเป็นประเด็น ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย หลังจากนั้น คณะผู้วิจัยจะนำเสนอรายงานแบบพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Analytical Description) พร้อมอ้างอิงคำพูดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และนำเสนอรูปภาพประกอบเหตุการณ์ของเรื่องเพื่อยืนยันประเด็นที่พรรณนาวิเคราะห์ตามความเหมาะสม โดยเป็นการนำเสนอผลการวิจัยขุมองค์ความรู้ในการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ประกอบการบรรยายตามวัตถุประสงค์การวิจัยโดยการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ประกอบภาพถ่ายพร้อมการบรรยาย จากผลการลงพื้นที่สำรวจการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้ฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ จากอดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อหาข้อมูลที่จะนำมาสังเคราะห์ให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจน แล้วนำไปสู่การสรุปองค์ความรู้การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้ฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ แล้วนำไปสู่การสรุปองค์ความรู้การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้ฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ แล้วนำข้อมูลไปสู่การจัดทำเวทีประชาคมในชุมชนหรือพื้นที่ โดยการจัดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้แก่ชุมชนหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และจัดทำประชาพิจารณ์ ในชุมชนหรือพื้นที่ หลังจากนั้น จึงดำเนินการลงมือปฏิบัติการวิจัยเพื่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้ฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นใน

จังหวัดเพชรบูรณ์และจัดทำสื่อพิมพ์ ผลงานวิจัย วิดีทัศน์นำเสนอ และนวัตกรรมเพื่อเผยแพร่ความรู้สู่
สาธารณชน รวมทั้งการจัดทำแผนพับโบชัวร์ หนังสือสรุปองค์ความรู้และการเผยแพร่สู่สื่อสารมวลชน
สื่อสารสนเทศ และการจัดพิมพ์เอกสารรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้ฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ ๑) เพื่อศึกษาสภาพองค์ประกอบการเรียนรู้คุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้ฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ ๒) เพื่อศึกษากระบวนการจัดการเรียนรู้คุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนและฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ ๓) เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้ฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

๔.๑ องค์ประกอบการเรียนรู้คุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้ฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์

วิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้านในชุมชน เป็นพฤติกรรมและสิ่งที่คุณคนในชุมชนผลิตสร้างขึ้น ด้วยการเรียนรู้จากกันและกัน และร่วมกันใช้ชีวิตในชุมชนของตน รูปแบบของกิจกรรมของคนในชุมชน และโครงสร้างเชิงสัญลักษณ์ที่ทำให้กิจกรรมนั้นเด่นชัดและมีความสำคัญนั้น สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามยุคสมัย และความเหมาะสม การเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดีขึ้น มีคุณประโยชน์ต่อตนเอง สังคมและประเทศชาติ เมื่อบุคคลได้รับการเรียนรู้ย่อมมีการพัฒนาตนเอง พัฒนาสังคม และพัฒนาประเทศชาติอันจะนำมาซึ่งชีวิตที่มีคุณภาพ

๔.๑.๑ เยาวชนมีระบบสัมผัส และระบบประสาทในการรับรู้

การรับรู้เป็นกระบวนการต่อเนื่องมาจากการสัมผัส ซึ่งมุ่งไปที่การทำความเข้าใจ และการแปลความหมายของสิ่งเร้าที่มากกระทบอวัยวะสัมผัสหรือประสาทสัมผัส หรือเป็นกระบวนการที่ประสาท สัมผัสรับสิ่งเร้าจากภายนอกมาสู่ระบบประสาท แล้วทำการเปลี่ยนข้อมูลดิบ เพื่อส่งให้สมอง และเปลี่ยนเป็นการรับรู้ รวมทั้งการสัมพันธ์ต่างๆ ของวัตถุนั้น ดังนั้นกระบวนการรับรู้ จึงเป็นการเลือก จัด และตีความ ข้อมูลจากการสัมผัส โดยการแปลความหมายของสิ่งที่รับรู้ นั้น ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ในอดีต การเรียนรู้และสภาพจิตใจในปัจจุบัน ตลอดจนการจัดรูปแบบของสิ่งเร้านั้นๆ เป็นสำคัญ โดยมนุษย์มีการสัมผัสได้ ๕ ทาง คือ ตา หู จมูก ลิ้น และผิวหนังหรือผิวกาย แต่มนุษย์ยังมีข้อจำกัดในการสัมผัสต่อสิ่งเร้าในด้านต่างๆ จึงไม่สามารถสัมผัสทุกอย่างในโลกนี้ได้ การเรียนรู้วัฒนธรรมของคนในชุมชน เป็นการสืบทอดรุ่นต่อรุ่น โดยการเข้าร่วมกิจกรรมที่จัดขึ้นในชุมชน เช่น การมาทำบุญที่วัด ชาวบ้านก็จะแต่งกายด้วยชุดไทย สวมใส่ผ้าถุง เป็นตัวอย่างให้เยาวชนได้รับรู้ และปฏิบัติเป็นตัวอย่าง และจะแต่งกายด้วยชุดไทยหากมีการจัดกิจกรรมขึ้นที่วัด การให้ความร่วมมือกับผู้นำชุมชนในการดูแลรักษา พัฒนาแหล่งชุมชนของตนเองให้สะอาด ปราศจากคนติดยาเสพติด ทุกคนในชุมชนมีรายได้ส่งผลถึงการไม่มีโจรผู้ร้ายเกิดขึ้นในชุมชนเหล่านั้น การที่ประชาชนในชุมชนมีจิตสำนึกรักษากฎเกณฑ์ที่อยู่ของตนไม่ใช่เรื่องง่าย และไม่ก็ไม่ใช่เรื่องยากที่จะลงมือปฏิบัติ หากมีการ

สี่บถอด ถ่ายถอดวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามที่มีมาตั้งแต่รุ่นปู่ ย่า ตา ยาย ด้วยความร่วมมือจากสถาบันที่เล็กที่สุดในสังคม คือ สถาบันครอบครัว คือ พ่อ แม่ คุณครู เอาใจใส่นอกจากความรักที่มีต่อลูกๆ แล้ว ต้องรับฟังความคิดเห็น และความต้องการของลูกๆ ด้วย คอยชี้แนะ สนับสนุน ไม่ใช่กีดกันความคิด หรือไม่เคยให้เด็กๆ เยาวชน ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง พ่อ แม่ต้องปฏิบัติให้เป็นตัวอย่าง ให้ลูกๆ ได้เห็น และลงมือร่วมกันปฏิบัติ เช่น การล้างจาน การซักผ้า แรกๆ ก็ช่วยกันทา หากเกิดการขานาญแล้ว จึงแบ่งหน้าที่ให้แต่ละคนรับผิดชอบ เมื่ออยู่ที่โรงเรียนเยาวชนเหล่านั้นก็จะปฏิบัติตนด้วยความเต็มใจ

๔.๑.๒ สิ่งเร้า คือ สถานการณ์ต่างๆ ที่เป็นสิ่งเร้าให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้

สิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในสถานการณ์ต่างๆ ซึ่งเป็นตัวการที่ทำให้คนในชุมชนมีปฏิกริยาหรือพฤติกรรมตอบสนองออกมาในสภาพการเรียนรู้ สิ่งเร้าจึงหมายถึง ผู้นำปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ เช่น การจัดกิจกรรมวันสำคัญทางพุทธศาสนาขึ้นในวัด คนในชุมชนเข้ามาช่วยกันในด้านทำความสะอาด จัดเตรียมสถานที่ สำหรับทำกิจกรรม จึงเกิดกลไกการเรียนรู้ขึ้นจากทั้งสิ่งเร้าภายนอกและภายใน มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของคนในชุมชน ส่วนที่รับความรู้สึกอาจอยู่ลึกเข้าไปข้างใน คือ การได้มาวัด ถือเป็นการสร้างบุญ สร้างกุศล ชำระล้างจิตใจ ให้สะอาด เป็นการพักผ่อนจากการทำงานมองจากภายนอกไม่เห็น สิ่งเร้าภายนอก คือ ชุมชนเกิดความสงบสุข บ้านเรือนสะอาด คนในชุมชนมีรายได้สามารถหาเลี้ยงตนเองได้ กระบวนการของการรับรู้เป็นสิ่งแรกที่มนุษย์สนองตอบต่อสิ่งแวดล้อม ต้องมีความสมบูรณ์จึงจะสามารถรับรู้สิ่งเร้าได้ดี เพราะการสัมผัสรับสิ่งเร้า ที่มากระทบเกิดเป็นการรับรู้ ซึ่งเป็นปัจจัยใจหลักที่จะทำให้เราสามารถมีคุณภาพชีวิตที่ดีได้ นอกจากนี้แล้วการเรียนรู้นั้น ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงในห้องเรียน เราสามารถเรียนรู้และศึกษาได้ในทุกที่ อย่งไรก็ตามคุณภาพชีวิต ก็ขึ้นอยู่กับของแต่ละบุคคลด้วยเช่นกัน หากเราสามารถนำความรู้มาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดแล้ว ก็ย่อมเกิดผลดีกับตัวของเราเอง และชุมชน กระบวนการการเรียนรู้สามารถเกิดได้ในทุกวัย สามารถนำมาประยุกต์ให้เข้ากับวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นได้ ขั้นตอนแรกต้องเริ่มจากตนเอง ต้องรู้ว่าตนเองต้องการสิ่งใด เพื่อจะให้การดำเนินชีวิตใน อยุธยา ปลอดภัยในชุมชน สังคม นั้นๆ ด้วยการเรียนรู้จากการมีส่วนร่วมในครอบครัวของตนเอง จากนั้นก็เข้าร่วมกิจกรรมนอกบ้านเช่น การเข้าร่วมพิธีกรรมทางศาสนา ไปทำบุญที่วัด เข้าร่วมประชุม เพื่อรับฟังความคิดเห็นของคนในชุมชน ร่วมเสนอแนะความคิดเห็น ช่วยการหาแนวทางแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน

๔.๑.๓ การตอบสนอง คือ พฤติกรรมที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้

ปัจจุบันวัยรุ่นและเยาวชนส่วนใหญ่มีปัญหาหลายอย่างที่ตนไม่สามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ เหล่านั้นได้ด้วยตนเอง บางครั้งอาจจะแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยวิธีการที่ผิดๆ มีการคิดวิธีการแก้ไขปัญหากันอย่างไม่ถูกต้อง วัยรุ่นหรือเยาวชนเป็นวัยที่สำคัญมากของชีวิตเพราะเป็นวัย “หัวเลี้ยวหัวต่อของชีวิต” ซึ่งถือเป็นช่วงที่ต้องปรับตัวมากที่สุด สังคมและชุมชนมักคาดหวังว่าวัยรุ่นควรมีการปรับตัวและพัฒนาตนเองให้เป็นคนดีของสังคม ต้องศึกษาหาความรู้ให้กับตนเอง ทั้งในด้านองค์ความรู้ทั่วไปที่จะนำไปสู่การประกอบอาชีพในอนาคต เพื่อพัฒนาในด้านความเป็นอยู่ของตนเอง โดยต้องมีความขยันหมั่นเพียร ไม่เกียจคร้าน ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนเพื่อจะช่วยในการปรับตัวและดำเนินชีวิต ความรู้เหล่านี้เป็นสิ่งที่ยุ่รุ่นต้องรู้และแสวงหา เพื่อดำรงตนได้ดีในสังคมและปรับตัวได้อย่างเหมาะสม ซึ่งปัญหาเหล่านี้สามารถแก้ไข เริ่มจากการให้ความสำคัญกับพวกเขาให้เขามีโอกาสในการแสดงความ

คิดเห็น เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ปัญหา เยาวชนส่วนใหญ่ที่มักจะประสบปัญหาคือเขาไม่มีความรู้ในเรื่องของสิ่งที่ถูกหรือผิด ไม่มีคนมาให้ความรู้ให้คำปรึกษาที่ถูกต้อง และชี้แนะแนวทางการแก้ไขหรือข้อผิดพลาดที่เกิดขึ้น โดยการคิดที่เกิดจากขาดการยั้งคิด การยับยั้งปัญหา เช่น ดิถยาเสพติด ดิถเกมส์ มีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร ปัญหาความรุนแรง คือ การที่บุคคลใช้กำลังทำให้ผู้อื่นบาดเจ็บ การทำลายทรัพย์สินของผู้อื่นหรือการข่มขู่ว่าจะทำลายผู้อื่นให้ได้รับบาดเจ็บ ความรุนแรงเป็นพฤติกรรม การใช้อำนาจในการบังคับควบคุมหรือข่มขู่ให้เกิดความกลัว เช่น การทำร้ายร่างกาย การข่มขืน และทารุณกรรมทางด้านจิตใจ ปัจจุบันปัญหาความรุนแรงต่อเด็กและสตรียิ่งเพิ่มมากขึ้น โดยส่วนใหญ่เด็กที่ตกเป็นเหยื่อการข่มขืนมากที่สุดเป็นเด็กที่อายุต่ำกว่า ๑๖ ปี โดยบุคคลที่ทารุณเหล่านี้เป็นคนใกล้ชิดหรือเพื่อน รองลงมาคือคนในครอบครัว เช่น พ่อ แม่ ญาติ เป็นต้น ปัญหาความรุนแรงของเด็กและสตรี คำนึงความทันสมัยตามโฆษณาตามสื่อต่างๆ เยาวชนเมื่อประสบพบเจอกับปัญหาต่างๆ ส่วนใหญ่มักปรึกษาเพื่อน เชื่อเพื่อนเพราะคิดว่าเพื่อนเป็นที่พึ่งให้แก้ตนได้ ทั้งหมดเป็นความคิดที่ผิดความจริงแล้วเมื่อเกิดปัญหาคนที่ควรไปขอคาปรึกษาคือ พ่อ แม่ เพราะพ่อแม่เป็นบุคคลที่ใกล้ชิดกับเรามากที่สุดและสามารถให้คาปรึกษาได้ทุกเรื่อง

เยาวชนต้องรู้จักสิทธิและหน้าที่ของตน คนเราทุกคนมีสิทธิและหน้าที่แตกต่างกันออกไปตามบทบาทของแต่ละคน เช่น วัยรุ่นมีบทบาทเป็นบุตรยอมมีสิทธิในการได้รับความคุ้มครองและมีหน้าที่ในการช่วยเหลือตนเองช่วยเหลือพ่อแม่ในกิจการงานต่างๆ เพื่อตอบแทนพระคุณพ่อแม่ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน มีความรับผิดชอบต่อตนเอง และสามารถตัดสินใจได้ว่าสิ่งใดถูกหรือสิ่งใดผิด ควรพิจารณาด้วยเหตุผลและสติปัญญา ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของผู้ที่อยู่ในสังคมที่เหมาะสม มีระเบียบวินัยในตนเอง ระเบียบวินัยของเยาวชนเกิดได้จากการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่และการอบรมสั่งสอนของคุณครู รู้จักกาลเทศะเป็นผู้ที่มีบุคลิกภาพดีสิ่งต่างๆ เหล่านี้เป็นปัจจัยที่จะทำให้เยาวชนเป็นคนที่ดีของสังคม เยาวชนที่ดีต้องปฏิบัติตามระเบียบวินัยของสังคมเด็กและเยาวชนที่มีระเบียบวินัยในตนเองจะเป็นผู้ที่มีความเชื่อมั่น ยอมรับสภาพความเป็นจริง มนุษย์ทุกคนย่อมมีความแตกต่างกันทั้งทางร่างกายและจิตใจ สติปัญญา ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้ความต้องการของมนุษย์เท่าเทียมกัน เยาวชนควรควบคุมความต้องการของตนเองให้เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงและควรเข้าใจตนเองอย่างแท้จริงจะทำให้เยาวชนมีความสุขและประสบความสำเร็จในชีวิตได้ง่ายขึ้น และเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ รู้จักการแก้ไขปัญหา ปัญหาข้อขัดแย้งในชีวิต ความเครียดทางอารมณ์เป็นสิ่งธรรมดาที่เกิดขึ้นกับคนเรา ไม่มีหลีกเลี่ยงได้ ตามปกติเมื่อคนเราพบเจอกับปัญหาและอุปสรรค เรามักหาทางออกให้ตนเองด้วยวิธีการต่างๆ ซึ่งการแก้ไขปัญหาที่ควรคิดแก้ไขด้วยวิธีที่เหมาะสม เมื่อเกิดความเครียดควรหากิจกรรมอื่นทำทดแทนโดยการเล่นกีฬาหรือเล่นดนตรีทำกิจกรรมนันทนาการ ถ้ามีปัญหาเกี่ยวกับเพื่อนควรปรึกษาพ่อแม่ ปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมอันดีงาม เจตคติทางสังคมของบุคคลแต่ละคนนั้นมีอิทธิพลมาจากการติดต่อและการสัมผัสกันภายในสังคมนั้นเอง ในแต่ละชุมชนย่อมมีขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมต่างๆ เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน เยาวชนจึงควรเรียนรู้เกี่ยวกับค่านิยม ขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมของตน เช่น การมีมารยาทดีงาม มีความซื่อสัตย์ มีความสุจริต มีความเคารพผู้ใหญ่ แต่งกายสุภาพเหมาะสมกับกาลเทศะและมีเจตคติที่ดี เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ เพื่อสร้างเสริมประสบการณ์และความเชื่อมั่นในตนเอง ในกิจกรรมที่เหมาะสมซึ่งควรปฏิบัติ เช่น กิจกรรมของชุมชนหรือชมรมต่างๆ ภายในโรงเรียน กิจกรรมกีฬา กิจกรรมนันทนาการ

การจัดงานเลี้ยงรื่นเริงที่อยู่ในสายตาผู้ใหญ่ย่อมมีประโยชน์มาก ช่วยให้รู้จักกับและสามารถปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ใหม่ๆ ได้

สรุปได้ว่า จากการวิเคราะห์องค์ประกอบการเรียนรู้คุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนจากทุนวัฒนธรรมท้องถิ่น ทำให้ผู้วิจัยพบว่า องค์ประกอบการเรียนรู้คุณธรรมจริยธรรมประกอบด้วย ๑) การรับรู้ ๒) สิ่งเร้า และ ๓) พฤติกรรม ซึ่งการรับรู้ของเยาวชนมาจากการสัมผัสจากพ่อแม่ หรือคนในครอบครัว แล้วเกิดความรู้สึก รัก ไม่ชอบ อยากกินอาหาร อยากได้สิ่งของ ตั้งแต่แรกเกิด คือการเลี้ยงดูจากครอบครัว การให้ความรัก ความเอาใจใส่ เมื่อเยาวชนเติบโตขึ้นต้องเข้าศึกษาหาความรู้ โดยต้องออกจากบ้านเพื่อมาโรงเรียน ได้เรียนรู้การอยู่ร่วมกันในสังคม การปรับตัวเข้ากับเพื่อนๆ ในโรงเรียน ซึ่งสิ่งเร้าเหล่านี้ยังเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่จะทำให้เยาวชนเกิดการเรียนรู้ถึงพฤติกรรมต่างๆ ที่ได้รับมาจากการเรียนในชั้นเรียน การใช้ชีวิตอยู่ในโรงเรียน การสังเกตพฤติกรรมจากเพื่อนๆ หากต้องการเข้ากลุ่มกับเพื่อน ต้องแสดงพฤติกรรม กิริยาท่าทาง อาการอย่างไร เพื่อนถึงจะยอมรับ จะทำอย่างไร ให้ครูรักและเอ็นดู

๔.๒ กระบวนการจัดการเรียนรู้คุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนและฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์

กระบวนการจัดการเรียนรู้คุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนจากทุนวัฒนธรรมท้องถิ่น จะเกิดขึ้นไม่ได้หากไม่ได้รับการร่วมมือจากสถาบันครอบครัว ต้องเปิดโอกาสให้เขาได้มีประสบการณ์การเรียนรู้ด้วยตัวของเขาเอง ต้องมีการใช้กระบวนการคิด สร้างความเข้าใจ ในความหมายการมีคุณธรรมจริยธรรม จึงควรกระตุ้นให้เยาวชนใช้กระบวนการคิดทำความเข้าใจ อันเกิดจากการมีคุณธรรมจริยธรรม ด้วยการใช้ศิลปวัฒนธรรมเป็นตัวขับเคลื่อนเยาวชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน เช่น การเรียนภาษาล้านนาซึ่งปัจจุบันมีผู้อ่าน เขียน จำนวนน้อยมาก การเรียนรู้เป็นกระบวนการทางสังคม เพราะในเรื่องเดียวกันอาจคิดได้หลายมุม ทำให้เกิดการขยาย เติมเต็มข้อมูลความรู้ ต้องมีการตรวจสอบความถูกต้องของการเรียนรู้ตามที่สังคมยอมรับด้วย เพื่อให้เยาวชนเกิดการเรียนรู้จะต้องเปิดโอกาสให้เยาวชนมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับบุคคลอื่นหรือแหล่งข้อมูลอื่นๆ

การสร้างการเรียนรู้จะเป็นกิจกรรมที่สนุกสนานนั้น เป็นสิ่งที่ผู้ใหญ่ทุกคนในสังคม ต้องช่วยกันหาแนวทาง วิธีการ กระบวนการที่เหมาะสมเพื่อให้เยาวชนเกิดเป็นความรู้สึกอยากมีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้นๆ บางกิจกรรมควรสร้างภาวะที่กระตุ้นให้เกิดความอยากรู้หรือมีข้อสงสัยบ้าง เพื่อก่อให้เกิดการหาทางแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง หากเยาวชนหลุดพ้นจากความไม่รู้ นำไปสู่ความใฝ่รู้ อยากรู้อีก เพราะเป็นเรื่องน่าสนุก เยาวชนจะหาคำตอบเพื่อให้หลุดพ้นจากความสงสัย และเกิดความสุขขึ้นจากการได้เรียนรู้ เมื่อพบคำตอบด้วยตนเองจะส่งผลให้เยาวชนเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ขยายพรมแดนความรู้ได้ไม่มีที่สิ้นสุด จึงควรสร้างกิจกรรมที่กระตุ้นให้เกิดการแสวงหาความรู้ไม่รู้จัก พร้อมกับสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมควบคู่ไปด้วยในการลงมือ เข้าร่วมกิจกรรมนั้นๆ การเรียนรู้คือการเปลี่ยนแปลง เพราะการได้รู้มากขึ้นทำให้เกิดการนำความรู้ไปใช้ในการเปลี่ยนแปลงสิ่งต่างๆ เป็นการพัฒนาไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น ควรเปิดโอกาสให้เยาวชนได้รับรู้ผลการพัฒนาของตัวเองด้วย

ในส่วนสถาบันทางการศึกษา คือ โรงเรียน การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ที่ตอบสนองนโยบาย แนวคิดการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ถือว่าเป็นความพยายามที่จะทำการปฏิรูปการศึกษาครั้งสำคัญ ซึ่งดำเนินการจัดทำขึ้นด้วยความร่วมมือจากหลายฝ่าย ทั้งฝ่ายการเมือง ข้าราชการ ครู อาจารย์ บุคคลที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนประชาชน องค์กร และสถาบันต่างๆ มีการศึกษาปัญหา ประมวลองค์ความรู้ต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกประเทศ มีการระดมผู้รู้ นักปราชญ์มาช่วยกันคิด ช่วยกันสร้างเป้าหมายของการศึกษาไทย^๑ วิธีการสำคัญที่สามารถสร้าง และพัฒนาเยาวชน ให้เกิดคุณลักษณะต่างๆ ที่ต้องการในยุคโลกาภิวัตน์ เนื่องจากการจัดการเรียนการสอนที่ให้ความสำคัญกับผู้เรียน ส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักเรียนรู้ด้วยตนเอง เรียนในเรื่องที่สอดคล้องกับความสามารถและความต้องการของตนเองและได้พัฒนา ศักยภาพของตนเองอย่างเต็มที่แล้วนั้น การเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญนี้ ผู้เรียนจะได้รับการส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความรับผิดชอบและมีส่วนร่วมต่อการเรียนรู้ของตนเอง การศึกษาแบบก้าวหน้าของผู้เรียนเป็นสำคัญ

เยาวชนแต่ละคนมีคุณค่าสมควรได้รับการเชื่อถือไว้วางใจ แนวทางที่จะผลักดันเยาวชนไปสู่การบรรลุศักยภาพของตน โดยส่งเสริมความคิดของเยาวชน และอำนวยความสะดวกให้เขาได้พัฒนาศักยภาพของตน เองอย่างเต็มที่การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เป็นการจัดการกระบวนการเรียนรู้แบบใหม่ที่มีลักษณะแตกต่างจากการจัดการกระบวนการเรียนรู้ แบบดั้งเดิมทั่วไป คือ เยาวชนมีบทบาทรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตน เยาวชนเป็นผู้เรียนรู้ บทบาทของครู คือ ผู้สนับสนุน (supporter) และเป็นแหล่งความรู้ (resource person) ของผู้เรียน นอกจากการเรียนรู้ในชั้นเรียนแล้ว ยังสามารถเรียนรู้จากปราชญ์ชาวบ้าน โดยการให้เยาวชนร่วมกิจกรรม และสืบสานศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่นของตน สะท้อนให้เห็นการเรียนรู้ ความรู้ที่สะสม สืบทอดกันมาจากอดีตมาถึงปัจจุบันหรือที่เรียกกันว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนั้นกระบวนการถ่ายทอดความรู้จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง ให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นคงอยู่ต่อเนื่องและยั่งยืน

การส่งเสริมภาษาถิ่น ปัจจุบันเป็นที่สนใจของผู้ที่ศึกษาและนักวิชาการที่ต้องการทราบความเป็นมาและการเชื่อมโยงของภาษากับถิ่นกำเนิดของชุมชนในท้องถิ่นต่างๆ ในภาคเหนือ การมีภาษาพูดและภาษาเขียนเป็นสิ่งที่แสดงถึงความเป็นอารยธรรมของเผ่าพันธุ์มนุษย์เช่นเดียวกับภาษาถิ่นนา ซึ่งมีประวัติความเป็นมาที่ยาวนานควรแก่การอนุรักษ์และสืบทอดไว้ในแคว้นล้านนา แต่นับวันผู้ที่มีความรู้ ความสามารถทั้งภาษาพูดและภาษาเขียนมีแนวโน้มจะลดจำนวนลงเรื่อยๆ สามารถอ่านและเขียนภาษาได้

ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านแพทย์แผนไทย ลูกหลาน หรือคนในชุมชนไม่มีใครได้รับการถ่ายทอดด้านการนวด มีแต่คนต่างถิ่นที่เข้ามาศึกษาขอความรู้ เพื่อที่จะประกอบวิชาชีพ การเรียนรู้ต่างๆ อาศัยวิธีการฝึกหัดและบอกเล่าซึ่งไม่เป็นระบบในการบันทึก หัตถกรรมเครื่องจักสานเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนที่สำคัญยิ่งต่อการดำรงชีวิตตั้งแต่อดีตตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงปัจจุบัน

^๑ คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. (๒๕๔๕). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๕๕. (กรุงเทพมหานคร : พริกหวานกราฟฟิค). หน้า ๓.

หัตถกรรมเครื่องจักสานเป็นตัวอย่างหนึ่ง que แสดงให้เห็นภูมิปัญญาอันเฉลียวฉลาดของคนในท้องถิ่น ที่ใช้ภูมิปัญญาสามารถนำสิ่งที่มีอยู่ในชุมชนมาประยุกต์ทำเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งมีประโยชน์ในการดำรงชีวิต จะเห็นได้ว่าหัตถกรรมเครื่องจักสานมีมานานแล้วและได้มีการพัฒนามาตลอดเวลา โดยอาศัยการถ่ายทอดความรู้จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง การดำรงชีวิตประจำวันของชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่ได้เอาความรู้หนังสือมาเกี่ยวข้อง ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านงานฝีมือต่างๆ เช่น ช่างไม้ ช่างปั้น ช่างแกะ หัตถกรรม/จักสาน ทอผ้า ในชุมชนได้มีการจัดตั้งกลุ่มแม่บ้านทอผ้าพื้นเมืองผลิตภัณฑ์ผ้าทอพื้นเมืองทามาจากผ้าฝ้ายทอเป็นผ้าพื้น ผ้าดอก ผ้าขาวม้า มีฝีมือประณีต สวยงาม เพื่อพัฒนาต่อยอดให้คนในชุมชนมีรายได้ หลังจากช่วงการเก็บเกี่ยว

การศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาหัตถกรรมเครื่องจักสาน ซึ่งมีความสำคัญยิ่งที่จะให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมเครื่องจักสานนั้นๆ คงอยู่ตลอดไป ซึ่งผลจากการศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านงานฝีมือต่างๆ นั้น จะนำไปเป็นข้อมูลที่จะนำไปพัฒนากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาให้แก่เยาวชนในชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และดำรงอยู่คู่สังคมสืบต่อไป การเรียนรู้จะประสบผลสำเร็จหากเยาวชนมีส่วนร่วมในกิจกรรม เยาวชนจะได้รับประสบการณ์จากการเข้าร่วมกิจกรรม หากได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ได้ทำงานร่วมกันกับเพื่อนๆ คนในชุมชน ได้ค้นพบข้อคำถามและคำตอบใหม่ๆ สิ่งใหม่ๆ ประเด็นที่ท้าทายและความสามารถในเรื่องใหม่ๆ ที่เกิดขึ้น รวมทั้งการบรรลุผลสำเร็จของงานที่พวกเขาเริ่มด้วยตนเอง ก่อให้เกิดสัมพันธ์ ภาพระหว่างเยาวชน และคนในชุมชน การมีสัมพันธ์ภาพในกลุ่มจะช่วยส่งเสริมความเจริญงอกงาม การพัฒนาความเป็นผู้ใหญ่ การปรับปรุงการทำงาน และการจัดการกับชีวิตของแต่ละบุคคล สัมพันธ์ภาพระหว่างสมาชิกในกลุ่ม จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันและกันของเยาวชน คนในชุมชนทราบถึงความต้องการของที่แท้จริงของเยาวชน จะได้ช่วยเหลือ ดูแล ส่งเสริม เพื่ออนาคตของเยาวชน เมื่อเจริญวัยขึ้น เยาวชนเหล่านั้นจะเป็นคนที่มีความประพฤติดี ปฏิบัติชอบ ไม่สร้างวาทะเดือดร้อนหรือเป็นภาระให้แก่สังคม

การจัดกิจกรรมในวัดเพื่อให้เยาวชนปฏิบัติตามคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาที่มีความถูกต้องดีงามในการดำรงชีวิต สิ่งที่สำคัญที่สุด คือความเต็มใจของเยาวชนที่จะเข้าไปมีส่วนร่วม โดยไม่มีเงื่อนไข และยอมรับการเปลี่ยนแปลง เยาวชนมีโอกาสเห็นตนเองในแง่มุมที่แตกต่างจากเดิม การจัดกิจกรรมที่เน้นเยาวชนเป็นสำคัญ มุ่งให้เยาวชนมองเห็นตนเองในแง่มุมที่แตกต่างออกไป เยาวชนจะเกิดความมั่นใจในตนเองและควบคุมตนเองได้มากขึ้น สามารถเป็นในสิ่งที่อยากเป็น มีวุฒิภาวะสูงมากขึ้น ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมตนให้สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อม และมีส่วนร่วมกับการเหตุการณ์ต่างๆ มากขึ้น เช่น การบวชภาคฤดูร้อน ถือนิสสัย ในช่วงปิดภาคการศึกษา ด้วยการสนับสนุนจากสถาบันครอบครัว คือ พ่อ แม่ พาลูกมาเข้าวัดเพื่อปฏิบัติธรรม เป็นการปลูกฝัง เกิดการเรียนรู้พฤติกรรมที่ผู้ปกครองเป็นผู้นำพาปฏิบัติเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนา เช่น คุณลักษณะด้านความรู้ความคิด ด้านการปฏิบัติและด้านอารมณ์ความรู้สึกจะได้รับการพัฒนาไปพร้อมๆ กัน เมื่อรู้ว่าการเรียนรู้คือสิ่งดีงาม ไม่สร้างวาทะเดือดร้อนให้แก่ตนเองและผู้อื่น

ในยุคปัจจุบันสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วและรุนแรงจนส่งผลกระทบต่อเยาวชน ซึ่งเป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงทุกด้านอย่างมาก การปรับตัวทางสังคมเป็นสิ่งที่ สำคัญอีกอย่างหนึ่งของเยาวชน ได้แก่ การคบเพื่อน และการนัดเที่ยว เมื่อเข้าสู่วัยรุ่นก็จะเริ่มสนใจคบเพื่อนต่างเพศ มีการนัด

เที่ยวซึ่งเป็น การเปิดโอกาสให้ทั้งสองฝ่ายได้รู้จักสนิทสนมกันมากขึ้น สังคมไทยปัจจุบันยอมรับเรื่อง การคบเพื่อน ต่างเพศมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตามเยาวชนจะต้องระวังอย่างมากในเรื่องการคบเพื่อนต่าง เพศ และการไปเที่ยวกับเพื่อนต่างเพศให้อยู่ในขอบเขตที่เหมาะสม และไม่ก่อให้เกิดความเสียหาย โดยเฉพาะเด็กหญิงวัยรุ่น การคบและไปเที่ยวกับเพื่อนชาย อาจก่อให้เกิดความเสียหาย และเกิด ปัญหาอื่นๆ ตามมาได้ ดังนั้น การไปเที่ยวกับเพื่อนต่างเพศ จึงต้องไม่ไปพักค้างแรม ควรไปกันเป็น กลุ่มๆ ไม่ไปในสถานที่ที่ไม่สมควร ทำให้เกิดปัญหาตามมาหลายด้าน ที่เห็นได้ชัดเจนจะเป็นด้าน คุณธรรมจริยธรรมของมนุษย์นับวันจะเสื่อมโทรมซึ่งเห็นได้จากข่าวที่ปรากฏในสื่อต่างๆ เช่น นักศึกษา ยกพวกตีกันตาย นักเรียนชายกลุ่มหนึ่งรุมข่มขืนเด็กสาวอายุ ๙ ขวบ กลุ่มวัยรุ่นนักแข่งมอเตอร์ไซด์รุม ทำร้ายเจ้าหน้าที่ตำรวจ สาววัยรุ่นคลอดลูกแล้วนำลูกไปทิ้งในถังขยะ เหล่านี้เป็นต้น

คงเป็นตัวอย่างที่ยืนยันให้เห็นว่า คุณธรรมจริยธรรมของคนในสังคมกำลังลดถอยไปทุกขณะ และเป็นคำถามที่น่าสนใจว่าการพัฒนาด้านคุณธรรมจริยธรรม รวมทั้งศีลธรรมให้แก่เยาวชนหรือคน ไทยนั้นประสบความสำเร็จหรือบรรลุเป้าหมายที่วางไว้หรือไม่ นอกจากสถาบันครอบครัวแล้ว สถาบันการศึกษาต้องมีหน้าที่เป็นตัวแทนสังคมในการหล่อหลอมเยาวชนของชาติให้มีความรู้คู่ คุณธรรมโดยปลูกฝังจิตสำนึก เสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม และทัศนคติที่ดีแก่เยาวชน เพื่อก้าวเป็น พลังสำคัญของชาติ ครูอาจารย์ทุกท่านจึงต้องมีภารกิจสำคัญ ในการบ่มเพาะ หล่อหลอม ให้เยาวชน ทุกคนเป็นคนเก่งและคนดีของสังคมในสาขาวิศวกรรมศาสตร์ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นวิชาคำนวณนั้นอาจารย์ ผู้สอนสามารถใช้เทคนิค หรือวิธีการรูปแบบต่างๆ ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรมในชั้นเรียนได้ เช่นการจัดการศึกษาเพื่อให้เกิดความรู้ คู่คุณธรรมจึงเป็นหน้าที่ของบุคลากร ทุกภาคส่วนจะต้องร่วมแรงรวมใจกันจัดกิจกรรมหลากหลายอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อให้บัณฑิตเป็น คนดีมีวินัย มีคุณธรรม มีจริยธรรม มีจิตสำนึกสาธารณะ เคารพในกฎระเบียบ เพื่ออยู่ร่วมกันกับผู้อื่น ในสังคมอย่างมีความสุข

การบูรณาการสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม โดยที่ผู้ถ่ายทอดเป็นกุญแจที่สำคัญ ในการ พัฒนาเยาวชนให้มีคุณลักษณะด้านจิตใจที่จะนำไปสู่พฤติกรรมที่ดี และศักยภาพของผู้ถ่ายทอดแต่ละ คนที่จะจัดประสบการณ์ จัดกิจกรรมให้เหมาะสมกับเยาวชน และสิ่งสำคัญที่สุดก็คือ ผู้ถ่ายทอด จะต้องปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดี เช่น เรื่องความมีน้ำใจ จะต้องมีความประพฤติที่บ่งชี้ถึงความมีน้ำใจ ดังนี้ ด้านการช่วยเหลือ ให้คำแนะนำตักเตือนด้วยความรัก ความหวังดี ร่วมมือช่วยเหลือสนับสนุน กิจกรรมต่างๆ มีเวลาทั้งในและนอกเวลาด้วยความเต็มใจ การบริจาคเงินสิ่งของแก่ผู้ประสบความ เดือดร้อน จัดหาทุนการศึกษาแก่ผู้ที่ขาดแคลน การให้กำลังใจ แสดงความเห็นอกเห็นใจ ด้วยคำพูดสี หน้าทำทาง ให้ขวัญและกำลังใจในการทำกิจกรรมร่วมกัน ให้อภัยและให้โอกาสในการแก้ตัวใหม่ ปลอดภัยให้เหมาะสมกับกาลเทศะ ด้านการแสดงความเอื้ออาทร ใต้ถ่มทุกขุสข ด้วยความหวังใย ดูแลเอาใจใส่ผู้เรียนทุกคนอย่างทั่วถึง โดยเฉพาะเยาวชนที่มีลักษณะด้อย เยี่ยมเยียนเยาวชนที่ เจ็บป่วย การชื่นชมและยินดีในความดีงาม ยกย่องชื่นชม เยาวชนที่ทำความดีหรือประสบความสำเร็จ ด้วยความจริงใจ ยิ้มแย้มแจ่มใส แสดงความเป็นมิตรกับทุกคนอย่างสม่ำเสมอ แสดงความยินดีต่อผู้ที่ ทำความดีหรือประสบความสำเร็จ ด้วยวาจา บัตรอวยพร ช่อดอกไม้ ของขวัญตามความพร้อม ใน โอกาสที่เหมาะสม จัดกิจกรรม เพื่อส่งเสริมยกย่องเยาวชนผู้ทำความดีหรือประสบความสำเร็จ

การสอดแทรกเรื่องคุณธรรม จริยธรรม ในชั้นเรียนให้แก่เยาวชน ครูอาจารย์ต้องเป็นตัวอย่างที่ดี สอดแทรกในวิชาและกิจกรรมต่างๆ สอดแทรกโดยไม่ให้รู้ตัว สอนหรือสอดแทรกครั้งละน้อยๆ แต่บ่อยๆ และต่อเนื่อง จัดกิจกรรมให้เยาวชนช่วยกันระดมความคิด ฝึกปฏิบัติการตรงต่อเวลา การเคารพสิทธิและหน้าที่ของกันและกัน การเคารพกฎและระเบียบของสถาบัน การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนร่วม สิ่งสำคัญเยาวชนสามารถควบคุมตนเองทั้งกาย วาจา ใจ สร้างการเรียนรู้แบบกัลยาณมิตร สร้างกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม ควรมีกิจกรรมใช้สื่อ และ อุปกรณ์ ที่หลากหลายในการเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม รวมทั้งการวัดและประเมินผลที่ไม่ควรวัดเฉพาะความรู้ควรมีการประเมินการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมด้วย ปัญหาที่พบในการสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม ขาดการจัดกิจกรรมประกอบการเรียนการสอนและการใช้อุปกรณ์ถ่ายทอด การวัดผลมุ่งการให้คะแนนมิได้ให้ความสนใจในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ข้อควรคำนึงถึงในการสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม คือการพัฒนาเยาวชนแบบองค์รวม ซึ่งต้องพัฒนาทั้ง ๓ ด้าน พร้อมกันคือ ด้านพฤติกรรม ด้านจิตใจ และด้านปัญญา จากกระบวนการเรียนรู้คุณธรรมจริยธรรมด้วย ให้กับเยาวชนในประเทศได้อย่างประสบความสำเร็จนั้น จำเป็นต้องสร้างขึ้นตั้งแต่ในวัยเยาว์ ให้เด็กและเยาวชนเกิดความตระหนักในเรื่องนี้อย่างแท้จริง "สถาบันครอบครัว" จึงนับเป็นสถาบันลำดับแรกสุดที่สำคัญในการหล่อหลอมคุณธรรมจริยธรรมให้เกิดขึ้นแก่เด็กและเยาวชนที่จะเติบโตเป็นกำลังสำคัญของประเทศชาติต่อไปในอนาคต

สรุปได้ว่า จากการวิเคราะห์กระบวนการจัดการเรียนรู้คุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนและทุนวัฒนธรรมท้องถิ่น ทำให้ผู้วิจัยพบว่า ทุนทางวัฒนธรรม เป็นทรัพยากรอย่างหนึ่งที่สะสมอยู่ในระบบ ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม วัตถุสิ่งของ ซึ่งรวมไปถึงแนวทางการดำเนินชีวิตในกลุ่มสังคม การเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ที่แต่ละคนเข้าไปมีส่วนร่วมและช่วยกันผลิตคุณค่าหรือความหมายขึ้นมา แล้วเผยแพร่ให้เป็นที่รับรู้ในกลุ่มหรือชุมชน จนเกิดเป็นข้อตกลงเพื่อการปฏิบัติที่เห็นพ้องต้องกัน ได้รับการยอมรับจากผู้คนส่วนใหญ่ และดำเนินการผลิตซ้ำ เป็นการสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นหรือในชุมชนนั้นๆ อย่างต่อเนื่องผ่านทางกระบวนการผลิตซ้ำ เพื่อดำรงรักษาทุนทางวัฒนธรรมให้คงอยู่ ในแต่ละสังคมจะต้องมีการติดตั้งกลไก สำหรับการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง แสดงถึงอำนาจของผู้ครอบครองทุนทางวัฒนธรรมซึ่งมีอิทธิพลต่อทัศนคติของปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มสังคมที่ได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลาย แสดงถึงความมีประสิทธิภาพ และความเข้มแข็งของชุมชนในการถ่ายทอดขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมอันดีงามจนถึงรุ่นลูก รุ่นหลาน ช่วยกันอนุรักษ์รักษาไว้สืบต่อไป

๔.๓ แนวทางการพัฒนาเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้ฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์

มรดกทางวัฒนธรรมของชาติเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรม ที่สร้างรายได้ให้แก่ประเทศไทย ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีมรดกทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย ดังนั้นการธำรงรักษามรดกทางวัฒนธรรมของชาติ ให้คงอยู่อย่างยั่งยืนควบคู่ไปกับการพัฒนาประเทศด้านต่างๆ โดยคำนึงถึงปัจจัยอันเป็นประโยชน์ที่ชุมชนและประชาชนจะได้รับอย่างเต็มที่ทั้งทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ ซึ่ง

ยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๓ (พ.ศ. ๒๕๖๕ – ๒๕๖๙) กล่าวถึง การเตรียมพร้อมด้านกำลังคนและการเสริมสร้างศักยภาพของประชากร ในทุกช่วงวัย มุ่งเน้นการยกระดับคุณภาพทุนมนุษย์ของประเทศ โดยพัฒนาคนให้เหมาะสมตามช่วงวัย เพื่อให้เติบโตอย่างมีคุณภาพ การหล่อหลอมให้คนไทยมีค่านิยมตามบรรทัดฐานที่ดีทางสังคม เป็นคนดี มีสุข ภาวะที่ดี มีคุณธรรมจริยธรรม มีระเบียบวินัย และมีจิตสำนึกที่ดีต่อสังคมส่วนรวม การพัฒนาทักษะที่สอดคล้องกับความต้องการในตลาดแรงงานและทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ของคนในแต่ละช่วงวัยตาม ความเหมาะสม การเตรียมความพร้อมของกำลังคนด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่จะเปลี่ยนแปลงโลกในอนาคต ตลอดจนการยกระดับคุณภาพการศึกษาสู่ความเป็นเลิศ การสร้างเสริมให้คนมีสุขภาพดีที่เน้นการ ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางสุขภาพและการลดปัจจัยเสี่ยงด้านสภาพแวดล้อมที่ส่งผลต่อสุขภาพ

การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับประชาชนในประเทศได้อย่างประสบความสำเร็จนั้น จำเป็นต้องสร้างขึ้นตั้งแต่ในวัยเยาว์ ให้เด็กและเยาวชนเกิดความตระหนักในเรื่องนี้อย่างแท้จริง "สถาบันครอบครัว" จึงนับเป็นสถาบันลำดับแรกสุดที่สำคัญในการหล่อหลอมคุณธรรมจริยธรรมให้เกิดขึ้นแก่เด็กและเยาวชนที่จะเติบโตเป็นกำลังสำคัญของประเทศชาติต่อไปในอนาคต ลักษณะของคนแต่ละคนถูกสร้างสรรค์ขึ้นอย่างละเอียดอ่อน สิ่งเหล่านี้ไม่ได้เกิดจากกรรมพันธุ์ และถ้าการสร้างสรรค์เหล่านี้ขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมรอบตัว ก็เป็นที่แน่ชัดแล้วว่าจิตวิญญาณของแต่ละคนนั้นก็ขึ้นอยู่กับสิ่งที่ได้ถูกหล่อหลอมมาจากพื้นฐานชีวิตในช่วงระยะแรก ความสามารถในการเรียนรู้ ที่ทำให้เยาวชนได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเอง จะมีผลกับสติปัญญาของเยาวชน ทำให้เยาวชนพัฒนาไปจนถึงระยะที่เขาเป็นผู้ใหญ่ เยาวชนต้องการความช่วยเหลือในการจัดอุปสรรคต่างๆ ที่มีผลต่อการสร้างสรรค์ผลงานของเยาวชนเพื่อการพัฒนาที่ดีขึ้น

ทุนทางวัฒนธรรมชุมชนเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและให้คุณค่าต่อวิถีชีวิตของสังคม แต่ทุนทางวัฒนธรรมหลายเรื่องมีความเป็นนามธรรมสูง เช่น วัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้เป็นพลวัต สามารถเปลี่ยนแปลง และถ่ายทอดข้ามสังคม กลุ่มคน สถานที่ และเวลาได้ตลอด การนำทุนทางวัฒนธรรม และ ภูมิปัญญาไทย มาพัฒนาและใช้ประโยชน์ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ประเทศต้องมีการบริหารจัดการที่ดีและตั้งอยู่บนหลักการที่สำคัญ คือการเคารพความหลากหลายทางวัฒนธรรม การพัฒนาวัฒนธรรมอย่างเป็นองค์รวมการสร้างสมดุลและความยั่งยืน และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน เนื่องจากทุนทางวัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ซึ่งอาจมีผลมาจากเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารการมีปฏิสัมพันธ์ของสังคมโลก การเลื่อนไหลหรือการกระจายทางวัฒนธรรม จึงก่อให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมการร่วมมือกันธำรงรักษาไว้ให้คงอยู่และพัฒนาต่อยอดให้เกิดมูลค่าต่อคนในชุมชน สังคม และส่งผลต่อเศรษฐกิจและความมั่นคงของประเทศ คงไม่ใช่เรื่องง่าย แต่หากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องช่วยกันปลูกฝังและส่งเสริมการตระหนักถึงคุณค่าของวัฒนธรรมที่ดำรง ร่วมสืบสานและพัฒนาอย่างต่อเนื่องแล้วจะสามารถสร้างสิ่งที่ดีคืนกลับสู่สังคม ชุมชน อันเป็นที่รักของเราได้ไม่ยากนัก

ทุนทางวัฒนธรรม คือ มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติซึ่งกรมส่งเสริมวัฒนธรรมของกระทรวงวัฒนธรรมกำหนดไว้มี ๗ สาขา คือ ๑) ภาษา ๒) วรรณกรรมพื้นบ้าน ๓) ศิลปะการแสดง ๔) แนวทางปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม และงานเทศกาล ๕) งานช่างฝีมือดั้งเดิม ๖) ความรู้และแนวปฏิบัติ

เกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล ๗) กีฬา ภูมิปัญญาไทย นอกจากนี้ยังควรหมายรวมถึงมรดกทางศิลปวัฒนธรรมในรูปแบบของโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ ภาษาวรรณกรรม เอกสารโบราณ จดหมายเหตุ ศิลปะการแสดง และงานศิลปกรรมต่างๆ ล้วนเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่บรรพบุรุษได้สั่งสมและสร้างสรรค์ไว้จนสืบทอดมาเป็นมรดกวัฒนธรรมให้แก่อนุชนได้นำมาศึกษาเรียนรู้และซาบซึ้งในสุนทรียแห่งความงดงามของเอกลักษณ์วัฒนธรรมไทยอย่างไม่ขาดสาย

ซึ่งมีจารีตประเพณี มีความคิดเห็น และความเชื่อในทางเดียวกัน ภายใต้กฎหมายเดียวกัน มีความสนใจในเรื่องต่างๆ คล้ายๆ กัน ไม่ว่าจะสถานการณ์ หรือธรรมชาติข้างนอกจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ความเป็นหมู่บ้านหรือเป็นชุมชนก็คงทนมาเป็นเวลานาน ยังคงไว้ซึ่งประเพณีดีงาม มีการสืบสานขนบธรรมเนียมประเพณีมา เป็นแบบภาคเหนือจนถึงปัจจุบัน ได้แก่

ประเพณีปีใหม่ คือ ประเพณีสงกรานต์ มีวันสำคัญด้วยกันทั้งสิ้น ๔ วัน คือ ๑) วันสังขารล่อง ถือเอาวันที่ ๑๓ เมษายน เป็นวันสังขารล่อง ชาวบ้านจะทำความสะอาด ปิดกวาดบ้านเรือนและจะยิงปืน หรือพลในเวลาเช้า เพื่อขับไล่สังขาร หรือสิ่งชั่วร้ายให้ผ่านพ้นไป ๒) วันเนา หรือวันเนา ตรงกับวันที่ ๑๔ เมษายน ถือว่าไม่เป็นมงคล ชาวบ้านจะเตรียมอาหาร สิ่งของต่างๆ เพื่อเตรียมไว้เลี้ยงแขก หรือไปทำบุญที่วัด และถือว่าจะไม่ด่าว่ากันเพราะไม่ดี ๓) วัดพญาวัน ถือเป็นวันสำคัญยิ่ง ตรงกับวันที่ ๑๕ เมษายน ตอนเช้าจะพากันไปทำบุญที่วัด ตอนสายจะพากันไปรดน้ำดำหัว พ่อ - แม่ ญาติพี่น้อง ที่เคารพนับถือ เพื่อขอศีล ขอพร ผูกข้อมือ ๔) วันปากปี หรือวันเถลิงศก ตรงกับวันที่ ๑๖ เมษายน ตอนเช้าชาวบ้านจะพากันไปฟังเทศน์ และจะคอยฟังว่าคนเกิดในวันใดจะมีโชค หรือมีเคราะห์ หากใครมีเคราะห์ก็จะทำพิธีสะเดาะเคราะห์ และปล่อยนก ปล่อยปลา

ประเพณีลอยกระทง เป็นประเพณีสืบทอดต่อมาจากจนถึงยุคกรุงศรีอยุธยาและรัตนโกสินทร์ เป็นประเพณีของไทยที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาแต่โบราณ งานลอยกระทงเริ่มทำตั้งแต่ กลางเดือน ๑๑ ถึง กลางเดือน ๑๒ ซึ่งเป็นฤดูน้ำหลาก น้ำจะเต็มสองฝั่งแม่น้ำ ที่นิยมมากคือ ช่วงวันเพ็ญเดือน ๑๒ ซึ่งเป็นฤดูน้ำหลาก น้ำจะเต็มสองฝั่งแม่น้ำ ที่นิยมมากคือ ช่วงวันเพ็ญเดือน ๑๒ เพราะพระจันทร์เต็มดวง ทำให้แม่น้ำใสสะอาด แสงจันทร์ส่องเวลากลางคืน เป็นบรรยากาศที่สวยงามเหมาะแก่การลอยกระทง เดิมพิธีลอยกระทงเรียกว่า พระราชพิธีจองเปรียงชักโคม ลอนโคมซึ่งเป็นพิธีของพราหมณ์ เพื่อบูชาพระเจ้าทั้งสาม คือ พระอิศวร พระนารายณ์ และพระพรหม

การสืบชะตา หรือสืบชาติตา หรือการต่ออายุ หมายถึงพิธีกรรมที่จัดทำขึ้นเพื่อต้องการให้เป็นมงคล มีชีวิตอยู่อย่างสุขสบาย ปราศจากโรคภัยทั้งหลาย ทำให้มีความเจริญรุ่งเรืองสืบไป ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่เป็นมงคลอย่างหนึ่งที่ชาวไทยนิยมทำในโอกาสต่างๆ เช่น เนื่องในวันเกิด วันได้รับยศศักดิ์ ตาแหน่ง วันขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น และในกรณีเจ็บป่วยถูกทายทักว่า ชะตาไม่ดี ชะตาขาด ควรจะทำพิธีสะเดาะเคราะห์และสืบชะตาต่ออายุ จะทำให้คลาดแคล้วจากโรคภัย และอยู่ด้วยความสวัสดิ์สืบไป พิธีฮ้องขวัญ ยังคงปฏิบัติกันอยู่ในสังคมล้านนา ทั้งชนเผ่าชาวไทยล้านนาและชาวเหนือตอนล่าง มีบทบาทเป็นพิธีกรรมแสดงความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคม สร้างเสริมกำลังใจและขัดเกลาจริยธรรม และพฤติกรรมคนในสังคม พิธีเรียกขวัญหรือพิธีทำขวัญของชาวเหนือมีหลายลักษณะ ได้แก่ การเรียกขวัญเด็ก (การทำขวัญ) ขวัญลูกแก้ว (นาค)ขวัญนาค ขวัญสามเณร ขวัญผู้ป่วย ขวัญบ่าวสาว ขวัญผู้ที่จะเดินทางไกล ขวัญผู้ที่มาเยือน ขวัญผู้ใหญ่บ้านและอาจารย์วัด ขวัญข้าว ขวัญช้าง ขวัญวัวควาย ขวัญเรือน ขวัญเสา

คนเพชรบูรณ์มีความผูกพันเกี่ยวเนื่องอยู่กับการนับถือผี สามารถพบเห็น ได้จากการดำเนินชีวิตประจำวันของคนเพชรบูรณ์เอง เช่น เมื่อเวลาที่ต้องเข้า ป่าไปหาอาหาร หรือต้องค้างพักแรมอยู่ในป่า มักจะต้องบอกกล่าวเจ้าที่ เจ้าทางเสมอ และเมื่อเวลาที่กินข้าวในป่า ก็มักจะแบ่งอาหารให้เจ้าที่ด้วย เช่นกัน นอกจากนี้เมื่อเวลาจะอยู่ ที่ไหนก็ตามไม่ว่าจะอยู่ในเมืองหรือในป่า เมื่อเวลาที่ต้องถ่ายหรือปัสสาวะ ก็มักจะต้องขออนุญาตจากเจ้าที่ก่อน อยู่เสมอ เหล่านี้แสดงให้เห็นว่าวิถีชีวิตของคนเมืองผูกพันอยู่กับการนับถือผี

ชุมชนมีวัฒนธรรมของตนอยู่แล้วมีระบบคุณค่าที่รวบรวมมาได้จากประวัติความเป็นมาอันยาวนานของชุมชน คือให้คุณค่าแก่ความเป็นคน และแก่ชุมชนที่มีความผสมกลมกลืนคุณค่าของธรรมชาติ การเชื่อถือสิ่งเหนือธรรมชาติ และคุณธรรมจริยธรรมตามหลักศาสนาวัฒนธรรมชุมชนยังคงอยู่ และมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน เพราะชุมชนมีกลไกผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม แม้มีปัจจัยใหม่เข้ามาแต่สิ่งเดิมก็ยังคงอยู่ วัฒนธรรมเป็นพลังผลักดันการพัฒนาชุมชนที่สำคัญที่สุดจะใช้ประโยชน์ได้เมื่อมีการปลูกให้สมาชิกในชุมชน มีจิตสำนึกรับรู้ในวัฒนธรรมของตน ชุมชนมีระบบเศรษฐกิจระบบหนึ่งของตัวเอง มีครอบครัวและชุมชนเป็นหน่วยการผลิต มีเป้าหมายของตัวเองคือมุ่งให้ครอบครัวพอเพียงที่จะดำรงชีพได้และชุมชนอยู่รอด และผลิตซ้ำตัวเองได้ ผลิตเพื่อเลี้ยงตัวเองแม้อาจผลิตเพื่อขายก็เพื่อให้ได้เงินมาเลี้ยงครอบครัว ไม่ใช่ให้มีกำไรสูงสุดให้ร่ำรวย ใช้แรงงานสมาชิกในครอบครัวตัวเองเป็นหลัก มีน้ำใจและความเอื้ออาทร ความเป็นญาติมิตรเป็นเครื่องร้อยรัดส่วนต่าง ๆ ของระบบจัดสรรและแบ่งปันผลผลิต ชุมชนและเครือข่ายชุมชนมีส่วนในการตัดสินใจจัดสรรทรัพยากรและผลผลิต ชาวบ้านมีความสัมพันธ์กันผ่านระบบเครือญาติ มีการปกครองและการจัดการความสงบเรียบร้อยภายในโดยระบบอาวุโส มีผู้นำที่มีบารมีได้รับการเคารพยกย่องในชุมชน สมาชิกชุมชนมีความผูกพันกลมเกลียวเพราะมีความเคารพนับถือในผีบรรพบุรุษเดียวกัน และเชื่อถือสิ่งเหนือธรรมชาติที่คอยเป็นสิ่งควบคุมพฤติกรรมของคน ก่อให้เกิดกฎเกณฑ์ข้อห้ามให้ความชอบธรรมแก่การดำเนินชีวิตร่วมกันอย่างมีระเบียบแบบแผน รวมทั้งคติทางศาสนาพุทธ พราหมณ์ ที่เข้ามาผสมกลมกลืนในวิถีความเชื่อพิธีกรรมและประเพณีของชุมชน สิ่งเหล่านี้หล่อหลอมให้สมาชิกชุมชนเป็นคนบ้านเดียวกันอยู่ร่วมกันด้วยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือเกื้อกูล และประนีประนอม เมื่อเกิดความแตกแยกขัดแย้งก็จะมีกลไกภายในไกล่เกลี่ยตัดสิน คือ ระบบว่าความโดยผู้อาวุโสและเครือญาติ ชุมชนกับสังคมภายนอก ชุมชนมิได้ตั้งอยู่อย่างโดดเดี่ยว มีการเชื่อมโยงแลกเปลี่ยนกับชุมชนอื่นในท้องถิ่นเดียวกันในลักษณะ “เครือข่าย” และมีปฏิสัมพันธ์กับรัฐและทุนมาทุกยุคทุกสมัย การรุกคืบเข้ามาของระบบทุนนิยมและอำนาจรัฐราชการนั้นได้เข้ามาในลักษณะครอบงำบั่นทอนการดำรงอยู่ของชุมชนทำลายระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง ดึงเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งพิงตลาด มีการทำลายล้างผลาญทรัพยากรธรรมชาติ อันเป็นฐานดำรงชีวิตของชาวชุมชนให้เสื่อมโทรมลง ทำลายโครงสร้างการปกครองดูแลตนเองของชุมชนให้ขึ้นต่อการปกครองของรัฐ และระบบราชการ ทางด้านสังคมวัฒนธรรมเกิดวัฒนธรรมบริโภคนิยม คุณค่าทางวัฒนธรรมที่ตึงามในแบบแผนการดำเนินชีวิตถูกทำลายลง ถูกแทนที่ด้วยค่านิยมตัวใครตัวมัน แข่งแย่งชิงดี เอารอดเอาเปรียบ กอบโกยกำไร ความยกย่องนับถือคนดีถูกแทนที่ด้วยการนับถือเชื่อฟังคนรวย ฯลฯ ตามแนวสังคมตะวันตกมาเป็นแบบแผน ชื่นักการพัฒนาประเทศเป็นความผิดพลาดอย่างยิ่ง เพราะเป็นการทำลายชุมชน ทำลายความตึงามในอดีต มากกว่าจะเป็นการพัฒนาให้สิ่งตึงามในอดีตเจริญงอกงามยิ่งขึ้น

ทางเลือกการพัฒนาตามแนวความคิดวัฒนธรรมชุมชน เชื่อว่าแม้ฐานเศรษฐกิจของชุมชน และทรัพยากรจะถูกทำลายเสียหายลงไปบ้าง แต่ “จิตสำนึก” หรือ “พลังทางวัฒนธรรม” นั้นยังคงอยู่ สามารถสร้างความเข้มแข็งของชุมชนขึ้นมาใหม่ได้ เพียงแต่รูปแบบภายนอกอาจแตกต่างไปจากเดิม ที่สำคัญ คือ เป็นการพัฒนาที่ไม่ทำลายล้างสถาบันชุมชน แต่มุ่งให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเอง และอยู่ร่วมกับภาคส่วนอื่นๆ ในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรีมีการเสนอทางเลือก ดังนี้

๑) การพัฒนาต้องเริ่มจากฐานวัฒนธรรมชุมชน ต้องรื้อฟื้นคุณค่าดั้งเดิมที่ชุมชนมีมาประยุกต์สร้างสรรค์ทางเลือกขึ้นมาใหม่ให้สอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบัน ไม่ใช่การถอยหลังไปสู่สังคมเก่าในอดีตซึ่งเป็นไปไม่ได้ ต้องสร้างแบบแผนการผลิตและแบบแผนการดำรงชีวิตขึ้นมาใหม่ ภายใต้คุณค่าที่ดั่งงามแบบดั้งเดิม เช่น การตั้งกองทุนหมู่บ้าน ธนาคารข้าว กลุ่มออมทรัพย์เหล่านี้คือคุณค่าแห่งการสร้างหลักประกันความมั่นคงร่วมกันหรือสวัสดิการของชุมชน นักพัฒนาและปัญญาชนของชุมชนควรร่วมกับชาวบ้านวิเคราะห์ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของชุมชนทำให้ชาวบ้านตื่นตระหนกในเอกลักษณ์ และคุณค่าของตัวเอง ค้นพบจิตสำนึกอิสระของชุมชนเห็นคุณค่าของการรวมตัวเป็นชุมชน เห็นภัยจากการครอบงำจากวัฒนธรรมภายนอกที่เอารัดเอาเปรียบ กระบวนการนี้จะทำให้เกิดอุดมการณ์ต่อสู้ที่มีพลัง

๒) การพัฒนา ต้องเน้นกระบวนการกลุ่มการร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่อคงความเป็นชุมชนไว้ มิใช่เน้นปัจเจกชนนิยมที่คำนึงถึงแต่การต่อสู้แข่งขันทำลายล้างกันอย่างการพัฒนากระแสหลัก การรวมกลุ่มรวมตัวกันในรูปของการจัดการองค์กร เช่น สหกรณ์ สหพันธ์ เพื่อสร้างความเข้มแข็งในการช่วยเหลือกัน และสร้างอำนาจในการต่อรองกับภายนอก สร้างเครือข่ายระหว่างชุมชน และสร้างความร่วมมือกับคนกลุ่มอื่นในสังคมเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และร่วมกันแก้ปัญหา

๓) ทางด้านการผลิตนั้นควรอยู่บนหลักการผลิตเพื่อให้ทุกคนมีกินมีใช้ แล้วค่อยเอาส่วนที่เหลือส่งออก (ขาย) จากนั้นก็มีการพัฒนาการเกษตรและอุตสาหกรรมภายในประเทศ, เน้นใช้ทรัพยากรท้องถิ่น, การค้าขายแลกเปลี่ยนภายใน, เทคโนโลยีที่กำกับเองได้, พัฒนาคุณภาพประชากร, เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายท้องถิ่นจนถึงระดับชาติ หลักการนี้ถูกพัฒนามาอธิบายการสร้างทางเลือกการพัฒนาด้านเกษตรกรรมยั่งยืน ธุรกิจชุมชน และอาชีพทางเลือกอื่น ๆ หลายด้านในเวลาต่อมา

๔) ชุมชนต้องมีความสัมพันธ์และใกล้ชิดกับธรรมชาติดูแลและรักษามิใช่ทำลายล้างธรรมชาติอย่างการพัฒนากระแสหลัก เพราะธรรมชาติจะช่วยคงความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนไว้ได้ ชุมชนต้องมีการพัฒนาเพื่อให้เยาวชนเกิดความเชื่อมั่นและเต็มใจที่เรียนรู้ สืบทอดประเพณีอันดีงาม ช่วยกันรักษาดูแลทรัพยากรธรรมชาติ โดยให้ทุกคนในชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วม จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ ให้เกิดความตระหนัก รัก ห่วงแหน ทรัพยากรธรรมชาติ ท้องถิ่นที่อยู่ของตนนั่นเอง

ทุนทางวัฒนธรรมท้องถิ่นจังหวัดเพชรบูรณ์ มีความโดดเด่นของเอกลักษณ์วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความหลากหลายในทุกพื้นที่ และคุณลักษณะที่ดีของคนไทยซึ่งจะต้องนำมาต่อยอดและบริหารจัดการเพื่อสร้างมูลค่าและคุณค่าเพิ่มให้ผลิตภัณฑ์และบริการ เพื่อประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ การเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากให้เข้มแข็งมีคุณภาพ และนำไปสู่การพัฒนาที่ความยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้นั้นในทุกภาคส่วนของสังคม ควรผนึกกำลังร่วมกันในการขับเคลื่อนให้เกิดการ

เปลี่ยนแปลง บนพื้นฐานของทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ทั้งนี้ จำเป็นต้องสร้างจิตสำนึกใหม่ของคนในสังคมให้มุ่งผลประโยชน์ส่วนรวม และปรับวิถีคิดทัศนคติในการดำเนินชีวิตใหม่

ขณะเดียวกันต้องประสานเชื่อมโยงบทบาทภาครัฐ ท้องถิ่นและชุมชนให้มีส่วนร่วมทำงานด้วยกันได้ เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดการพัฒนาและเพิ่มมูลค่าของทรัพยากรในท้องถิ่น ด้วยเหตุที่ทุนทางวัฒนธรรมเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของทุนทางสังคม และเป็นจุดแข็ง ที่สามารถเชื่อมโยงไปสู่ทุนทางเศรษฐกิจและทุนอันเป็นทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อให้เป็นพลังขับเคลื่อนการเสริมสร้างการกินดีอยู่ดีมีความสุขร่วมกันของคนในชาติ นอกจากนี้ทุนทางวัฒนธรรมยังเป็นเครื่องมือในการพัฒนาทุนมนุษย์ของประเทศให้มีความเข้มแข็งอีกทางหนึ่งด้วย การพัฒนาคุณค่าของทุนทางวัฒนธรรมด้วยการสร้างสรรค์ต่อยอดให้เกิดผลิตภัณฑ์และบริการทางวัฒนธรรมอย่างมีคุณค่าทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม จึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง ในการรักษาและสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ เพื่อรักษาองค์ความรู้ทางศิลปวัฒนธรรมที่กำลังจะสูญหายให้คงอยู่ ในขณะเดียวกันก็ส่งเสริมให้ชุมชนนำองค์ความรู้จากมรดกทางศิลปวัฒนธรรมไปใช้ในการสร้างสรรค์พัฒนาต่อยอดให้มีคุณภาพหรือศักยภาพตามความเหมาะสมต่อเอกลักษณ์ของแต่ละชุมชน

นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดการสร้างต้นแบบและต่อยอดผลิตภัณฑ์ที่สร้างสรรค์จากทุนทางมรดกศิลปวัฒนธรรมให้มียุทธศาสตร์เพิ่มขึ้น ก่อให้เกิดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอย่างมีคุณค่าทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ การสร้างสรรค์ต่อยอดผลิตภัณฑ์เป็นการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจจากแหล่งมรดกศิลปวัฒนธรรม เป็นการนำเสนอเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่บูรณาการแหล่งวัฒนธรรม มรดกศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิต ความเชื่อ ภาษา วรรณกรรม และผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องตามเส้นทาง เพื่อส่งเสริมให้ชุมชนสามารถพัฒนาสร้างสรรค์และต่อยอดทุนทางวัฒนธรรมเพื่อเพิ่มรายได้แล้ว ยังเป็นการเผยแพร่ความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศ เพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทยให้ดำรงอยู่ยั่งยืนต่อไป

๔.๔ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากกาข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยค้นพบว่า การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้ทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อให้เห็นภาพชัดเจน ผู้วิจัยจึงสรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัยในครั้งนี้ และสรุปองค์ความรู้ใน ๓ ประเด็น คือ ๑) เพื่อศึกษาสภาพองค์ประกอบการเรียนรู้คุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้ฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ ๒) เพื่อศึกษากระบวนการจัดการเรียนรู้คุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนและฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ ๓) เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้ฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งทั้ง ๓ ประเด็นนี้ ผู้วิจัยได้สรุปเป็นแผนภาพองค์ความรู้ ดังนี้

๑) สภาพองค์ประกอบการเรียนรู้คุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้ฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ เมื่อเยาวชนหรือผู้เรียนเกิดการรับรู้ทั้งทางสัมผัสทางกายนอกร่างกาย คือ ตา หู จมูก ลิ้น ผิวหนัง ส่งถึงระบบประสาท คือ การคิดพิจารณา ไตร่ตรอง แยกแยะ และประมวลผลจากข้อมูลที่ได้รับ ก็แสดงพฤติกรรมออกมา การแสดงพฤติกรรมของแต่ละบุคคลนั้นมีความแตกต่างกัน มาจากการอบรมสั่งสอนจากครอบครัว พ่อ แม่ ที่เห็นชัดเจนคือ กลุ่มเพื่อน หาก

เยาวชนอยู่ในกลุ่มเพื่อนที่รักเรียนก็จะขยันเรียนเหมือนกับเพื่อนๆ ในกลุ่ม หากเพื่อนกลุ่มไหนไม่ชอบเรียน ชอบหนีเรียน เยาวชนก็จะมีพฤติกรรมไม่ชอบเรียน หนีเรียนตามไปด้วย การเรียนรู้คุณธรรม จริยธรรมของเยาวชนด้วยการใช้ทุนทางวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในซัดเกล้า กล่อมเกล้าจิตใจให้เยาวชน มีความประพฤติดี ปฏิบัติตนในทางที่ถูก โดยการให้เยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม ตั้งแต่การวางแผน การลงมือปฏิบัติ ไปจนถึงการประเมินความพึงพอใจ และช่วยกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นของกิจกรรมโครงการนั้นๆ เป็นการส่งเสริมให้เยาวชนหลีกเลี่ยงจากอบายมุขต่างๆ

๒) กระบวนการจัดการเรียนรู้คุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนและฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ สถานการณ์ที่เป็นสิ่งเร้าให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้คุณธรรม จริยธรรมของเยาวชน ด้วยทุนทางวัฒนธรรมท้องถิ่น มี ๒ ด้านสิ่งเร้าภายนอก คือ ประเพณีต่างๆ ที่มีการปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาในชุมชน อาทิ เช่น การใส่ชุดไทย นุ่งผ้าถุง ไปทาบุญที่วัด หากที่วัดจัดกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา พ่อ แม่ พาเยาวชนเข้าไปร่วมกิจกรรม โรงเรียนในชุมชนกำหนดให้ใน ๑ วัน ใน ๑ สัปดาห์ นักเรียนต้องแต่งชุดไทยไปโรงเรียน ด้านสิ่งเร้าภายใน คือ เยาวชนเกิดความตระหนัก เต็มใจที่อนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ เข้าร่วมกิจกรรมด้วยความเต็มใจ

๓) แนวทางการพัฒนาเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้ฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ จากความคาดหวังที่สังคมอยากให้วัยรุ่นและเยาวชนได้ประพฤติปฏิบัติในด้านต่างๆ ประเด็นสำคัญอยู่ที่การสร้างตระหนักให้กับเยาวชนได้ทราบว่าการปฏิบัติตนแต่ละด้านนั้น ควรปฏิบัติอย่างไรจึงจะนำไปสู่ความคาดหวังได้ และจะต้องได้รับความร่วมมือระหว่างบ้าน โดยเฉพาะพ่อแม่และครูที่โรงเรียนซึ่งจะจุดประกายของการปฏิบัติตนของเยาวชนได้เป็นอย่างดี การสั่งสอนอบรมโดยสามารถอ้างอิงจากหลักศาสนาทางศาสนามาอธิบายให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรม หรือ การสอนอย่างเป็นธรรมชาติผ่านข่าวสารที่เกิดขึ้นรอบตัว การเห็นแบบอย่าง โดยคนในครอบครัวต้องเป็นแบบอย่างชีวิตในการทาสี และยืนหยัดในคุณธรรมหรือชี้แนะให้เรียนแบบอย่างบุคคลสำคัญที่กระทำความดีงามการให้รางวัลเมื่อทาสี เป็นการสร้างแรงจูงใจอย่างหนึ่ง เพื่อให้เห็นว่า การทาสีความดีนั้นเป็นสิ่งที่น่ายกย่องและภาคภูมิใจ

๔.๕ สรุป

การนำทุนทางวัฒนธรรมมาสร้างมูลค่าเพิ่มเพื่อสร้างประโยชน์ด้านเศรษฐกิจและสังคมแก่ชุมชนและประชาชนนั้น ต้องเป็นความร่วมมือทั้งจากภาครัฐและเอกชนที่มีความสนใจสร้างผลิตภัณฑ์ให้ร่วมกันคิดร่วมกันทำอย่างจริงจัง โดยมีจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือ การธำรงรักษาไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ดั้งเดิม ดังนั้นเรื่องราวอันเป็นประวัติศาสตร์ขององค์ประกอบในผลิตภัณฑ์และแหล่งมรดกศิลปวัฒนธรรมจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะนอกจากจะเป็นความรู้ทางวิชาการเพื่อความเข้าใจในมรดกศิลปวัฒนธรรมของชาติแล้ว ยังมีความสำคัญในการสร้างความซาบซึ้งให้ผลิตภัณฑ์แต่ละชิ้นมีคุณค่าอย่างยั่งยืนตลอดไปโดยปราศจากเงื่อนไขเรื่องกาลเวลาก็ได้

กระบวนการจัดการเรียนรู้คุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนและฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ มีความโดดเด่นของเอกลักษณ์วัฒนธรรม ด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความหลากหลาย สามารถนำมาต่อยอดและบริหารจัดการเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้ผลิตภัณฑ์และบริการใน

ท้องถิ่น การเรียนรู้ของเยาวชนต้องอาศัยการขับเคลื่อนจากทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐและเอกชน สิ่งที่สำคัญที่สุดที่ทำให้เยาวชนเกิดการเรียนรู้ที่ยั่งยืน คือสถาบันครอบครัวที่ดูแลเอาใจใส่ ในตัวเยาวชนจนกว่าจะเลี้ยงดูตนเองได้ และเพื่อประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากให้เข้มแข็งมีคุณภาพ นำไปสู่การพัฒนาที่ความยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้นั้นในทุกภาคส่วนของสังคม ควรผนึกกำลังร่วมกันในการขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลง บนพื้นฐานของทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ ทั้งนี้ จำเป็นต้องสร้างจิตสำนึกใหม่ของคนในสังคมให้มุ่งผลประโยชน์ส่วนรวม และปรับวิถีคิทัศน์คติในการดำเนินชีวิตใหม่ ขณะเดียวกันต้องประสานเชื่อมโยงบทบาทภาครัฐ ท้องถิ่นและชุมชนให้มีส่วนร่วมทำงานด้วยกันได้ เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดการพัฒนาและเพิ่มมูลค่าของทรัพยากรในท้องถิ่น

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources)

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. คู่มือการจัดค่ายคุณธรรมแก่เยาวชน. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๒.

กรมวิชาการ. คู่มือการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม. เอกสารประกอบ หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔. กรุงเทพมหานคร: องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์, ๒๕๔๕.

กীরติ บุญเจือ. จริยศาสตร์สำหรับผู้เริ่มเรียน. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๒.

ดวงเดือน พันธุมนาวิ. ทฤษฎีต้นไม้อจริยธรรมการวิจัยและการพัฒนา บุคลากร ตำราชั้นสูงทางสังคมพฤติกรรมศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๔.

บุญสิริ ขวลิตรอำรง. ธรรมโอสถ. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๙.

พระครูสุธีคัมภีร์ญาณ (ประมวล ฐานทดโต). ฟ้าบ่กั้น กตัญญู. ขอนแก่น: หจก.ขอนแก่นการพิมพ์, ๒๕๖๑.

_____ . มงคลชัยในชีวิต. ขอนแก่น: หจก.ขอนแก่นการพิมพ์, ๒๕๖๒.

พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตโต). ศาสนาและเยาวชน. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๒.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). คุณธรรมและจริยธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่. กรุงเทพมหานคร: ฝ่ายวิชาการคณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘.

_____ . พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

_____ . พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระปัญญานันทมุนี (สง่า สุภโร). สืบสานปณิธานวัดปัญญานันทาราม. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดีการพิมพ์, ๒๕๕๓.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๙.

พระภวานิวสุทธานุคุณ (เสริมชัย ชยมงคล). ตอบปัญหาธรรมปฏิบัติ. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เอช

ทีพีเพรส, ๒๕๔๒.

พระมหาสุวิทย์ วิชูเชสโก. **ศีล...เป็นที่ตั้งแห่งความดีงาม**. ปทุมธานี: วัดพระธรรมกาย, ๒๕๔๒.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท
นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด, ๒๕๔๖.

_____. **พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสาทุก อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**.
กรุงเทพมหานคร: บริษัท บอลพรีนติ้ง จำกัด, ๒๕๕๒.

วศิน อินทสระ. **จริยธรรมกับบุคคลหนังสือเรียนสมบูรณ์แบบ**. กรุงเทพมหานคร: วัฒนาพานิช,
๒๕๓๘.

สุภัตรา สุภาพ. **สังคมและวัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๕.

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสน์ วาสโน). **สังคหวัตถุ ๔**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราช
วิทยาลัย, ๒๕๒๘.

สมพร เทพสิทธา. **ศาสนากับการพัฒนาคนและสังคม**. กรุงเทพมหานคร: สมชายการพิมพ์, ๒๕๔๒.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี. **แผนพัฒนา
เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔**. กรุงเทพมหานคร:
สำนักงานนายกรัฐมนตรี, ๒๕๕๙.

สำนักงานเลขาธิการ สภาการศึกษา. **ชุดฝึกอบรมหลักสูตรการจัดฝึกอบรมคุณธรรม ๒ คืน ๓ วัน
ค่ายพุทธบุตร-พุทธธรรม วัดปัญญานันทาราม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการ
สภาการศึกษา, ๒๕๔๗.

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดอุดรธานี. **โครงการบรรพชาอุปสมบทพระภิกษุสามเณรภาคฤดูร้อนและ
บวชศีลจาริณี เจริญพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี**.
อุดรธานี: สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดอุดรธานี, ๒๕๕๙.

(๒) คุชฌินิพนธ์/วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์:

ชัยญาภัค วงศ์บา. “ความสัมพันธ์ระหว่างเบญจศีลกับเบญจธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท”.

วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาพุทธศาสนศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย:
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

ชุตินันท์ หาญประสิทธิ์คำ. “ศึกษาวิธีการพัฒนาจริยธรรมในสังคมไทยยุคปัจจุบันด้วยศีลห้าในพุทธ
ปรัชญาเถรวาท”. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและ
ปรัชญา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

เดือนใจ สุกใส. “รูปแบบการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการสำหรับนักเรียนประถมศึกษา”. คุชฌินิพนธ์
พุทธศาสตร์คุชฌินิพนธ์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

พระครูวาปีสิริธรรม (ชนาธิป สิริปุณโณ). “ผลของการจัดฝึกอบรมค่ายคุณธรรมที่มีผลต่อการดำเนิน
ชีวิตของเยาวชน จังหวัดยโสธร”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

พระครูสังฆรักษ์จิตรกร สุนตจิตโต (พลเยี่ยม). แนวทางการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม แก่นักเรียน
โรงเรียนเทศบาล ๓ ยุวบูรณ์บำรุง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย. **ดุष्ฎินิพนธ์พุทธ**
ศาสนาดุष्ฎินิพนธ์ิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

พระครูสุขุมสังฆการ (วรเมธ โปธิสาโร). “การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อพัฒนาเยาวชน: ศึกษากรณี
พระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนดีโก)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา**
พระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พระมหาเกรียงศักดิ์ กิตติชโย (ไชยสมศรี). “ศึกษาวิเคราะห์หลักศีล ๕ ที่มีผลกระทบต่อ ขบวนการ
ควบคุมทางสังคม”. **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและ**
ปรัชญา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

พระมหาอรานนท์ ฐิตานนโท (นวลคำ). ความสัมพันธ์ระหว่างศีล ๕ และสันติภาพในสังคม: การศึกษา
เชิงวิเคราะห์. **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา**.
บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

ยศ ถามูลแสน. “ศึกษาวิเคราะห์ผลกระทบต่อการพัฒนาชุมชนต่อศีลธรรมของเยาวชนในเขต
เทศบาลนครของแก่น เขต ๓”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา**
พระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

วิรัตน์ กะสันต์. “ศึกษาผลการนำศีลธรรมคำกลอนทางพระพุทธศาสนาไปใช้ปลูกฝังคุณธรรม
จริยธรรม แก่นักเรียนโรงเรียนบ้านหญ้าขาว”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๕๐.

สถิต รัชปต์ย์. “การประยุกต์หลักอริยาบท ๔ ไปใช้ในการศึกษาเล่าเรียนของนักศึกษาคฤหัสถ์
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด”. **วิทยานิพนธ์การศึกษา**
มหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๘.

สุทธินันท์ จันทนา. “การติดตามผลเยาวชนที่ผ่านโครงการอบรมคุณธรรมค้ำชูพุทธบุตรของวัด
ปัญญานันทาราม ตำบลคลองหก อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี”. **วิทยานิพนธ์**
สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาสังคมสงเคราะห์ทางการศึกษา. บัณฑิต
วิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖.

อรุณวรรณ บุญเทียบพิชัยพร. “การพัฒนาทักษะชีวิตของเยาวชนด้วยพุทธภาวณา: กรณีศึกษาค่าย
คุณธรรมวัดอุโมงค์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาพระพุทธศาสนา**.
บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

(๔) บทความ:

ชนกนาฏ ยิ่งอุปการ และจิตตินันท์ บุญสถิตกุล. “ผลของกิจกรรมแนะแนวตามหลักอริยาบท ๔
ต่อการเพิ่มความคิดเชิงบวกและความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรค ของนักเรียน
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ โรงเรียนจรัสพิซากร จังหวัดนครศรีธรรมราช”. **วิทยบริการ**
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. ปีที่ ๒๙ ฉบับที่ ๒ (๒๕๖๑): ๗๖-๘๕.

ธีรภัทร์ ถิ่นแสนดี, ภัคดี โพธิ์สิงห์ และสุदारนต์ โสสุต. “แนวทางการใช้หลักอิทธิบาท ๔ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ผ่านเครื่องคอมพิวเตอร์แท็บเล็ตของนักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ ๑ ในโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงาน คณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน ภาคอีสาน ตอนกลาง”. **ศรีวนาลัยวิจัย**. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ (๒๕๖๐): ๓๒-๕๐.

สุนิสา คงทอง. “ผลของโปรแกรมปรับพฤติกรรมทางปัญญาที่มีต่อการพัฒนาจิตสาธารณะของนักเรียนพยาบาลทหารอากาศชั้นปีที่ ๑ วิทยาลัยพยาบาลกองทัพอากาศ กรมการแพทย์ทหาร”. **مجستير** **สังคมศาสตร์ปริทรรศน์**, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒ (มกราคม-เมษายน ๒๕๕๗): ๑๗๔-๑๘๔.

(๕) เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่และเอกสารอื่น ๆ :

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง. **เอกสารเผยแพร่ความรู้ เรื่อง “การเรียนการสอนที่เกี่ยวกับ คุณธรรมจริยธรรม”**. ม.ป.ท., ม.ป.ป. (อัสสาเนา).

พระครูวาปีธรรมวิโรจน์(ประศาล โชติโก). **คู่มือค่ายพุทธบุตร**. เอกสารคู่มือเตรียมการโครงการจัดอบรมคุณธรรมจริยธรรม “ค่ายพุทธบุตร”. ม.ป.ท., ม.ป.ป. (อัสสาเนา).

วิวัฒน์ หมิ่นกัน. **“การปลูกฝังคุณธรรมแก่เยาวชน”**. กรุงเทพมหานคร: เอกสารประกอบการบรรยาย, ๒๕๔๕. (อัสสาเนา).

๒. ภาษาอังกฤษ

1. Secondary Sources

(I) Books:

PhraBrahmagunabhorn (P. A. Payutto). **A Constitution For Living: Buddhist principles for fruitful and harmonious life**. Bangkok: Pliydharm, 2014.

Kohlberg. L. **Moral Development In Carmichael Manual of Child Psychology**. New York: Holt, Rinehart and Winton, 1976.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์

เรื่อง “การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้ฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์”

.....

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย เรื่อง “การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้ฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์” จัดทำขึ้นเพื่อรวบรวมข้อมูลสำคัญจากผู้ทรงคุณวุฒิที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้ฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ คำตอบที่ได้จากการสัมภาษณ์จะนำไปสังเคราะห์ข้อมูล แล้วสร้างแนวทางการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้ทุนวัฒนธรรมท้องถิ่น ต่อไป

แบบสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น ๔ ส่วน คือ

ส่วนที่ ๑ เป็นข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ส่วนที่ ๒ สภาพองค์ประกอบการเรียนรู้คุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนจากทุนวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นอย่างไร

ส่วนที่ ๓ กระบวนการจัดการเรียนรู้คุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนและทุนวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นอย่างไร

ส่วนที่ ๔ การพัฒนาเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้ฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นอย่างไร

ทั้งนี้ ผู้วิจัยขออนุญาตผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ในการบันทึกเสียง จดบันทึก และถ่ายภาพระหว่างทำการสัมภาษณ์ทุกขั้นตอน เพื่อประกอบรายงานการวิจัย

หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความเมตตาเอื้อเฟื้อข้อมูลทางวิชาการเป็นอย่างดี

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้ข้อมูลหลัก

๑. ชื่อ - สกุล.....
๒. อาชีพ.....
๓. การศึกษา.....
๔. สถานที่ทำงาน.....
๕. สถานที่อยู่บ้านเลขที่..... หมู่ที่..... ตำบล.....
อำเภอ..... จังหวัด.....
- โทรศัพท์.....
๖. วันที่สัมภาษณ์.....

ตอนที่ ๒ สภาพองค์ประกอบการเรียนรู้คุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนจากทุนวัฒนธรรมท้องถิ่น

๑. ผู้เรียน มีระบบสัมผัสและระบบประสาทในการรับรู้

.....

๒. สิ่งเร้า คือ สถานการณ์ต่างๆ ที่เป็นสิ่งเร้าให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้

.....

๓. การตอบสนอง คือ พฤติกรรมที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้

.....

ส่วนที่ ๓ กระบวนการจัดการเรียนรู้คุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนและทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นอย่างไร

.....

ส่วนที่ ๔ กระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนจากทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นกับการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมเป็นอย่างไร

.....

ส่วนที่ ๕ แนวทางการพัฒนาเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้ฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์

๑. การแก้ไขปัญหาในชุมชนที่เกิดขึ้น

.....

๒. ในชุมชนต้องการได้รับความช่วยเหลือในด้านใดบ้าง

.....

ตอนที่ ๕ ข้อเสนอแนะ

.....

ขอบคุณที่ท่านได้ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี

ดร.สุรกาญจน์ บุญกาวิณ

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....